

LISTA DOCUMENTELOR

1. **1944 septembrie 9. Cluj:** Memorandumul Consiliului maghiarilor ardeleni către guvernatorul Miklós Horthy în problema ieșirii din război.
2. **1944 septembrie 26. București:** Dezbaterea referitoare la reorganizarea administrației române din Transilvania de Nord la ședința Consiliului de Miniștri.
3. **1944 octombrie 24. București:** Adresa Conducătorilor Comisiei Aliate (Sovietice) de Control din România, general-colonel Vasili I. Vinogradov și Vasiliev, șeful Satului Major, trimisă primului ministru Sănătescu, despre încercarea de a ocupa Universitatea Maghiară din Cluj.
4. **1944 noiembrie 4 (?). Arad:** Raportul nr. 3/944, al lui L. Fodor, comandantul Poliției din Oradea, despre expulzarea lui din Oradea.
5. **1944 noiembrie 4. București:** Două adrese din partea lui Ionel Pop, comisarul Ardealului de Nord, trimise primului ministru, Constantin Sănătescu, despre internarea maghiarilor din Transilvania de Nord, precum și despre încercarea de-a prelua Universitatea Maghiară din Cluj.
6. **1944 noiembrie 7. Cluj:** Ordinul nr. 796/1944, emis de Teofil Vescan senior, prefectul de Cluj, despre introducerea administrației militare sovietice.
7. **1944 noiembrie 11. Târgu-Mureș:** Memoriul înaintat de organizația din Mureș-Turda a Partidului Comunist și de delegații Uniunii Democrate Maghiare prefectului Ioan Bozdoc, cu referire la persecuțiile suferite de maghiarii din teritoriu.
8. **1944 noiembrie 12. București:** Procesul verbal cu referire la negocierile bilaterale, în ceea ce privește îndeplinirea clauzelor Convenției de Armistițiu sovieto-română – *Secret*.
9. **1944 noiembrie 12. București:** Adresa Comisiei Aliate de Control (Sovietică) către primul ministru Sănătescu, cu referire la expulzarea administrației românești.
10. **1944 decembrie 2. Cluj:** Corespondența cu referire la înființarea Consiliului Consultativ Suprem (Central) al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord.
11. **1944 decembrie 20. București:** Nota secției II a Biroului de Contraintformații al Marelui Stat Major despre propaganda și acțiunile de organizare politică întreprinse de maghiarii din România și Transilvania de Nord.
12. **1944 decembrie 24. Cluj:** Corespondență cu referire la hotărârea Consiliului Central Consultativ al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord.
13. **1944 decembrie 26. Cluj:** Punctul de vedere al Uniunii Democrate Române în ceea ce privește colaborarea cu Consiliul Central Consultativ și Frontul Național Democrat.
14. **1944 decembrie 26. Moscova:** Adresa Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe al Republicii Socialiste Sovietice Ruse, I. Lavrentiev, către adjunctul Comisarului Poporului, I. Vășinski, privind înființarea administrației provizorii în Transilvania de Nord – *Secret*.
15. **1944 decembrie 28. Cluj:** Hotărârea luată de consfătuirea membrilor Comitetului Juridic delegat de către partidele și organizațiile Frontului Național Democrat cu referire la problemele actuale.
16. **1944 decembrie 30. București:** Raportul delegatului din București, Nicolae Goldberger, către Comitetul Central al Partidului Comunist Român despre situația din Transilvania de Nord – *Strict secret!*
17. **1944 decembrie 31. Moscova:** Adresa lui I. Lavrentiev către A. I. Vășinski, adjunctul Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe, despre punctul de vedere al Cartierului General al Armatei Roșii față de problema remiterii Transilvaniei de Nord către România – *Secret*.
18. **1945 ianuarie 9. Cluj:** Raportul delegatului Centrului EMGE din Cluj (Asociația Agricultori lor Maghiari din Transilvania), Béla Demeter, despre călătoria efectuată în perioada 1 decembrie 1944–2 ianuarie 1945 în Transilvania de Nord.
19. **1945 februarie 13. Cluj:** Raportul ședinței comisiei juridice în cadrul conferinței Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord.
20. **1945 martie 12. Cluj:** Memorandumul Comitetului Executiv al Uniunii Populare Maghiare din Transilvania de Nord către guvernul Groza.
21. **1945 mai 28. Aita Seacă:** Proces verbal referitor la masacrele săvârșite de gărzile lui Iuliu Maniu la 26 septembrie în localitatea Aita Seacă.
22. **1945 iunie 18. Cluj:** Comunicat de presă despre dizolvarea Comitetului Executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord.

DOCUMENTE

Memorandumul Consiliului maghiarilor ardeleni către guvernatorul Miklós Horthy în problema ieșirii din război

Cluj, 9 septembrie 1944

Excelență, Domnule Guvernator!

Războiul se apropie de sfârșit. Pe granițele de est și de vest ale Germaniei, forțele armate aliate sunt pregătite pentru ultimele confruntări. Mai mult decât atât, statele est-europene, care până acum luptau ca aliate de partea Germaniei împotriva Uniunii Sovietice, au capitulat rând pe rând, printre altele și România, care are în stăpânire Ardealul de Sud. Pe granițele țării noastre, iar pe alocuri chiar și în interiorul acestor granițe, înaintează deja trupele rusești spre teritoriul Ungariei, aliată a Germaniei. În urma lor vine armata română, care în războiul cu germanii a primit permisiunea de la puterile aliate să-și utilizeze armele și împotriva Ungariei.

În asemenea condiții, participarea pe mai departe la războiul dintre germani și aliați ar putea provoca cu ușurință o catastrofă națională, deoarece poate avea ca rezultat execuții în rândul populației, transformarea țării într-un câmp de luptă, distrugerea localităților, pierderea instituțiilor și a celorlalte bunuri.

Aceste pericole amenință Ardealul într-o măsură și mai mare, aici pierderile prin prelungirea războiului presupunând distrugerii teritoriale, omenеști și irosirea unor valori naționale nicidecum remediabile. Tocmai de aceea, noi, care trăim în acest loc – cel mai periclitat dintre toate teritoriile țării –, urmărim cu deosebită îngrijorare și așteptăm ca cei din conducerea țării să găsească la timpul potrivit calea pe care, dacă o urmăm, să putem evita catastrofa totală. Credem că problema Ungariei poate fi, în sfârșit, detașată de problema Germaniei. În cel mai scurt timp însă trebuie să se găsească acea modalitate de ieșire din război, prin care ne vom putea păstra demnitatea națională și vom putea apăra neștirbite și interesele poporului nostru. Oricât de adânc ne-ar mișca eroismul forțelor noastre de apărare din acest război, în care am fost de fapt obligați să intrăm, totuși, tratativele de armistițiu și de pace trebuie numaidecât începute pentru a înlătura pericolul ca, până la sfârșitul războiului, teritoriul țării să fie ocupat de către trupele ostile din rândul micilor națiuni din jur.

La începerea negocierilor, guvernul se poate baza fără teamă pe forțele sociale care în timpul războiului au crezut că dreptatea Ungariei va putea fi căutată altfel, dar acest lucru nu putea fi pus în practică până acum.

Credem că și funcționarea neadecvată a reprezentanței populare motivează declarația sinceră înaintată cu încredere Excelenței Sale, Domnului Guvernator, având totodată și convingerea că prin aceasta servim patria noastră, mai presus de toate pentru noi toți.

Dr. Sándor Tavaszy, episcop interimar ref.; dr. Imre Sándor, vicar episcopal rom. cat.; János Vásárhelyi, episcop ref.; Miklós Józán, episcop unit.; Albert Maksay, director la teologie ref.; dr. vitez Alajos Boga, prelat-canonice rom. cat.; Andor Járósi, protopop ev. luth.; contele Béla Teleki, președintele Asociației Agricole Maghiare din Ardeal și președinte al Partidului Ardelean; dr. Imre Mikó și Sándor Vita, deputați în Parlament; dr. Imre Haynal, profesor la medicină; Áron Tamási, scriitor; dr. József Venczel, director executiv al Institutului Științific din Ardeal; Lajos Jordáky și István Nagy, scriitori; László Szabédi scriitor; László

Csifó Nagy, *secretar episcopal unit.*; Géza Nagy, *secretarul Uniunii Muzeului Ardelean*; Jenő Kiss, *scriitor*.

Erdélyi Múzeum-Egyesület Levéltára [Arhivele Societății Muzeului Ardelean], fondul György Nagy, Arhiva Demeter, Documentele primăriei, f. n.

2

Dezbaterea referitoare la reorganizarea administrației române din Transilvania de Nord la ședința Consiliului de Miniștri

București, 26 septembrie 1944

General C. Sănătescu, *președintele Consiliului*: „*Organizarea administrației din Transilvania eliberată*”.

Dl. S. Mănuilă, subsecretar de stat la Președinția Consiliului: Legea a fost prezentată în ședința de vineri a Consiliului de Miniștri și cum dl. președinte Maniu n-a fost atunci de față, a rămas ca într-o ședință viitoare, în care va fi și d-sa prezent, să se reia din nou discuția.

Dl. L. Pătrășcanu, ministru de stat: Legea s-a discutat, dar nu s-a discutat decât în principiu dacă este bine să se înființeze un comisariat al Ardealului eliberat sau nu. Noi am fost împotriva acestei măsuri. Dacă vreți să puneți chestiunea din nou, putem relua discuția, dar acest principiu a fost respins. Eu am fost pentru respingerea proiectului.

Dl. S. Mănuilă, subsecretar de stat la Președinția Consiliului: Domnul Brătianu a fost de părere să se mențină acest principiu.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: A fost și un raport al Ministerului de Interne împotriva legii, iar eu v-am spus că în acelaș sens am primit o hârtie de la Marele Stat Major.

Dl. Gr. Niculescu-Buzești, ministrul Afacerilor Străine: Când s-a făcut propunerea, toată lumea a fost pentru. Atunci, dl. Mănuilă a fost însărcinat să facă un proiect. Când a venit proiectul în discuția Consiliului eu n-am fost de față, fiindcă eram la M. S. Regele în audiență.

Dl. general Gh. Potopeanu, ministrul Economiei Naționale și al Finanțelor: Proiectul a fost studiat și apoi a venit în discuția Consiliului, cu amendamentele acestea.

Dl. L. Pătrășcanu, ministru de stat: Credeți că este necesar să-l mai discutăm o dată?

Dl. general A. Aldea, ministrul Afacerilor Interne: Dl. Ilie Lazăr a fost numit comisar pe lângă armata noastră.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Aceasta este o altă chestiune. Eu am vorbit cu dl. ministru de război și i-am spus: câtă vreme mareșalul Prezan a spus că pe lângă fiecare comandament să fie câte un civil care să dea informațiuni în ceea ce privește Ardealul, și cum, la noi, pe lângă fiecare armată, trebuie câte un domn oarecare, care va servi comandanților respectivi cu lămuriri, cu explicații și mai ales cu anumite precizări, în ceea ce privește administrația de acolo. Să nu se întâmple ca într-o comună, socotindu-se că este maghiară, să se înceapă să se facă lucruri acolo, ca față de unguri.

Dl. general Racoviță a avut bunătața să desemneze pentru această însărcinare pe dl. Ilie Lazăr. Dar aceasta nu este o chestiune în legătură cu administrarea Ardealului; este o chestiune pur militară.

La toate diviziile care au operat în Ardeal pe vremea războiului trecut, au fost numiți acești oameni, din partea mareșalului Prezan.

Am citit stenograma dezbaterilor ședinței de vineri și, drept să vă spun, am rămas foarte mirat, cum poate o instituție așa de necesară, în forma aceasta, să fie dezbătută și deformată.

Propunerea a fost să se trimită un comisar, care să organizeze în mod interimar administrația de acolo și viața de stat de acolo, ținând seama de împrejurarea că Bucureștiul este departe, comunicațiile sunt grele, telefoane nu sunt, telegrame nu sunt.

Din experiența mea din vremea războiului trecut, am văzut ce încurcături ies la iveală, dacă nu se iau la față locului măsuri rezezi și potrivite mediului de acolo.

V-am supus această idee și dvs. ați primit-o cu toții. Ideea ca atare a fost complet acceptată și e natural să fie acceptată, fiindcă nu se poate altfel.

Din stenogramă însă am văzut că aici s-a dezvoltat o discuție foarte profundă, dar nu mai puțin greșită: anume că se afirmă că aici este vorba de o autonomie, de germeii unei acțiuni de separatism, că s-ar vrea să se facă un guvern unilateral, că aici are să fie un comisar și un fel de ministru de externe, care să țină legătura cu străinătatea – cu un cuvânt, lucruri departe de intențiunea mea.

Se poate întâmpla ca în acel proiect de lege, cu colaborarea unuia și a altuia, să se fi pus atribuțiuni prea mari și prea importante. Se poate, prin urmare, ca aceste atribuții să fie reduse. Dar ca să se găsească cineva care să spună că un comisar în asemenea împrejurări nu este necesar și că se subsumă la aceasta, o tendință de regionalism și de separatism, m-a pus în mare mirare: înseamnă că cel care a analizat proiectul, sau nu l-a pătruns, sau a avut ceva idei preconcepute, fiindcă altfel este imposibil să se fi ajuns la asemenea concluzii.

Despre ce este vorba aici? Este un comisariat pe care îl înființează guvernul sub autoritatea și îndrumarea guvernului, cu un anumit personal pe care îl numește guvernul, care personal va fi sub controlul partidelor, din care este constituit guvernul. Deci, oricăre posibilitate de abuz este exclusă.

Ceea ce este esențial este că acest comisar poate să ia măsuri la față locului.

Dacă vă dați seama că guvernul va putea desființa acest comisariat printr-un simplu jurnal al Consiliului de Miniștri, printr-un ordin ministerial, cum trebuie să-i treacă cuiva prin minte că aici este vorba de cine știe ce lucruri și de planuri care să taie în sistemul unitar al statului.

Am prevăzut că germanii vor dezvolta în Ardeal o mare rezistență, deși am fost combătuți de mulți generali.

Eu care cunosc împrejurările, prevedeam cu certitudine acest lucru atunci când spuneam că ungurii au 18 divizii în rezervă, care sunt ținute pe Tisa. eu știam ce sunt aceste divizii și că cu siguranță, ele vor lupta în regiunea Cluj cu îndârjire.

Ceea ce am prevăzut s-a și întâmplat, majoritatea ofițerilor superiori credeau că Clujul nostru va putea fi cucerit în câteva zile.

Am propus acest Comisariat pentru ca să nu ne surprindă intrarea în Cluj nepregătiți, căci acolo sunt 100.000 unguri, cu atâtea instituții, cu multe ramificații ale vieții de stat, cu o complicată structură socială cum nu există în țară decât la Timișoara.

Nu putem să mergem să ocupăm Clujul numai cu baioneta și cu aceasta totul s-a terminat. Ce faci cu Prefectura, cu Primăria, cu Direcția Silvică, cu întreg sistemul de spitalizare, cu întreg sistemul de școli minoritare, cu numeroasele biserici? Clujul, în timpul administrației românești, avea 40.000 români, iar astăzi sunt numai 5.000 români, restul până la 100.000 sunt unguri, dușmani ai neamului românesc.

Putem noi să lăsăm ca acest oraș să se bizuie numai pe trupele care merg cu baioneta, fără nici un fel de pregătire din punct de vedere administrativ? Este o încercare care, să mă credeți, nu este bună.

Când am făcut Consiliul Dirigent în Ardeal, totul era pregătit cu privire la preluarea orașului Cluj cu trei luni de zile înainte. Cum? Înainte de hotărârile de la Alba Iulia s-au

ținut alte adunări care au pregătit și făcut Consiliul Național, care era un guvern și am luat toate măsurile necesare pentru a fi stăpâni pe viața administrativă locală. Pe urmă, am devenit membru în Consiliul Dirigent. Am luat toate măsurile și fiecare om știa ce trebuie să facă în administrația noastră. Fiecare știa cine va fi primar, cine va fi prefect, cine va fi căpitanul poliției, cine va lua conducerea Universității, cine va lua Direcția Silviculturii, etc., pentru ca la momentul oportun întreaga viață de stat să fie în mâinile noastre.

Din acest punct de vedere eu susțin că este nevoie de acest comisar. Imediat, după intrarea trupelor și ocuparea regiunii, fiecare trebuie să știe ce rol trebuie să îndeplinească, pentru ca să nu se producă acolo un haos. Altfel nu se poate.

Tot așa au făcut și ungurii când au venit în Cluj: până și gardienii, care stau la colț de stradă, știau ce punct anume trebuie să-l ocupe, pentru ca prin această organizare prevăzătoare și solidară să surprindă populația care era acolo, să pună stăpânire pe întreaga funcțiune națională din partea aceea a țării.

Acum merge armata acolo. Vă închipuiți dv. ce situație se crează administrației din județ, când nu este un jandarm, când nu se pot institui imediat autorități, de către ai noștri. Eu nu vreau să se producă un haos în această regiune foarte importantă pentru viața noastră națională. Acest lucru nu e posibil.

Noi nu știm realmente, nu știm exact câți români sunt arestați, câți români au murit, câți români au fost trimiși în Germania, pentru a putea ști pe cine putem utiliza sau nu. Noi știm că domnul Hațieganu, care a fost conducătorul românilor din Ardeal, recunoscut de guvernul maghiar, a fost arestat, nu știm însă dacă mai trăiește, dacă a fost dus undeva sau nu. Același lucru se întâmplă și cu alți români, conducători, din regiunea aceea, și de aceea am cerut să se înființeze acest Înalt Comisar, care trebuie să ia măsuri la fața locului, care trebuie să vadă care este situația acolo, căci numai din apropiere poți să cunoști situația reală și să iei măsurile dictate de împrejurări.

Aceste măsuri, acest Înalt Comisar, firește, le va lua cu aprobarea ministerului respectiv. El va lua măsurile trebuitoare dictate de împrejurări.

În această ocupație avem două armate: una română și una rusă, și nici una din ele nu are idee de ce este Clujul, și celelalte orașe foarte importante din Ardealul de Nord, nu-și dau seama de ce este Sătmaru, de ce este Oradea, care astăzi este un oraș de 90.000 de locuitori și românii au rămas vreo 5.000.

Nici un domn general nu este ardelean, nici unul nu cunoaște nimic din partea aceea a țării. Nu știu dacă a mai rămas vreun general ardelean, fiindcă a fost o tendință de a scoate pe ardeleni din armată. Mareșalul Antonescu nu suferea să vadă un ardelean. Acest lucru s-a întâmplat cu întreaga noastră armată. Nu știu dacă în întreaga noastră armată mai sunt doi, trei generali ardeleni. Știu că a fost un general de artilerie, care a fost scos din armată.

Deci, în armată sunt oameni care nu cunosc situațiunea regiunii și de aceea am cerut și cer să se înființeze acest Înalt Comisar. Vreți ca din București să aranjați toate chestiunile administrative, când nu aveți telegraf, când nu aveți telefon, când nu aveți posibilitate să mergeți pe drum nici măcar cu automobilul? Acest lucru este absolut nesperios.

Judec așa, pentru că am fost în asemenea situații. Eu am fost în guvernul provizoriu ca ministru de Război și ministru de Externe, înainte de Alba Iulia, și în consecință a trebuit să mă ocup cu amănuntul cu această chestiune. Pe urmă am fost în Consiliul Dirigent și am avut 15 prieteni cu care am lucrat zi și noapte pentru luarea acestei provincii în administrație.

Am putut face acest lucru pentru că eram la fața locului și cunoșteam situația.

Credeți că din București puteți să puneți oameni pentru organismul de stat al acestei provincii? Încercați, dar vă înșelați. Se va produce, cum s-a produs în județele Trei Scaune și Ciuc, același lucru, unde trei zile n-au fost jandarmi, nici prefecti, nici primari, și când

a venit Comandamentul Sovietic, a pus prefect și primar pe niște maghiari, care și-au pus o bandă roșie la mână și s-au declarat comuniști. Așa s-a întâmplat la Covasna, administrația au luat-o comuniștii unguri, s-au pus în fruntea comunei și au dezarmat pe toți românii și au lăsat înarmați pe toți ungurii.

Lucrul acesta nu este permis. Trebuie să luăm măsuri din timp.

Trebuie să terminăm odată cu centralismul feroce care a împiedicat dezvoltarea firească a acestei țări, care a împănă provincia cu oameni nepotrivii pentru administrație. De aceea am pierdut suflătește Basarabia și Bucovina. Le-am pierdut suflătește pentru că oamenii politici au trimis acolo funcționari, să le facă anumite servicii, cu absolută nesocotire a dreptului local, a spiritului lumii, care au făcut nenumărate abuzuri. Lucrul acesta nu se mai poate.

Să nu credeți dv. că guvernul român va merge în viitor așa cum a mers în trecut, pentru că acum sunt alte curente, lumea s-a deșteptat, este mai pretențioasă.

Românii din Ardeal, vorbesc de românii băștinași de acolo, n-au fost îngrijiți, au ieșit mai săraci decât au fost în momentul când s-a făcut România Mare.

În orașul meu, pot să vă mărturisesc, au fost mulți intelectuali, care au avut și o forță materială importantă și după ce s-a făcut România Mare au rămas foarte puțini și aceștia fără forță materială. Acest lucru se datorește faptului că administrația noastră nu s-a îngrijit de interesele economice ale românilor. Au venit frații din Regat, care au năpădit această regiune și care au nesocotit interesele locale.

În Oradea primul prefect a fost un ofițer din Regat. Aceasta nu se mai poate.

Proiectul acesta de înființarea unui Comisariat în Ardeal n-are intențiunea vreunui regionalism. Nu se mai poate însă lucra pe centralism în această organizare de stat democratică și prevăzătoare, ci pe baza intereselor îndreptățite locale ale celor care se găsesc în diferite părți ale țării.

Noi aici să legiferăm pentru provincii, cu legislații și nu știu ce îndreptări, care ar putea atinge unitatea statului? Ori nimeni nu este mai mult însuflețit pentru unitatea statului decât noi, care suntem fanatici până la orbire. Dovada este – să nu pierdeți din vedere acest lucru – că, cu toate că populația din Transilvania, Basarabia și Bucovina a fost profund nemulțumită cu tratamentul ordonat din București, a simțit până la os nedreptățile care i s-au făcut, totuși nici în Ardeal, nici în Basarabia, nici în Bucovina n-a fost nici cea mai mică fisură în unitatea neamului românesc; nicăieri nu s-a accentuat cea mai mică tendință de separatism.

Ați văzut ce s-a petrecut în Cehoslovacia și în Iugoslavia: s-au separat toate provinciile. Dar credeți că dacă nu s-a întâmplat așa ceva și la noi, este meritul Bucureștiului și al celor din București? Nu, este meritul acestora din provincii, care sunt până la sfârșit fanatici pentru unitatea națională.

În viitor, va trebui însă să ținem seama de necesitățile reale ale acestei populații, nu întemeindu-ne pe altruismul, pe care îl are fiecare român, de a menține unitatea statului, ci și prin satisfacerea necesităților economice și politice ale fiecărei regiuni.

Aceasta numai cu privire la notele stenografice, unde văd că tot mereu se vorbește de separatism, de exclusivism și de tendință de separare, ceea ce nu se întâlnește mai ales în acest proiect de lege.

Mă rog, noi am avut Consiliul Dirigent, ales de Adunarea Națională din Alba Iulia. Am fost constituiți acolo 15 oameni, care am luat în mână soarta Ardealului.

S-a ales un mare sfat de 120 oameni, care a ținut ședințe ca un parlament. Și eu, președintele Consiliului Dirigent, am fost acela care cu aplauzele acelei adunări, celui Mare Sfat Național și cu aprobarea Consiliului Dirigent, am spus că noi desființăm Consiliul Dirigent, desființăm Marele Sfat și punem capăt acestei organizațiuni provinciale și am declarat că, sub nici un motiv, cu nici un pretext, nu pot fi chemați la vreo consfătuire

sau vreo adunare membrii Marelui Sfat, tocmai din grija ca, sub presiunea nevoilor, să nu se constituie un corp autonom, cum a fost acela care a fost constituit, cu decret regal de aici, în Ardeal și Banat.

A fost o prevedere superfluă, pentru că nu s-a mai constituit. Este adevărat că noi am susținut interesele provinciale, care sunt acelea ca poporul să fie administrat de oamenii săi și ca să fie interesele lor îngrijite, pentru că aceasta este datoria unei guvernări.

Nu s-a făcut așa. Ați văzut ce s-a petrecut în Basarabia și în Bucovina. În Ardeal și în Banat nu s-a petrecut absolut nimic. Acum, vă rog, s-a întâmplat în Basarabia un lucru foarte trist, care a avut o urmare foarte grea.

Guvernările anterioare dictatoriale au aruncat în Basarabia și în Bucovina clientela lor politică. Au pus jandarmi, administratori, prefecți, pretori și primari, oameni de ai lor. Ce era mai rău aici, s-a trimis în Basarabia și în Bucovina, fiindcă era acolo, ca un fel de exil, ca în Siberia. Nu se purta bine cineva, era trimis în Basarabia; intra un inspector administrativ într-o cameră și vedea pe cineva care nu-i plăcea, îl trimitea în Basarabia. S-a trimis și în Ardeal, dar acolo a fost mai greu, fiindcă lumea era mai conștientă.

Când au venit rușii, aceștia au ieșit, iar când am venit din nou, noi am trimis iarăși aceleași elemente care au fost păcătoase într-un număr nemaipomenit. Eu am văzut modul inuman cum acești funcționari au tratat populația.

Eu am ținut zeci și sute de discursuri parlamentare și am ținut și adunări în public, dar eu niciodată despre aceste lucruri n-am vorbit. Am vorbit de multe alte lucruri. Pentru ce? Pentru că nu vream să descopăr greșelile care se fac și nu vream să dau arme în mâna adversarilor noștri, în contra noastră. Dar dacă am făcut-o, am făcut-o conștient. Într-adevăr, în parlamentul de la Budapesta, s-au citat criticile care s-au făcut în contra guvernului de la București, dar niciodată nu s-a putut cita și nimeni nu s-a putut provoca la vreun cuvânt al meu.

Dar când este vorba să facem o Românie nouă, o democrație nouă, politică, socială și dreptate, atunci trebuie să spun că nu mai merge să fie guvernate provinciile cum au fost guvernate.

Mai întâi, nu este vorba să mai fie administrat Ardealul cu oameni care, la primul moment, au fugit de acolo și care au lăsat acolo cea mai proastă amintire.

Dacă veți trimite dvs. acolo poliția, jandarmii, pe cei care au venit din Ardeal, atunci vă spun: dvs. veți avea o decepție foarte tristă, iar reacțiunea va fi foarte gravă.

Trebuie să fie trimiși acolo oameni care cunosc provincia, lumea, obiceiurile, oameni care sunt cunoscuți ca oameni de treabă, fie de acolo, fie de aici.

Sunt foarte mulți funcționari care au fost trimiși din Regat și care s-au dovedit de treabă. Dar, vedeți dvs., când am fost președintele Consiliului Dirigent am adus sute și sute de funcționari din vechiul Regat, dar cum? Am examinat pe fiecare om; am trimis oameni la fața locului să facă rapoarte de ce purtare are, ce pregătire are, și ce avere are fiecare, pentru că trebuiau să vie oameni care nu numai să facă scheletul organismului de stat, ci să-și apropie sufletește provincia de ei.

De aceea, am crezut că este bine să fie un comisar, care să mănuiască lucrurile cum trebuie și să aibe în oficiile lui oameni potriviți, firește cu aprobarea domnilor miniștri și firește cu mențiunea că toate acestea pot fi schimbate: când cineva a făcut ceva rău, el este schimbat, așa cum crede ministrul respectiv.

Tendințele acestea, care se oglindesc din conversațiile care au fost aici, sunt departe de mine. Noi vrem binele acestei țări; vrem să se închege sufletește această națiune. Cred că, în acest scop, trebuie să se procedeze repede, ca să nu pună mâna elemente nepotrivite pe mecanismul vieții de stat, iar revenirea României acolo să facă impresie bună; este neapărat necesar acest lucru.

Ați venit cu un raport iscălit de cutare sau cutare domn, care mai adaugă ceva, care n-are importanță așa de mare.

De aceea, cred, domnilor, că trebuie să menținem această idee și să luăm această măsură. Numiți pe cine trebuie și dacă în proiectul de lege sunt prevăzute prea multe puteri, care vă jenează, vă rog să tăiați din ele.

Iată de pildă cum este prezentată chestiunea care interesează pe dl. ministru de Externe. Văd din stenogramă că aceasta se explică așa: că va fi o reprezentanță externă separată și că Ardealul va avea un ministru separat. Cine poate să gândească așa?

Ministrul de Externe, dacă vrea, trimite acolo un domn, care este obișnuit cu protocolul și care poate să primească pe oaspeții străini.

Chestiunea aceasta este o mare chestiune internațională. După ce vom pune mâna pe Cluj, peste două săptămâni, comisii peste comisii și oaspeți peste oaspeți vor veni acolo, ca să vadă ce este; cum au lăsat ungurii Clujul; ce fac românii acolo, și firește că trebuie să fie acolo oameni care să știe să stea de vorbă cu ei, să le dea informații și să le explice, oameni care să le cunoască limba.

Ori, pe noi ungurii ne-au ținut timp de 20 de ani de n-am ieșit din Ardeal. Mă oprea ministrul de Externe să plec din Transilvania; nu-mi dădea pașaport. Când veneam la București, plecam sau cu pașaport fals, sau veneam pe jos. Tot ce puteam face era să mergem numai în Austria.

De aceea, societatea românească de acolo nu este așa de bine înarmată ca societatea dvs. Ne trebuie un om care să priceapă lucrurile diplomatice, un om care să se înțeleagă cu oaspeții, care să le știe obiceiurile.

Și când vrem să facem ceva bun, suntem învinuiți că vrem să facem un Minister de Externe în Ardeal.

De aceea, vă rog, domnilor, nu ezitați la numirea unui comisar cât se poate de repede.

Dacă credeți că ceva trebuie schimbat, schimbați, de acord cu dl. ministru de Interne, dar nu cu directori, pentru că aceștia vă seduc și vă fac rapoarte care apără interesele lor de breaslă.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: În discuția care a fost aici nici nu s-a pus chestiunea de regionalism.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Este în stenogramă.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Noi am pornit de la alt punct de vedere: dacă în 1918 și 1919 au fost atâtea de făcut, a fost din pricină că înainte fusese o altă organizație de stat. Acum însă, a fost numai o întrerupere de administrație a noastră. Acum intrăm în aceeași administrație și nu mai este nevoie să luăm măsuri prea importante. Județele rămân aceleași, plășile rămân aceleași.

Care ar fi greutatea, ca fiecare minister să-și trimită organele lui, ca și cum am trimite organele noastre acum în Moldova sau în altă parte, de unde am lipsit.

Dar chiar omul care ar fi numit în acest post de comisar, ar trebui să ceară ajutoare de la ministere. El are nevoie de personal administrativ, de jandarmi, de polițiști. De aceea, am plecat noi de la acest punct de vedere. Nu este vorba de ceva nou, ci de o întrerupere de 3–4 ani în mersul administrației noastre.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Domnule președinte, ungurii nu lucrează așa cum lucrăm noi. Ei au avut absolut toată armătura administrativă gata, pentru Ardealul cedat.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Eu vin cu o altă propunere: de ce nu discutați dvs. aceste proiecte în comitetul dvs., ca să veniți cu ele gata aici iar noi să le acceptăm? Acum, din nou, și dl. Pătrășcanu și dl. Niculescu Buzești sunt gata să răspundă la cele afirmate de dl. Maniu.

Dr. Gr. Niculescu-Buzești, ministrul Afacerilor Străine: Am cerut cuvântul, pentru că vreau să vă spun că eu nu am participat la discuțiunile care au avut loc în Consiliul de

Miniștri cu privire la acest proiect de lege, pentru că n-am putut să iau parte la acea ședință a Consiliului de Miniștri.

Eu sunt de acord cu acest proiect de lege, prin care se înființează un Comisariat pentru Ardeal, pentru toate considerațiunile expuse de domnul Iuliu Maniu. Dacă acest proiect de lege are unele dispozițiuni excesive, ele pot fi revizuite, dispozițiunile mai groase pot fi atenuate. Dacă credeți că sunt prea mari atribuțiunile comisarului, atunci puteți să le modificați.

În ceea ce privește delegatul ministerului de Externe, el nu poate să aibă altă atribuțiune decât aceea de a facilita contactul cu gazetarii străini, cu comisiile de anchetă, etc. Așa încât, acesta este punctul meu de vedere asupra acestui proiect de lege. Am ținut să fac această declarațiune, pentru că la Consiliul în care s-a discutat principiile acestui proiect nu am luat parte.

Din cele discutate reiese că atunci s-a acceptat ideea înființării unui Comisariat pentru Ardeal. Pentru că n-am avut ocazia să spun cuvântul atunci, am profitat de această discuțiune, pentru a-mi expune punctul meu de vedere acum.

DI. general A. Aldea, ministrul Afacerilor Interne: Eu sunt singurul care am fost contra înființării unui Comisariat în Ardeal. Eu am curajul răspunderii faptelor și vorbelor mele. Am pornit de la art. 19 din Armistițiu, care are următorul text: „Guvernele Aliate socotesc arbitrajul de la Viena, privitor la Transilvania, ca nul și neavenit și doresc să vadă Transilvania sau cea mai mare a acestui teritoriu restituit, cu condiția de a fi confirmat la Tratatul de Pace”.

De aici reiese că Transilvania poate să fie restituită în întregime și se întrevece că ungurii ar putea să înceapă și ei negocieri asupra unei părți din acest teritoriu.

M-am opus la înființarea unui comisariat pentru a nu da un caracter distinct administrației din acest teritoriu, considerând că totul a fost numai o întrerupere de câțiva ani și că administrația românească reintră imediat în funcțiune ca o continuitate a firului istoric întrerupt vremelnic, aceasta și pentru considerațiunea că nu aș vrea să se dea un caracter independent de la început. S-a vânturat ideea prin presă și mi-a parvenit informațiunea că s-ar urmări în Transilvania o administrație separată, dar nu m-am gândit nici un moment că s-ar putea realiza într-un interes personal acest separatism al unei provincii.

M-am opus și din alte considerente: granița noastră cu Ungaria a trecut prin mijlocul unor județe, despărțindu-le în două, și ar fi o parte a acestor județe sub autoritatea comisarului înalt și cealaltă jumătate, care se găsește în partea de Sud a Ardealului, să fie administrată așa cum știm că sunt administrate.

Eu n-am fost contra acestui proiect, însă am susținut că aceste însărcinări, care sunt date comisarului, sunt prea mari și că ele trebuie să fie mai modeste, să se reducă numai la instalarea administrației: a prefectului, a primarului, a funcționarilor mari și mici, a funcționarilor care n-au nici un fel de influență politică. În ceea ce privește celelalte departamente, cum ar fi: Departamentul Instrucțiunilor Publice și al Cultelor, etc., ele să trimită câte un delegat la fața locului, pentru rezolvarea chestiunilor în legătură cu departamentul respectiv.

Acest Înalt Comisar să nu facă altceva decât instalarea autorităților, să dea indicații privind modul cum trebuie să se procedeze, atât și nimic mai mult. Asupra acestei chestiuni sunt absolut de acord, așa după cum am scris și în memoriul pe care l-am prezentat. Partidele politice au făcut un proiect de lege, însă oricât, răspunderea rămâne a administrației.

DI. L. Pătrășcanu, ministru de stat: Consiliul de Miniștri a hotărât asupra acestui proiect de lege, sunt însă unele obiecțiuni de făcut cu privire la el.

DI. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Rămâne ca dv., șefii de partide, să vă puneți de acord.

Dl. C. Titel Petrescu, ministru de stat: În principiu, am căzut de acord.

Dl. vice-amiral I. Georgescu, subsecretar de stat al marinei: Hotărârea rămâne, este un principiu câștigat, admis de Consiliul de Miniștri, trebuiesc discutate numai modalitățile de detaliu.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Vă rog să vă puneți de acord, și să prezentați Consiliului proiectul de decret-lege.

Dl. Iuliu Maniu, ministru de stat: Comisarul n-are numai îndatorirea de a instala anumiți funcționari, dar de a-i și controla. Dv. sunteți prea depărtați, n-aveți posibilități de a intra în contact cu autoritățile locale de acolo. Acolo este o situațiune încurcată, o structură socială cu totul alta decât în celelalte regiuni.

Dl. general A. Aldea, ministrul Afacerilor Interne: Sunt acolo trei inspectori generali, care au plecat în această regiune, care au tocmai această atribuțiune, de a supraveghea modul de funcționare a aparatului de stat, a autorităților locale ce au fost instituite acolo.

Dl. general C. Sănătescu, președintele Consiliului: Rămâne ca această chestiune s-o tranșați dv. și să prezentați proiectul de lege Consiliului de Miniștri într-una din ședințele viitoare.

3

Adresa Conducătorilor Comisiei Aliate (Sovietice) de Control din România, general-colonel Vasili I. Vinogradov și Vasiliev, șeful Satului Major, trimisă primului ministru Sănătescu, despre încercarea de a ocupa Universitatea Maghiară din Cluj

București, 24 octombrie 1944

Comisia Aliată de Control din România

24 octombrie 1944

Nr.....

București

Domnului Prim Ministru Sănătescu

Domnule Prim Ministru,

Vă fac cunoscut că la Cluj (Transilvania) au sosit funcționarii Universității române: dl. profesor Ionescu Tătaru, dl. Procopovici Moravira, dl. director al bibliotecii Mușlea, secretarul g-ral al Universității Votășescu, comisarul politic din Armata a 4-a română Ilie Lazăr.

Toate persoanele specificate s-au prezentat la Universitate și au provocat un scandal, alungând din Universitate învățații și profesorii unguri, rupând pretutindeni inscripțiile ungurești, cartioanele cu caracter didactic, etc.

La data de 16 octombrie 1944, au pătruns forțat în Universitate un grup de soldați români precum și persoane civile, sosiți din Sibiu, și sub conducerea șefului Siguranței, Leontin Pop, au provocat la Universitate o manifestație cu lozinca „afară cu ungurii din Universitate”.

Cei sosiți au chemat pe directorul Universității, Miscolți-Dej, și i-au propus să predea Universitatea, amenințând totodată: „dacă nu pleci o să ne socotim cu tine”.

Comisarul politic Ilie Lazăr amenință: „când va pleca din Cluj Armata Roșie o să mă socotesc eu cu toți”.

Față de cele de mai sus, cer să se oprească de îndată astfel de fărâdelegi și previn că noi nu vom tolera dezordini în Transilvania.

Locțiitorul Președintelui C.A.C. din România

General Locot. (ss.) Vinogradov

Șef de Stat Major al C.A.C.

General Major din Gardă (ss.) Vasiliev

4

Raportul nr. 3/944, al lui L. Fodor, comandantul Poliției din Oradea, despre expulzarea lui din Oradea

Arad, 4 noiembrie 1944 (?)

Raportul Nr. 3/944 al Chesturii Poliției Municipiului Oradea

Domnule Director General,

Am onoarea a vă raporta următoarele:

1) În ziua de 31 octombrie a.c. pe la orele 11, am fost invitat la Comandamentul Aliat Rus, unde se mai aflau dl. loc. col. Rusu Gh., Comandantul Legiunii de Jandarmi Bihor, loc. col. Albu, comandantul Cercului de Recrutare Bihor, și dirigințele Poștei Române.

Aci, fiind chemați în fața comandantului rus, dl. general Cernicov, acesta ne-a pus în vedere ca în termen de 24 ore să părăsim orașul și să trecem peste granița din 1940, întrucât în baza ordinului telegrafic primit de d-sa din Moscova, cu Nr. 1037/3373 din 30 octombrie 1944, pe teritoriul Transilvaniei de Nord nu se admite administrația românească.

Acest ordin de evacuare ne-a fost dat și în scris, ordin pe care cu onoare îl anexez în original prezentului raport.

După primirea acestui ordin, am luat măsuri pentru evacuarea personalului, cu începere de la orele 23, în noaptea zilei de marți spre miercuri 31 octombrie – 1 noiembrie 1944, cu trenuri de marfă, subsemnatul plecând cu ultimul eșalon, în dimineața zilei de 1 noiembrie a.c., ajungând la Arad, în ziua de 4 noiembrie dimineața.

Personalul l-am pus la dispoziția Chesturii Arad pentru a preda serviciul.

Cu onoare vă rugăm să binevoiți a dispune ca personalul să fie alimentat de la popota Chesturii Arad.

2) Populația românească din Oradea, aflând de plecarea noastră, a rămas într-o panică de nedescris, aceasta deoarece nu știe care va fi soarta ei. Foarte mulți români s-au refugiat împreună cu noi sau cu alte trenuri de marfă la Arad sau mai departe, în interiorul țării.

3) Situația în Oradea se prezintă după cum urmează:

Primar al municipiului este un oarecare Cziki Iuliu, profesor de desen, originar din Budapesta, [a] fost mult timp în U.R.S.S.

Administrația continuă a fi maghiară. Ordonanțele care se dau, se scriu în limba maghiară și română.

Majoritatea membrilor din Poliția civilă, despre care se tratează în raportul nostru nr. 1, sunt elemente din garda Sallasy și oameni certați cu justiția, binecunoscuți de noi încă de pe timpul când funcționam la Oradea. Acești oameni se erijează în a fi cei mai devotați membri ai partidului comunist.

Vechii și cunoscuții comuniști din Oradea, de altfel foarte puțini la număr, sunt în permanent conflict cu acești unguri deoarece membrii Poliției civile militează pentru

formarea unei Republici Sovietice Maghiare, în timp ce elementele vechi comuniste militează pentru atingerea scopului lor, în cadrul României Mari.

Elementele vechi din partid au trimis în acest scop o delegație, condusă de numitul Gyarmathy Nicolae, la București, pentru a lua contact cu conducerea centrală a Partidului Comunist, a expus situația din Oradea și a cerut ordine de urmare.

Raportând cele de mai sus, am onoarea a vă ruga să binevoiți a dispune a se interveni locului, în drept, ca atunci când ni se va da ordin de înapoiere la Oradea, să plece toate autoritățile românești (Garnizoana, Legiunea de Jandarmi, Prefectura, Primăria, Poșta, Cercul de Recrutare, etc.) în bloc pentru a nu fi expuși la eventuale neplăceri.

Chestor, (ss.) L. Fodor

5

Două adrese din partea lui Ionel Pop, comisarul Ardealului de Nord, trimise primului ministru, Constantin Sănătescu, despre internarea maghiarilor din Transilvania de Nord, precum și despre încercarea de-a prelua Universitatea Maghiară din Cluj

București, 4 noiembrie 1944

A

România

Comisariatul pentru Administrarea Regiunilor Eliberate ale Transilvaniei

Confidențial N Nr. 236/Cab.

Cluj, la 4 noiembrie 1944

Domnule Președinte,

Cu ocaziunea inspecției pe care am făcut-o în zilele de 26–31 octombrie în județele Trei-Scaune, Ciuc, Odorhei și Mureș – inspecție asupra rezultatului căreia îmi voi lua libertatea a vă prezenta un referat detaliat – am constatat și următoarea situație:

Ungaria a înființat în județele amintite mai sus „regimente secuiești de graniță”, încorporând în ele exclusiv unguri – secui din județele arătate. Aceste formațiuni militare au luat parte la luptele împotriva armatelor române și sovietice, înglobate fiind în armata regulată ungară din care făceau parte.

Îndepărtându-se frontul, sosesc în satele lor de origine, în număr considerabil, oameni care au făcut parte din armata maghiară și care efectiv au luptat contra armatelor româno-sovietice. Toți încearcă justificarea, că ei au dezertat din armata maghiară, s-au întors la vetrele lor fiindcă nu mai voiau să lupte în acea armată.

Conducătorii unguri localnici, democrați, cu care am avut întrevederi, s-au întrepus stăruitor în favorul acestor „dezertori”, cerând să nu fie internați și nici să nu se ia vreo măsură împotriva lor. Aduceau aceeași argumentație pe care am amintit-o mai sus. În aceeași vreme dădeau să se înțeleagă că vor considera un act de persecuției a minorității maghiare măsurile de internare etc. ce s-ar lua împotriva amintitelor persoane. Apoi arătau că e nevoie de brațele de muncă pentru muncile agricole, etc.

Autoritățile române (Jandarmeria, Poliția) fac conscrierea acestor elemente, dar nu se procedează unitar referitor la regimul ce urmează a li se aplica. În unele județe ei sunt trimiși la muncă obligatorie, la refacerea liniilor C.F.R., fiind tratați egal cu ceilalți muncitori; în altele (de ex. Mureș) au început să fie internați.

Voiesc să menționez că numărul celor ce se întorc în acest fel în teritoriul român crește din zi în zi; mulți sosesc cu arme și le depun; se bănuiește că mulți își ascund armele.

În această situație este necesar să se ia o hotărâre cu privire la regimul care urmează să se aplice acestor persoane, dacă ele intră în prevederile art. 2 al Convenției de Armistițiu, dacă trebuiesc internate, sau urmează să fie lăsate libere, sau oarecare supraveghere la domiciliul lor.

Considerând urgența și importanța acestei chestiuni, vă rog respectuos a decide și a mă încunoștința de hotărârea luată pentru a putea, la rândul meu, să iau dispozițiuni în consecință.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Înalt Comisar (ss.) dr. Ionel Pop

Domniei Sale,

Domnului General de Corp de Armată Adjutant Constantin Sănătescu

Președintele Consiliului de Miniștri

B

România

Comisariatul pentru Administrarea Regiunilor Eliberate ale Transilvaniei

Confidențial N Nr. 246/Cab.

N Cluj, la 4 noiembrie 1944

Domnule Președinte,

În posesiunea adresei nr. 761 – Cabinet din 25 octombrie 1944, referitoare la adresa Comisiunii Aliate de Control din România, din 24 octombrie 1944 (fără număr), semnat de domnul general locot. Vinogradov, locțiitorul președintelui C.A.C. din România – am onoarea a vă duce la cunoștința dvs. următoarele:

Adresa domnului general locot. Vinogradov nu poate avea la temelie decât informațiunile de rea credință, pe care anumite cercuri ale ungarilor din Ardeal, în mod sistematic, le dau comandamentelor sovietice, în scopul de a provoca disensiuni între aceste comandamente și autoritățile române, și a prezenta pe ungurii din Ardealul recucerit ca victime ale unui pretins sistem de teroare introdus de români. Acele cercuri ungurești urmăresc prin aceasta să se mențină pe cât posibil în situația de dominanți ai Ardealului, camuflându-se ca victime, și ca partizani sau simpatizanți prigonii ai mișcărilor democratice.

Cazul „preluării” Universității din Cluj e o bună ocaziune pentru a dovedi aceste manevre ungurești.

În urma eliberării Clujului, era cea mai evidentă datorie și drept al autorității românești să introducă stăpânirea românească în acest oraș aparținând României, în spiritul democratic de omenie și de respectarea drepturilor și libertăților, care animează guvernul român. Tocmai de aceea, la 12 octombrie 1944, am îndrumat diferite autorități, ale căror cadre le-am constituit înainte, să plece pentru a se instala în Cluj, în primul rând luând măsuri de ordine și menite să conserve patrimoniul public de acolo. În aceeași vreme am rugat și pe domnul rector al Universității din Sibiu-Cluj, domnul prof. dr. Iuliu Hațieganu, ca împreună cu Comisiunea de Profesori, care a fost desemnată în acest scop de Senatul Universitar, să se deplaseze la Cluj pentru a prelua Universitatea, împreună cu Institutele atașate ei. (Anexez decizia rectoratului Universității din Cluj-Sibiu, din 15 octombrie 1944, nr. 2.242/1944.)

Procedeu urmat de această Comisiune Universitară, și cele întâmplate real cu ocaziunea preluării Universității din Cluj, sunt cuprinse în referatul pe care mi l-a făcut domnul rector dr. Iuliu Hațieganu, și după care anexez aici o copie. De asemenea, prezint în original declarația domnului dr. Ilie Lazăr, consilier juridic pe lângă Armata a IV-a.

Reiese din aceste documente, vrednice de încredere deplină, că Comisiunea română, în frunte cu domnul rector dr. Iuliu Hațieganu, a procedat cu demnitate, evitând orice violență de limbaj sau de atitudine, și că întreaga procedură a decurs în modul cel mai civilizat, fără de cel mai mic incident. Deci informațiunea, dată evident de cercurile șoviniste ungurești înaltului Comandant Sovietic, că „toate persoanele specificate s-au prezentat la Universitate și au provocat un scandal alungând din Universitate învățații profesori unguri, rupând pretutindeni inscripțiunile ungurești, cartoane cu caracter didactic etc.”, este complet lipsită de realitate și potrivnică faptelor așa cum s-au întâmplat.

Anexez asemenea 6 procese verbale, în fotocopie, asupra operațiunilor de preluare a Universității și a fiecărei Facultăți, dresate în ziua de 14 octombrie 1944. Primul proces verbal, privind preluarea întregii Universități, este semnat din partea Universității române de domnii: dr. Iuliu Hațieganu, rector, profesorii A. Ionașcu, decanul Facultății de Drept, dr. Coriolan Tătaru, A.

Procopovici, Al. Pop, T. Moraru, apoi de directorul I. Mușlea și secretarul general I. A. Vătășescu; iar din partea Universității ungurești de rectorul acesteia, dl. Desideriu Miskolczy. Documentul poartă și sigiliile celor două Universități.

În punctele 1–3 ale acestui proces verbal este fixat precis modul cum a decurs actul preluării: în cea mai perfectă ordine și armonie.

Domnul rector D. Miskolczy a făcut o singură rezervă cuprinsă în textul unguresc scris de mâna sa, deasupra semnăturii: „Iau la cunoștință, în afară de punctul 4”. (Punctul 4 cuprinde predarea simbolică a cheilor Universității). Deci, însăși această rezervă de detaliu denotă că și domnul rector Miskolczy a acceptat, perfect nesilit, celelalte puncte ale procesului verbal – dovada peremptorie a modului cum s-a petrecut actul preluării. Celelalte 5 procese verbale, toate semnate și de domnul rector Miskolczy și purtând sigiliul Universității ungurești, dovedesc modul cum s-a făcut preluarea fiecărei Facultăți. În toate aceste procese verbale domnul rector Miskolczy declară că „ia act de preluare”.

În 6 acte autentice, semnate toate de rectorul Universității ungurești D. Miskolczy, se confirmă o procedură normală, pașnică, fără nici un incident sau chiar „scandal”.

În adresa din 24 octombrie 1944 a Comisiei Aliate de Control se arată, mai departe, că „la data de 16 octombrie 1944 au pătruns forțat în Universitate un grup de soldați români precum și persoane civile, sosiți din Sibiu și, sub conducere șefului Siguranței locale, Leontin Pop, au provocat la Universitate o manifestație cu lozinca „afară cu ungurii din Universitate”. Cei sosiți au chemat pe rectorul Universității, Miskolczy, și i-au propus să predea Universitatea, amenințând totodată „dacă nu pleci, o să ne socotim cu tine”.

Din anexele de mai sus, se dovedește fără putință de îndoială cine, când, și în ce împrejurări s-a făcut preluarea Universității.

Aceasta nu s-a făcut nici la 16 octombrie 1944, nici cu scandal și nici de „un grup de soldați români, etc.” ci de profesori universitari ai Universității Cluj-Sibiu, în frunte cu rectorul dr. Iuliu Hațieganu, la 14 octombrie 1944.

La data de 16 octombrie 1944, la orele 12, când autoritățile române s-au prezentat domnului general comandant sovietic al garnizoanei Cluj, au primit îndrumarea, ca până la orele 14 să părăsească Clujul, lucru ce s-a și întâmplat. Așadar, începând de la orele 14 ale zilei de 16 octombrie 1944, în Cluj nu au fost autorități române.

Este cert că atâta vreme cât au fost în Cluj (2–3 zile) autorități românești, scandalul de care se face pomenire nu s-a întâmplat. Nu am cunoștință, și nu am nici un raport, care să denote că după scoaterea din oraș a acestor autorități civile și militare române, să se fi întâmplat cele relatate. Iar răspunderea pentru ordinea publică nu mai era a autorităților românești din moment ce, în urma dispozițiunilor comandamentului local sovietic, acele autorități au fost îndepărtate din Cluj. Ceea ce este cu desăvârșire cert este că nici o

persoană venită de la Sibiu, nici o autoritate română și nici un ostaș român nu au săvârșit faptele reprobabile ce se impută.

Dar mai e un puternic indiciu că informațiunile pe care se bazează adresa Comisiei Aliate de Control sunt eronate.

Se arată în textul citat mai sus că cei ce ar fi provocat scandalul pretins din ziua de 16 octombrie 1944 ar fi fost „sub conducerea șefului Siguranței, Leontin Pop”. Or după cum am constatat, în serviciul Poliției sau a altei autorități românești nu se găsește acest Leontin Pop, el nu are nici un fel de legătură cu autoritățile românești. În anii dinainte de 1940 era, de fapt, în Cluj, în serviciul Poliției, un Leontin Pop; acesta a fost însă îndepărtat din serviciu și a rămas în teritoriul detașat prin verdictul de la Viena. Poate să fie aceeași persoană cu cea pomenită în adresă, însă în nici un caz nu a luat parte la actul preluării Universității, nu a avut nici a atingere cu comisiunea de preluare sau cu autoritățile românești.

Pentru a ilustra care este adevărata situație morală și politică a acelor „învățați profesori unguri” de la Universitatea din Cluj, îmi iau libertatea să vă arăt următoarele:

Unii dintre profesorii unguri care făceau parte din corpul profesoral al Universității ungurești din Clujul ocupat au rămas în Cluj și după eliberarea lui.

Acum explică ei această rămânere cu un pretins sentiment de prietenie și dorința de colaborare cu românii, cu convingerile lor democratice, care i-ar fi îndemnat să nu dea urmare poruncii guvernului hitlerist din Budapesta de a evacua și părăsi Clujul, ca să rămână în atmosfera democratică adusă de armatele eliberatoare.

Anexez în text unguresc și în traducere românească un document care dovedește și cauza și rostul rămănerii în Cluj a acestor profesori. E adresa nr. 60923/1944-IV din 28 septembrie 1944 a ministerului regal ungar al Cultelor și Instrucțiunii Publice din Budapesta, semnată de ministrul D. Rakovszky Iván, către Senatul Universității ungurești din Cluj. Din acest text reiese:

a) La 15 septembrie 1944, Senatul universitar unguresc din Cluj, în ședință ordinară, a hotărât să rămână la Cluj, chiar sub ocuparea acestui oraș din partea trupelor române și sovietice. Această hotărâre a fost produsă de „fermitatea, sentimentele naționale și curajul moral neînfrânt” al Senatului și al respectivilor profesori.

b) Guvernul ungar cu alese laude ia la cunoștință aprobatoare această hotărâre a Senatului Universității, pe care o consideră „ca o luare de atitudine inspirată de cultura maghiară și de rezistența națională obligatoare pentru Universitatea maghiară a Transilvaniei”.

c) Guvernul ungar dă și va da Senatului universitar rămas în Cluj tot sprijinul moral și material în această atitudine de „rezistență națională”.

d) Guvernul ungar consideră ca singură autoritate competentă Senatul universitar rămas în Cluj, deci o autoritate în subordinele sale.

Este deci clar că membrii corpului profesoral ungar de la Universitatea ungurească din Cluj au rămas acolo ca exponenți ai „rezistenței naționale” ungare, ca pioni politici ai guvernului reacționar și șovinist din Budapesta, susținuți și ajutați de acesta „cu toate mijloacele morale și materiale”.

Democrația pe care o afișează puternic față de românii pe care până ieri îi maltratau și batjocoreau, dorința de colaborare culturală într-o atmosferă de reciprocă toleranță și apropiere, nu sunt decât o mască sub care se ascunde același grup de șoviniști, reacționari, unelte ale politiciii naziste a Budapestei.

Ei își continuă activitatea și își servesc ideologia și după eliberarea Clujului.

O obiectivă cercetare a faptelor și a oamenilor ar dezvălui în fața oricui acest real aspect al lucrurilor.

Desigur, cu toate aceste manevre de rea credință, ca și cu atâtea alte acte de provocățiune pe care le săvârșesc încă exponenții șovinismului unguresc rămași în teritoriile eliberate, autoritățile române vor fi pătrunse de un spirit de toleranță, civilizație și corectitate

desăvârșită, respectând drepturile tuturor cetățenilor români, indiferent de originea lor etnică sau de credința lor religioasă.

Primiți, vă rog, Domnule Președinte, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Înalt Comisar (ss.) dr. Ionel Pop

Domniei Sale,

Domnului General de Corp de Armată Adjutant Constantin Sănătescu

Președintele Consiliului de Miniștri

6

Ordinul nr. 796/1944, emis de Teofil Vescan senior, prefectul de Cluj, despre introducerea administrației militare sovietice

Cluj, 7 noiembrie 1944

Ordonanța

Nr. 796/944

Prefectura județului Cluj

Partea eliberată a Ardealului de Nord, și astfel municipiul și județul Cluj, intră sub administrația militară a Armatei Sovietice de ocupație.

Toate legile și ordonanțele nedemocratice, cu data de azi, se abrogă, rămânând în vigoare dispozițiunile date și indicate de către autoritățile numite de administrația militară.

În baza celor de mai sus toate autoritățile civile, instituții publice, etc., de pe întreg teritoriul județului și municipiului Cluj, îmi sunt subordonate mie, iar eu răspund față de Comandamentul Sovietic.

În virtutea atribuțiunilor și puterii ce o dețin:

Ordonăm

1) În interesul armatelor noastre victorioase, fiecare cetățean este obligat să înceapă munca, și în cercul atribuțiunilor sale să depună maximul efort pentru a obține cel mai mare randament.

2) Însușirea pe nedrept a bunurilor străine este strict interzisă. Toți care au însușit pe nedrept bunuri străine sunt obligați să le restituie în termen de 3 zile proprietarilor legali.

3) Este strict interzis exportul bunurilor mobile, valorilor, alimentelor și al animalelor de pe teritoriul sus amintit fără aprobarea prealabilă a prefecturii, în unire cu Comandamentul Sovietic.

4) Toate rechizițiile în scop militar se vor efectua numai cu aprobarea autorităților competente militare, prin intermediul autorităților civile.

5) Primarii municipiului Cluj și orașului Huedin, precum și toate primăriile comunale de pe teritoriul Județului Cluj, sunt obligate să facă recensământul populației, iar rezultatul acestuia să-l înainteze Prefecturii noastre, cel mai târziu până la 12 noiembrie 1944. Recensământul va cuprinde următoarele date: comuna, circumscripția, strada, nr. casei, numele și prenumele, genul, vârsta, religia, profesiunea, starea civilă, naționalitatea, unde face serviciu, pregătirea școlară, gradul în armată și observații. Termenul de executare fiind scurt, autoritățile comunale vor lua cele mai potrivite măsuri, aplicând diviziunea rațională a muncii, astfel că pe data ordonată – în mod necondiționat – să poată prezenta rezultatul.

Întrucât imprimare nu se dau, datele vor fi redactate sub sancțiunile legale penale, de către capul familiei, acestea vor fi adunate apoi pe grupuri de case, străzi, circumscripții și comune.

6) Primarii orașelor și autoritățile comunale sunt obligate a conscrie toate animalele (pe categorii, specii și gen), vehiculele, cerealele și furajele existente aflate pe teritoriul de sub autoritatea lor.

7) Pentru administrarea și manipularea averii refugiaților unguri și germani, autoritățile locale vor numi o comisie compusă din 3 membri. Comisia, în unire cu administratorul (curatorul) numit sau împuternicit pentru administrarea averii refugiatului, este obligată ca imediat să întocmească un inventar complet despre averea refugiatului, pe care ni-l va prezenta prin notariatul comunal, cel mai târziu până în ziua de 12 noiembrie a.c. Pentru administrarea averii, răspund în mod solidar atât material, cât și penal, administratorul și membrii comisiei. În lipsa unui curator de administrare numit sau împuternicit, comisia instituită mai sus este în drept a desemna un curator, care va fi ratificat de noi.

8.) Autoritățile comunale, până în ziua de 12 noiembrie a.c., vor întocmi o dare de seamă despre situația agricolă actuală, în care vor evidenția cantitățile aproximative ale cerealelor netreierate; combustibilul (benzină, ulei, etc.) necesar pentru efectuarea treieratului; precum și despre starea înșămânțărilor de toamnă efectuate și a celor care mai trebuiesc efectuate, pe categorii (grâu, porumb, etc.), indicând suprafața.

9) Contravenienții ordonanței de mai sus vor fi considerați sabotanți și pentru acest fapt vor fi sancționați după legile statului și executați pe loc prin împușcare.

Ordonanța intră în vigoare pe data publicării prin afișaj.

Cluj, la 7 noiembrie 1944.

(ss.) T. Vescan

Prefect

7

Memoriul înaintat de organizația din Mureș-Turda a Partidului Comunist și de delegații Uniunii Democrate Maghiare prefectului Ioan Bozdoc, cu referire la persecuțiile suferite de maghiarii din teritoriu

Târgu-Mureș, 11 noiembrie 1944

În vederea remedierii prejudiciilor grave și repetate care ne-au fost aduse, reprezentanții locali ai Partidului Comunist și ai Uniunii Democrate a Maghiarilor au înmănat următorul Memoriu prefectului, dr. Bozdog¹:

Organizația din județul Turda-Mureș a Partidului Comunist și Uniunea Democrată Maghiară prezintă pe scurt situația actuală a județului și orașului Târgu Mureș după cum urmează:

După retragerea trupelor germane și maghiare, locuitorii județului – cei care nu erau deportați – au rămas pe loc, chiar dacă erau jefuiți și au rămas fără bunuri. Au vrut să trăiască și să muncească într-o țară democratică și în condiții omenești. Intenția lor s-a poticnit tocmai de un aparat administrativ menit să organizeze activitatea de reconstrucție. Mare parte a celor din organizarea administrației au venit aici cu gânduri de răzbunare: pe noi vor să ne pedepsească din cauza comportamentului ofensator al statului maghiar fascist. Conștienți de nevinovăția și convingerile noastre democratice protestăm împotriva dispozițiilor nedrepte de mai jos:

1 Numele corect al prefectului este Bozdoc.

I.

Referitor la articolul doi al Convenției de Armistițiu, oficialitățile române – conform propriei interpretări – îi arestează și îi trimit în taberele de internare pe toți bărbații, deseori împreună cu femeii și copiii,

a) care au dezertat din armata română sau maghiară, aruncând armele îndreptate spre Uniunea Sovietică;

b) care au fost ridicați de către armata germană sau maghiară și care au revenit acum din toate părțile Ardealului de Nord;

c) pe cei care în timpul cât Antonescu a fost la putere erau nevoiți să se refugieze din Ardealul de Sud în Nordul Ardealului datorită atitudinii lor politice, ori au fost expulzați;

d) pe toți cei care nu au reușit să obțină cetățenia română;

e) pe toți elevii care învățau în Ardealul de Nord pe baza unui acord stabilit între cele două state;

f) pe toți cei care au venit în Ardealul de Nord de pe teritoriul Ungariei de dinainte de 1940 și au rămas aici datorită convingerii lor politice; și, în sfârșit,

g) pe orișicine în cazul unui denunț neinvestigat.

II.

Lipsește securitatea juridică

1) Proprietățile mobile sau imobile ale locuitorilor plecați, ori chiar ale celor prezenți, (terenuri, case, ateliere, magazine) sunt luate de către cei stabiliți în Transilvania de Nord fără sentință irevocabilă, adică fără vreo bază juridică, dar cu acordul oficialităților.

2) La sate, cu toate că sunt trimiși jandarmi la posturi, populația maghiară este zilnic persecutată și jefuită.

3) Populația românească de la sate este organizată în Gărzi Naționale înarmate, iar locuitorii maghiari, fără arme și dezorganizați, sunt la cheremul acestora.

4) Gardiștii lui Maniu au organizat prin sate adevărate campanii de răzbunare, nedându-se în lături nici de la linșaj.

III.

Sunt periclitate libertățile individuale și cetățenești ale omului

1) Sute de funcționari publici sunt demiși în mod ilegal.

2) La dispoziția sovieticilor, autoritățile au închis școlile primare și cele medii cu predare în limba maghiară și care nu demult au fost deschise.

3) Este interzisă folosirea liberă a limbilor materne. Prin dispoziții și sprijin din partea autorităților au dispărut inscripțiile maghiare, iar limba utilizată în administrație este exclusiv cea română.

Aceste prejudicii au fost aduse voit de către autoritățile române, care nu au realizat nici o activitate constructivă, dăunând astfel populației județului. În plus, nerespectând principiile democratice, populația nu poate lua parte și nu are nici un cuvânt de spus referitor la problemele administrației.

Partidul Comunist din județul Turda-Mureș și Uniunea Democrată Maghiară își dau avizul la rezolvarea prejudiciilor și nu la dezvăluirea acestora.

În afara de vicisitudinilor războiului însă, acțiunile noastre sunt îngreunate și de unele instituții sau indivizi cu concepții politice opuse. Oficiul poștal face politică, în sensul în care transmite doar trimiterile cu avize corespunzătoare.

Regiunea noastră este astăzi un ținut închis, de aceea, prezentând pe această cale memoriul nostru, cerem studierea sa binevoitoare și rezolvarea prejudiciilor noastre.

Partidul Comunist
József Soós, Pittner secretar
Uniunea Democrată Maghiară
Dr. Antalffy, președinte, Vigh, secretar²

Cuvântul Liber, 12 noiembrie 1944

8

Procesul verbal cu referire la negocierile bilaterale, în ceea ce privește îndeplinirea clauzelor Convenției de Armistițiu sovieto-română

București, 12 noiembrie 1944 Secret

Au fost prezenți:

Tovarășii: Vișinski, Vinogradov, Bogdenko, Pavlov, Vasziliev

Domnii: Sănătescu, Groza, Vișoianu.

Tov. Vișinski: Aș vrea să pun în discuție câteva probleme, legate de îndeplinirea din partea guvernului român a clauzelor Convenției de Armistițiu din 12 septembrie 1944. Acum avem de-a face cu noul guvern, condus de generalul Sănătescu, și sperăm că acesta, colaborând cu URSS, va asigura cât mai repede îndeplinirea clauzelor Convenției de Armistițiu.

Societatea sovietică este neliniștită din cauza nerealizării clauzelor convenției. Scopul venirii mele aici este clarificarea circumstanțelor și conturarea măsurilor care trebuie luate pentru o mai bună și mai rapidă îndeplinire a clauzelor, ce vor constitui o bază solidă în ceea ce privește relațiile normalizate dintre Uniunea Sovietică și România.

Domnul Sănătescu: Îndeplinirea incompletă a clauzelor Convenției de Armistițiu poate fi explicată printr-o serie de factori. Astfel, de pildă, comisia desemnată pentru realizarea convenției nu a fost organizată corespunzător, de aceea, noul guvern a dispus schimbarea conducerii și o reorganizare mult mai amplă a acesteia, având ca scop rezolvarea rapidă a tuturor problemelor cu care se confruntă membrii comisiei.

Noua comisie va dispune de organele tehnice, executive și de control necesare. În fruntea ei va sta – evident – un militar, pentru a putea funcționa mai repede și mai bine.

La noi există multe probleme care se rezolvă într-un ritm mai scăzut. Aș vrea să ridic doar câteva dintre ele, deoarece rezolvarea favorabilă a acestora ar contribui la o mai bună îndeplinire a clauzelor Convenției. De exemplu, avem dificultăți cu transportul de mărfuri. Încă nu s-a realizat soluționarea acestei probleme prin reglajul liniilor de cale ferată³, și nici a celei de eliberare a prizonierilor de război luați de trupele sovietice după 24 august, precum nici cea a administrației din Transilvania.

După încetarea operațiunilor militare, administrația română a intrat în patru județe: Ciuc, Odorhei, Trei Scaune și Mureș. Pătrunderea treptată a oficialităților s-a realizat timp de o lună și jumătate. Între timp am fost informați de prefectii noștri că, la dispoziția comandamentului militar, trebuie să se retragă de pe teritoriul Ardealului, în 24–48 ore, toate organele administrative sau de altă natură.

2 Este vorba despre Olivér Pittner, redactorul responsabil al ziarului Szabad Szó, precum și despre profesorii Endre Antalffy și Károly Vigh.

3 Este vorba despre calea ferată cu ecartamentul larg.

Cu referire la articolele 17 și 19 ale Convenției de Armistițiu am dori să aflăm, în principiu, poziția dumneavoastră despre corectitudinea acțiunii guvernului român de a trimite administrația pe aceste teritorii.

Din motivul că azi noapte expiră termenul de evacuare a administrației române, am dori să cerem 2-3 zile de amânare, deoarece întâmpinăm greutăți la evacuare: trebuie transportate nu doar oficiile administrative, dar și alte instituții (bănci, etc).

Tov. Vișinski: Despre o asemenea dispoziție a comandamentului militar nici eu, nici generalul Vinogradov nu avem cunoștință. Alte lucruri însă sunt cunoscute de noi, respectiv faptul că în Ardeal a apărut un oarecare detașament armat care a săvârșit delikte samavolnice.

Comandantul acestui detașament a afirmat că nu ascultă de comandamentul sovietic. De altfel, detașamentul se autoîntitulează „Gărzile lui Maniu”. Din acest motiv, comandamentul dispune ca acești luptători (sic!) să-și înceteze activitatea și să părăsească teritoriul Ardealului. În cazul în care ordinul nu se va executa, vom întreprinde măsuri împotriva lor.

Domnul Groza: Am luat toate măsurile pentru a clarifica această problemă și m-am adresat lui Maniu, care mi-a confirmat că nimeni nu a dat acordul acestui detașament de a-i folosi numele. Domnul prim ministru a cercetat cazul și crede că comandantul detașamentului⁴, acest bandit nemernic, trebuie arestat. Acesta, încă în decembrie 1943, a ofensat un membru al corpului diplomatic maghiar, dar atunci sistemul a fost cel fascist, care a mușamalizat cazul. Evident, acest detașament fascist va fi dizolvat.

Domnul Sănătescu: Aș vrea să revin la problema evacuării administrației noastre din Transilvania. La ora 7 seara expiră termenul de evacuare. În așa scurt timp este imposibil de realizat acest lucru, este imposibil de găsit trenuri pentru evacuare, așadar, vă rog să ne dați o amânare.

Tov. Vișinski: Vom intra imediat în legătură cu frontul și clarificăm situația, eu însă nu pot schimba dispozițiile comandantului de front⁵.

Domnul Sănătescu: Vom face totul ca aceste cerințe să fie cât mai degrabă îndeplinite.

Tov. Vișinski: Articolul 19 din Convenția de Armistițiu nu lasă nici o îndoială. Acesta specifică mai întâi faptul că Arbitrajul de la Viena este considerat inexistent și că guvernele aliate sunt de acord ca întreg teritoriul Transilvaniei, sau cea mai mare parte a ei, să revină României, iar această decizie va fi confirmată cu ocazia reglementărilor teritoriale pașnice. Cursul, data și termenele restituirii Ardealului însă vor trebui stabilite separat, iar preluarea puterii de către administrația română trebuie să se desfășoare organizat și nu în mod unilateral sau arbitrar. Ieri, în prezența domnului prim ministru Vișoianu, am avut ocazia să-i explic Regelui că în afară de articolul 19 din Convenția de Armistițiu mai există o serie de alte puncte care trebuie negreșit îndeplinite și ele, iar aceste condiții depind unele de altele foarte strict.

După părerea mea, Convenția este alcătuită dintr-o serie de articole care pot fi împărțite în trei categorii, în funcție de diferitele clauze. În prima categorie se găsesc acele clauze care au de-a face cu viața internă a României, de pildă, eliminarea regimului fascist. Cea de-a doua categorie se referă, aproape fără excepție, la interesele României, de exemplu articolul 19 al Convenției. Desigur, și noi suntem interesați de restabilirea legitimității în Ardeal, așadar, credem că articolele 19 și 17 se referă în special la România. În sfârșit, cea de-a treia categorie de clauze este formată din articolele 10, 11 și 12, iar de acestea este interesată, în primul rând, Uniunea Sovietică, deși articolele respective – evident – ar trebui să-i preocupe și pe românii care doresc obținerea legitimității. Aceste trei categorii de clauze se leagă atât de strâns între ele, încât îndeplinirea uneia este aproape imposibilă fără celelalte. Clauzele Convenției de Armistițiu nu pot fi îndeplinite la modul unilateral.

4 Este vorba despre Gavrilă Olteanu.

5 Rodion I. Malinovski.

Altfel devine de neînțeles, de ce anumite puncte se pot îndeplini, iar altele nu. După părerea mea, aceasta este situația și în ceea ce privește articolul 19 din Convenție.

Domnul Groza: Guvernul român și tot poporul român înțelege și vă este extrem de recunoscător pentru sesizarea importanței pe care o reprezintă articolul 19 pentru noi și interpretarea dată acestuia de dumneavoastră. Rezolvarea favorabilă a problemei transilvane va umple de entuziasm poporul român, care va continua cu un nou avânt nimicirea fasciștilor încă existenți și care au adus românilor doar sărăcie și nenorociri. În cele ce urmează, vom îndeplini prin orice mijloace clauzele Convenției.

Tov. Vișinski: Noi am așteptat acest lucru, păstrându-ne calmul timp de două luni.

Domnul Sănătescu: A doua problemă pe care doresc s-o discut este cea legată de problemele financiare. Avem mari dificultăți la schimbul valutei sovietice. Durata schimbului este extrem de lungă. Câțiva cetățeni și chiar unele organizații fac speculă, adică cumpără banii sovietici, vânzându-i, apoi, la prețuri mult mai mari. Trebuie luate măsurile necesare pentru a putea lupta cu această problemă.

Tov. Vișinski: Vă rog, domnule ministru, să prezentați succint măsurile concrete necesare în această problemă, iar noi le vom dezbate.

Tov. Vinogradov: Am mai discutat acest lucru cu guvernul român, dar nici o propunere concretă nu a ajuns la noi.

Domnul Sănătescu: Măine vor ajunge la dumneavoastră propunerile.

Domnul Vișoianu: Dorința noastră sinceră este să îndeplinim, după posibilități, mai repede și mai bine clauzele Convenției. Avem foarte multe de făcut. Guvernul a elaborat un plan general în ceea ce privește utilizarea resurselor noastre în vederea îndeplinirii clauzelor Convenției. Pentru acest lucru însă trebuie să primim și din partea Dumneavoastră elaborarea însumată și unitară a solicitărilor. Totodată, se ridică câteva probleme atunci când ni se înmânează noi cerințe și la date diferite de către domnul colonel Sidorov, și care nu sunt mereu destul de bine justificate, de pildă, plata a 850 milioane lei pentru achiziționarea unor articole ca ciocolata, cafeaua, lenjeria intimă din mătase și altele asemănătoare. În timp ce aceste solicitări, după părerea mea, nu sunt semnate tocmai de persoanele competente. De exemplu, cererea amintită a fost semnată de maiorul Leonov. Nu este reglementată nici problema aprovizionării comandanților din armata sovietică, care iau pe loc tot ceea ce doresc și atât, cât vor.

Tov. Vișinski: În ceea ce privește această problemă, trebuie să spun că generalul Vinogradov va lua măsurile necesare. Solicitățile adresate guvernului român pot fi semnate de generalul Vinogradov sau de contraamiralul Bogdenko.

Domnul Sănătescu: De asemenea, aș vrea să ridic problema administrației Moldovei⁶. Foarte des există neînțelegeri între comandamentul sovietic și reprezentanții administrației noastre.

Tov. Vișinski: Vă rog să menționați cazurile concrete.

Domnul Sănătescu: Încă o problemă: începerea cercetărilor în cazul criminalilor de război. Avem deja mulți arestați, dar încă nu au început cercetările.

Tov. Vișinski: Cred că în foarte scurt timp vă voi comunica punctul meu de vedere, în momentul de față mă ocup de această problemă.

Domnul Vișoianu: Vă rog să accelerați rezolvarea situației. Să luăm, de exemplu, pe generalul Potopeanu. A fost arestat deoarece, o perioadă, a fost comandantul unei divizii pe frontul sovietic.

Tov. Vișinski: Vom clarifica situația. Aș vrea să trec la o altă problemă legată de îndeplinirea clauzelor articolului 2 din Convenție. Conform unor păreri, ofertele române,

6 Armata Roșie, după ce a invadat Moldova, a înființat acolo o administrație separată de București, aflată sub controlul sovietic. Teritoriul a intrat din nou în administrația guvernului doar la 1 februarie 1945.

de pildă, la produse petroliere și agricole, precum și referitor la cantitatea bovinelor, nu sunt corespunzătoare. Nu poate fi spus același lucru însă despre echipamentele industriale. De exemplu, ni se oferă aparatura dintr-o fabrică de pălării de care nu au nevoie. Noi, în schimb, în timpul războiului am pierdut Dneproges-ul⁷. Desigur, guvernul român nu poate să-și asume toată răspunderea pentru acest lucru, dar este obligat să ia asupra sa o parte din sarcinile respective. Din acest motiv, ofertele guvernului în ceea ce privește echipamentele industriale trebuie să fie mai serioase și mai acceptabile din punctul nostru de vedere. De aceea, după părerea mea, trebuie să se înceapă numaidecât transportul acelor mărfuri, la care ne-am dat acordul, menționându-se acest lucru într-un proces verbal separat. Ce crede despre aceasta guvernul român?

Domnul Groza: Nu avem nici o obiecție în ceea ce privește menționarea în scris. Vom face totul pentru a îndeplini clauzele Convenției de Armistițiu.

Discuțiile au durat două ore.

AVP RF. F. 07. Op. 5. P. 47. D. 133. L. 1-5. Transcriere în limba rusă. Publicată: „Vashtocsnaja Jevropa v dokumentoh rasszijskikh arhivov 1944–1953.” Vol. 1, 1944–1948. Szibivskij Kronograf, Moskva–Novosibirsk, 1997, doc. nr. 24.

Traducere după: Transzilvanskij vaprósz. Vengero-rumünszkij territorialnij szpor i SZSZSZR 1940-1946. Dokumentü. (Ed.: Tófik, Iszlarnov.) Moscova, 2000. doc. 62, p. 254–258.

9

Adresa Comisiei Aliate de Control (Sovietică) către primul ministru Sănătescu, cu referire la expulzarea administrației românești.

București, 12 noiembrie 1944

La 14 octombrie 1944, în orașul Gheorgheni din Transilvania a sosit o unitate românească în număr de 5–600 oameni, care se numea „Garda lui Iuliu Maniu”, în frunte cu colonelul Olteanu Gavril, și a început să ia măsuri care nu concură la mersul general al luptei cu fascismul german.

În noaptea de 21 octombrie acest an, din ordinul colonelului Olteanu, în satul Ciurmani au fost arestați: primarul satului Bormas Mihai, preotul Orbán László, translatorul Bormalis Ignat și magazionerul Maloros Ștefan. Cauza acestor arestări era faptul că acești oameni au lucrat conștiincios și ajutau Comandamentul sovietic în aprovizionarea cu alimente și furaje pentru Armata Roșie. Când comandantul sovietic din orașul Gheorgheni a cerut colonelului Olteanu să-i trimită pe cei arestați, acesta din urmă a trimis comandantului un răspuns scris ofensator și amenințător și a refuzat să predea pe cei arestați, declarând că ei sunt criminali politici.

Tot în orașul Gheorgheni, a fost organizată construirea unui monument în memoria ofițerilor și ostașilor căzuți din Armata Roșie. La 12 octombrie ordonanța căpitanului procuror László din unitatea colonelului Olteanu, trecând pe lângă cei ce construiau monumentul, a declarat lucrătorilor că ei lucrează în zadar și că după plecarea comandantului sovietic, monumentul va fi dărâmat, iar mormântul va fi deschis.

⁷ Este vorba despre hidrocentrala de pe Nipru.

Fără să se țină cont că în Transilvania eliberată de Armata Roșie este interzis să se introducă administrație românească, în orașul Dej a sosit jandarmeria românească cu administrația de provincie, în Bistrița, la 25 octombrie 1944, de asemenea a sosit o comandă polițienească în frunte cu lt. colonel Niculescu Paul, care a refuzat să iasă din oraș, cu toată invitația în acest sens a Comandamentului sovietic.

Comisia Aliată de Control este însărcinată:

1. Din nou să menționeze că în Transilvania eliberată de Armata Roșie este interzis a se introduce administrație românească.

2. În legătură cu acțiunile ostile ale soldaților din regimentul de voluntari și de jandarmi, care amenință pe lucrători în [timpul] construirii monumentului ostașilor Armatei Roșii, pentru răspunsul oficial ofensator și amenințător către comandantul sovietic, comandantul regimentului să fie îndepărtat și trimis în judecată pentru instigare la acțiuni îndreptate împotriva Armatei Roșii.

3. Întrucât acest regiment nu reprezintă o unitate regulată a armatei române, nu este întreținut de stat, ci trăiește în contul devastării populației locale, călcând astfel legile fixate, acest regiment să fie desființat imediat. Oamenii din Transilvania să fie scoși.

4. Dacă această cerere nu va fi executată până la 17 noiembrie 1944, atunci va fi utilizată forța armată a Armatei Roșii pentru lichidarea acestui regiment.

Răspuns în chestiunea celor expuse mai sus trimiteți la Comisia Aliată de Control, pentru raport domnului Mareșal al U.R.S.S. R.I. Malinovski până la 18 noiembrie 1944.

Arh. M.A.E., Fond 71/1939, E. 9. Al doilea război mondial, dosar 189, f. 193. Publicat: Petre Țurlea: Monumente non grata. Falși martiri maghiari pe pământul Românesc. București, 1996, Bravo Press, p. 121–123.

10

Coroșpondența cu referire la înființarea Consiliului Consultativ Suprem (Central) al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord

Cluj, 2 decembrie 1944

Cluj, 1 decembrie. Consiliul Frontului Național Democrat⁸ reînființat la Cluj a adus hotărâri importante privind soarta întregii Transilvanii de Nord.

Întrunindu-se în sala de consiliu a Primăriei, reprezentanții partidelor și ai organizațiilor de masă democratice au hotărât înființarea unui corp consultativ comun pentru oficialitățile și mișcările din nordul Transilvaniei în vederea unei strânse colaborări în ceea ce privește nimicirea definitivă a fascismului și reconstrucția teritoriilor eliberate.

Consiliul Consultativ din Cluj al Frontului Național Democrat va analiza cu ajutorul unor comisii de expertiză situația economică, socială, culturală și politică din Ardealul de Nord. În acest consiliu, Partidul Comunist, Partidul Social Democrat și Consiliul Sindicatelor vor trimite câte 6, Uniunea Democrată Română 12, Uniunea Populară Maghiară 6, Frontul Plugarilor 4, Alianța Populară Democrată Evreiască, Uniunea Patrioților și Apărarea Patriotică câte 2 reprezentanți. Acest amplu corp consultativ ia

⁸ Este vorba despre Frontul Național Democrat/FND (Országos Demokrata Arcvonal/ODA), care apare în textele maghiare din epocă și sub denumirea de "Nemzeti Demokrata Front".

hotărâri principiale de importanță atât în ceea ce privește cazurile particularilor, cât și ale organelor publice: instituții, partide sau organizații.

După înființare, corpul consultativ va forma șapte comisii de experți. Sfera lor de activitate include toate problemele de interes public apărute la Cluj și în Ardealul de Nord. În afara reprezentărilor, președinția întreține relații cu oficialitățile și coordonează activitatea comisiilor de experți. Sediul acesteia este la Primărie. Comisia Administrativă are și atribuții legate de sănătatea publică și de ajutorul social socială, având sediul tot la Primărie. Comisia de Justiție și Drept este responsabilă pentru problemele de siguranță publică și cooperare între naționalități, iar cea financiară funcționează în clădirea Băncii Albina. Comisia pentru Culte și Învățământul Public a fost înființată în clădirea Inspectoratului Școlar. Comisia Economică se ocupă cu problemele din domeniul agricol, industrial, comercial, de aprovizionare publică și cooperatist, având sediul în clădirea Camerei de Comerț. În sfârșit, Comisia de Muncă are ca scop elucidarea problemelor legate de lucrările publice și de transport. Sediul acestei comisii se află în Palatul Direcțiunii Generale a Întreprinderilor de Cale Ferată.

Administrarea centrală a Transilvaniei de Nord

Odată cu înființarea Comisiei Consultative a Frontului Național Democrat, Clujul și toată Transilvania de Nord a câștigat un organ superior și, probabil, va veni timpul când acest organism va putea realiza și gestionarea inițiativelor legate de existența sa. Reorganizarea comisiei Frontului Național Democrat din Cluj ca organism consultativ superior crează o situație cu totul nouă în viața internă a Ardealului de Nord. Populația de aici – în contradicție totală cu regimurile conducătoare din trecut – are, în sfârșit, ocazia istorică să-și rezolve problemele prin forțe proprii, neținând seama de împrejurările impuse. În timp ce, însă, în uzine, ateliere și afară, pe terenurile arabile, sute de mii de lucrători au început munca colectivă de reconstrucție, peste tot, unde n-au dispărut încă rămășițele lumii vechi, și fasciste, lipsa conducerii centrale a dat ocazie sabotării lucrărilor.

Colaborarea orientărilor democratice din Ardealul de Nord, înființarea unei conduceri antifasciste neînduplecate, va lichida în curând această stare de multe ori anarhică și va scoate din tețe veninos al tuturor șovinilor care, arătându-și colții, periclitează administrația locală democratică, bazată pe egalitatea în drepturi a locuitorilor de aici.

Aici trebuie amintit faptul că acest consiliu și-a stabilit prin statut aderarea la proiectul politic fundamental al Frontului Național Democrat din România, cooperând astfel, în cel mai strâns mod posibil, cu forțele democratice din România. Consiliul cere o urgență și totală eliminare a oricărui elemente fasciste ori simpatizante cu fascismul – maghiare sau române – din viața publică a Ardealului de Nord, nădăjduind că orice forță democratică va contribui la refacerea economică a Transilvaniei de Nord. În această privință, consiliul a salutat cu bucurie inițiativa caritabilă pentru ajutorarea Ardealului de Nord a Uniunii Populare de Apărare, care a cuprins deja teritoriul întregii țări.

Cu ocazia discuțiilor, delegații Uniunii Democratice a Românilor din Cluj [sic!] au afirmat că nu au autoritatea de-a semna statutul Frontului Național Democrat, în schimb, pentru reconstruirea Ardealului de Nord, propun asocierea organizației lor cu consiliul Frontului Național Democrat din Cluj. Prin această asociere și Uniunea Democrată a Românilor din Cluj va lua parte la activitatea Comisiei Superioare Consultative înființate.

Világosság, decembrie 1944

Nota secției II a Biroului de Contrainformații al Marelui Stat Major despre propaganda și acțiunile de organizare politică întreprinse de maghiarii din România și Transilvania de Nord

București, 20 decembrie 1944

Marele Stat Major
Secția a II-a
Biroul Contrainformații
20 decembrie 1944

1) În cercurile comuniste, apropiate Secției Politice din Comandamentul Sovietic, se menține cu tărie părerea că Ungaria este privită la Moscova printr-o prizmă mai favorabilă decât România.

Faptul că dr. Bolgar Lajos dirijează activitatea politică din Ardeal și din regiunile cucerite de trupele sovieto-române este de asemenea interpretat ca o confirmare a planurilor Moscovei de a atribui Ungariei un rol important în viitoarea organizare a Europei. (Dr. Bolgar Lajos a lucrat la Secția Maghiară din Comisariatul Poporului pentru Afaceri Externe, fiind unul din colaboratorii cei mai apropiați ai domnului Molotov.)

Dr-ul Bolgar primește instrucțiuni direct de la Moscova.

În sprijinul acestei intențiuni a Moscovei asupra Ungariei se exploatează cu o deosebită eficacitate de către propaganda comunistă faptul că la Budapesta în 1918 a fost instalat primul regim comunist, care ar fi continuat dacă armatele române nu ar fi intervenit și nu l-ar fi înlăturat.

De asemenea, se exploatează și se caută a se convinge guvernul din Moscova că Ungaria este o țară mult mai accesibilă comunismului, datorită situației actuale a țaranului ungar, care a fost tot timpul exploatat de latifundiari.

Atitudinea prea binevoitoare a Moscovei față de activitatea maghiară se confirmă și se manifestă chiar prin marele concurs pe care Secția Politică a Armatei Roșii îl acordă în orice ocazie organizației „M.A.D.O.S.Z.” (li se pun la dispoziție localuri pentru întruniri, se trimit delegați politici sovietici care inițiază și dau indicațiuni conducătorilor acestei organizații, etc.)

Astfel, la adunarea din Sibiu, în cursul lunii noiembrie a.c., delegatul politic al Armatei Roșii a spus conducătorilor organizației „M.A.D.O.S.Z.” să nu aibă nici o teamă, chiar dacă vor pleca Armatele Roșii, căci în nici un caz ungurii nu vor fi judecați de români, care sunt la fel de vinovați și au făcut parte din asociația criminală hitleristă.

2) Diferite elemente din organizațiile comuniste, sau afiliate lor, desfășoară o vie activitate pentru a pune la dispoziția Comandamentului Sovietic material documentar, în susținerea tezei că administrația românească este abuzivă și incorectă și că nu i se poate încredința administrarea regiunilor ardelenesti, recucerite.

Din unele informațiuni rezultă că Secția de Propagandă de pe lângă Comandamentul Armatei Sovietice din România, cu care atât conducătorii Partidului Comunist cât și fruntașii unguri din România sunt în strânsă legătură, a dat instrucțiuni să se strângă cât mai multe date și dovezi în legătură cu preținsele atrocități și abuzuri săvârșite de autoritățile românești față de populația minoritară.

Secția Politică strânge toate aceste date exacte, despre acțiunile anti-minoritare ale autorităților românești și ale unor fruntași politici români, pentru a dovedi, atunci când se va pune problema Ardealului, că românii sunt stăpâniți de șovinism și că nu vor putea

stăpâni teritoriile cu populație eterogenă, și că pacea în aceste regiuni nu va putea fi menținută decât printr-o organizare pe baze federative.

În acest sens sunt semnificative unele declarații ale domnului Bolgar Lajos făcute colaboratorilor săi, după care Moscova ar fi hotărât soarta Ardealului, care nu va fi nici românesc, nici unguresc, ci o republică independentă sub protectorat sovietic. Șeful propagandei partidului ar fi primit instrucțiuni să acționeze în acest sens.

Pentru atingerea scopului de mai sus, propaganda maghiară depune toate eforturile pentru captarea minorităților unguri de la noi care, odată comunizați, vor forma împreună cu comuniștii români din Ardeal o majoritate, care printr-un plebiscit va putea hotărî autonomia Ardealului, iar pe urmă anexarea sa de către U.R.S.S.

Se pare că Secțiunea Politică este foarte mulțumită de faptul că o parte din presa românească are atitudine agresivă față de maghiari, căci aceasta îi ușurează mult misiunea și activitatea.

3) În scopul celor arătate mai sus și pentru defăimarea autorității românești, cunoscutul ziarist și comunist ungur – Pikai –, din ordinul dr.-ului Bolgar, a întocmit un raport asupra chestiunilor ardelenesti, în care se accentuează în special situația creată minorității maghiare de către autoritățile românești.

În acest raport Pikai arată:

- Că motivul pentru care minoritarii unguri și-au îndreptat privirile spre Budapesta îl formează faptul nerespectării promisiunilor făcute de domnul Iuliu Maniu, în Adunarea Națională de la Alba Iulia (libertate și drepturi egale cu cele ale poporului român).

- Că autoritățile române au săvârșit jafuri și abuzuri față de minoritarii unguri.

- În capitolul în care se ocupă de modul cum au fost recrutați lucrătorii unguri pentru detașam. de lucru, arată că autoritățile românești au dat dovadă de lipsa oricărui sentiment uman și european.

Subliniază faptul că lucrătorii unguri și prizonierii sovietici au fost supuși la munci grele și executate în condiții inumane, încât o mare parte din ei au murit. (Această parte din raport a fost subliniată de Secția Politică a Armatei Sovietice și s-a pus mențiunea „Moscova contestare”).

- Critică în termeni aspri Serviciul de Contraspionaj român, atitudinea brutală și ilegală a exponenților Siguranței.

- Deasemeni, critică aspru dispozițiunile prin care s-a interzis întrebuințarea limbii maghiare, iar în legătură cu libertatea individuală arată că aceasta nici nu a existat!

- Asupra autorităților românești arată că ele nici astăzi nu sunt în stare să înțeleagă principiile democratice și că ele continuă politica fascistă.

- Pikai susține că dacă în administrația și siguranța românească nu se va face o epurație severă, atunci România va continua și mai departe politica fascistă.

Propune ca epurația să se facă de comuniștii locali cu concursul autorităților militare sovietice.

- Critică aspru și arată că pătura intelectuală română este născută fascistă și nu este în stare să introducă un regim democratic.

La sfârșitul studiului Pikai trage concluzia că populația maghiară din Ardeal este pe drumul cel mai bun de a se încadra, în mod conștient, în masele comuniste, și prin aceasta va contribui în mare măsură la sovietizarea Ardealului.

În ceea ce privește situația politică din România, susține că este absolut necesar ca supravegherea politică internă să fie făcută de soviete.

4) Pentru combaterea efectelor acestei activități maghiare, apreciem că este necesar să se înceapă o propagandă susținută și activă în vederea demascării tuturor tendințelor de subminare a Statului Român.

Această propagandă apreciem că este necesară să se facă atât în masele populare cât și față de U.R.S.S., cărora trebuie să li se demonstreze prin dovezi concludente reaua credință și netemeinicia dovezilor pe care caută să le evidențieze propaganda maghiară, denaturând adevărul.

**Correspondență cu referire la hotărârea Consiliului Central Consultativ
al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord**

Cluj, 24 decembrie 1944

La adunarea generală de vineri s-a lansat propunerea legată de organizarea unei conferințe democratice în ceea ce privește Transilvania de Nord.

Cluj, 24 decembrie. La 22 decembrie, înainte de masă, în clădirea Băncii Naționale, a avut loc adunarea generală a Consiliului Central Consultativ al Frontului Național Democrat din Cluj. Conducerea prezidiului i-a fost încredințată lui István Dán, consilier orășenesc. Despre cele discutate la adunare, Consiliul a emis un raport oficial, redat în ansamblu în cele ce urmează.

„Consiliul Central Consultativ al Frontului Național Democrat, la adunarea generală din 22 decembrie, a decis următoarele:

Adunarea a discutat scrisoarea Uniunii Democrate a Românilor către Frontul Național Democrat (FND) în care, la început, reprezentanții FND din Transilvania de Nord au fost acuzați de aspirații de autonomie, apoi, uniunea s-a apărut față de acuzațiile FND, potrivit cărora ar avea o politică cu tendințe separatiste.

Uniunea Democrată a Românilor afirmă că, deși nu poate lua parte la adunarea Consiliului Consultativ din 22 decembrie, respectând anumite condiții – discutabile de acum încolo, este de acord cu colaborarea.

Primarul Tudor Bugnariu, deputat în Partidul Apărarea Patriotică, menționează că afirmase deja la ședința precedentă faptul că Uniunea Democrată a Românilor are o politică ineficientă, tergiversantă și antidemocratică și că de atunci a anticipat că această uniune va răspunde în felul descris mai sus. El cere definitivă respingere a colaborării.

N. Goldberger, secretarul regional al Partidului Comunist din Transilvania de Nord, prezintă călătoria sa de trei săptămâni în Ardealul de Nord. Din cele zece județe ale Transilvaniei de Nord, în șase a reușit să stabilească legături de colaborare. Crede că – în cazul în care acest lucru este dorit de toți și la modul sincer – este absolut necesară o cooperare a tuturor forțelor democratice din Ardealul de Nord.

N. Goldberger afirmă că Transilvania de Nord – dincolo de propria voință – a rămas singură și este obligată să-și rezolve singură cea mai mare a problemelor economice și de transport. Atrage atenția că, pentru această situație specială a Transilvaniei de Nord, vinovații sunt, în primul rând, bandele de tâlhari legionari ale Gărzilor lui Maniu, care împiedică prin activitatea lor îndeplinirea clauzelor Convenției de Armistițiu și tulbură colaborarea pașnică dintre popoarele din Ardeal. Același lucru săvârșesc – nu în ultimul rând – și elemente din Partidul Crucilor cu Săgeți și Partidul Imrédy, care provoacă aceste lucruri prin atitudinea lor.

Totodată, vorbește despre lipsa de informare politică din diferitele orașe ale Ardealului de Nord. Explicațiile sale au fost pretutindeni bine primite. Afirmă că, în cea mai mare

parte a Transilvaniei de Nord, syndicatele și Partidul Comunist sunt deja organizate. Syndicatele se pregătesc pline de entuziasm pentru kongresul care va avea loc anul viitor la București, în prima decadă a lunii ianuarie. Partidul Comunist lucrează la realizarea colaborării dintre forțele democratice și organizarea unei administrații democratice. În mai multe locuri, este susținut în această activitate de Uniunea Populară Maghiară, de Frontul Plugarilor, precum și de Uniunea Populară de Apărare.

În unele județe, munca lor este încetinită de lipsa conducerii centrale. Propune organizarea unei conferințe democratice în Transilvania de Nord, la care, după părerea sa, trebuie invitată și Uniunea Democrată a Românilor. Referitor la aceasta, propune ca FND să mai facă o ultimă încercare de a stimula interesul Uniunii Democratice a Românilor – în cazul în care aceasta dorește cu adevărat să lupte pentru democrație – cu referire la o activitate comună.

La sfârșitul prezentării a subliniat faptul că Consiliul Central Consultativ trebuie să fie în frunte și în ceea ce privește ajutorarea Armatei Roșii. Face apel, așadar, la reprezentanții oficialităților să-și mărească eforturile în această direcție.

Laurențiu Curea, consilier episcopal, reprezentantul Frontului Plugarilor, protestează împotriva acuzațiilor nefondate ale Uniunii Democratice a Românilor.

Adunarea generală, după mai multe luări de cuvânt și mici modificări, votează apelul scris propus, delegându-i pe István Lakatos și dr. Vescan Teofil să realizeze înțelegerea legată de un program minim de colaborare cu reprezentanții Uniunii Democratice a Românilor care au fost invitați. Această discuție va avea loc în 27 decembrie, la ora 9 dimineața, în clădirea Consiliului Central Consultativ.

Dr. Vescan Teofil afirmă că nu mai dorește să poarte vreo discuție cu Uniunea Democrată a Românilor și doar la cererea expresă a adunării generale se angajează la acest lucru. La cererea Frontului Plugarilor va participa la discuții și L. Curea.

După aceea, Sándor Jakab și István Lakatos prezintă rezultatele deplasării lor la București. Guvernul a promis sincer susținerea Ardealului de Nord. Doar în ceea ce privește cursul dintre leu și pengo nu au reușit să obțină nici o decizie. Ajutorul din partea Uniunii Populare de Apărare va sosi în Transilvania de Nord în zece zile.

Adunarea a luat la cunoștință acest raport. Consiliul Central Consultativ a acceptat în unanimitate angajarea lui Emil Einhorn pe postul de secretar administrativ. Sarcinile pe care le are de îndeplinit vor fi stabilite de direcțiune.

Consiliul primește cereri de mare interes zilnic, între orele 9–12.

Cu excepția problemelor legate de purificarea etnică, problemele personale sunt luate în discuție [doar] dacă acestea sunt de un interes deosebit. La orice memoriu se va răspunde în patru săptămâni. Pentru coordonarea activității diferitelor comisii de epurare, va fi desemnată Comisia de Apel pentru Epurări, formată din cinci membri: dr. Jenő Neumann, dr. István Sáy, Gheorghe Rusu, dr. Teofil Vescan și Sándor Wolf. Consiliul Central Consultativ atrage atenția comisiei nou înființate să procedeze într-un mod extrem de sever la controalele efectuate în cazul comisiilor cu activitate mai slabă. Prima adunare a Comisiei de Apel pentru Epurări va avea loc în cea dintâi zi de Crăciun, la ora 12 la amiază, deoarece se vrea accentuarea și în acest fel a caracterului festiv și serios al epurărilor.

Consiliul Central Consultativ îl încredințează pe Pogăceanu Vasile, secretar general al județului, – ca delegat oficial –, să reprezinte consiliul atât în fața organelor publice, cât și în fața particularilor. Ca locuitor este desemnat István Lakatos.

În ceea ce privește acțiunile întreprinse de ei, acești delegați vor proceda conform dispozițiilor consiliului sau vor cere ulterior acceptul acestuia. Consiliul își asumă toată răspunderea pentru acțiunile delegaților. Dispozițiile consiliului vor intra în vigoare în felul următor: Pe baza responsabilităților primite din partea Consiliului Central Consultativ propunem domnului prefect (primar) emiterea următoarei dispoziții: ...”

Administrația și corespondența vor fi realizate de către prezidiul consiliului. Adunarea aprobă ca Sindicatele Unite să fie reprezentate prin șapte membri în Consiliul Central Consultativ, iar grupul femeilor muncitoare din sindicate și tineretul să aibă și ei câte un loc. Totodată, dispune ca organizațiile de tineret să se hotărască asupra persoanei delegate care să le reprezinte. Consiliul aprobă procesul verbal consemnat de delegații săi cu referire la cercetările în curs întreprinse în problema universității.

Consiliul decide să se propună dizolvarea consiliului orășenesc, care nu mai corespunde în prezent, și va alege un alt consiliu.

Totodată, propune ca prezidiul să facă cunoscut în fața Comisiei Juridice memoriul prefectului, în care se cer explicații la următoarele probleme:

1) Cine poate fi considerat criminal de război?

2) Cine sunt vinovații pentru atitudinea antidemocratică față de popoarele conlocuitoare și organizațiile de muncitori?

3) Există reglementări legale aplicabile în ceea ce privește acțiunile de mai sus?

4) În general, ce puncte de vedere există referitor la înaintarea procedurii penale?

La sesizarea oficiului prefectului, consiliul transmite Comisiei Juridice problema abrogării Ordinului Ministerial cu numărul 1440-941 și studiul care ține locul propunerii. Atrage atenția consiliului asupra faptului că propunerea este urgentă.

La cererea unora dintre membrii Poliției Politice cu referire la înființarea unei societăți vânătorești, se stabilește faptul că o asemenea aprobare nu poate fi dată decât de către oficialitățile militare.

Consiliul Consultativ hotărăște că în data de 27 decembrie, ora 9 dimineața, vor avea loc ședințele diverselor comisii, iar următoarea adunare generală va fi în 29 decembrie începând cu ora 8,30. Acest extras din procesul verbal are valoarea unei comunicări oficiale care, la cerere, poate fi transmisă oricui și în scris.

Președinția Consiliului Central Consultativ

Világosság, 24 decembrie 1944

13

Punctul de vedere al Uniunii Democratice Române în ceea ce privește colaborarea cu Consiliul Central Consultativ și Frontul Național Democrat

Cluj, 26 decembrie 1944

A

I. Atitudinea și declarațiunile de până acum sunt bune.

II. Față de oricare încercare de a forma o autoritate, fie și numai consultativă, cu ingerință asupra Transilvaniei de Nord întregi, trebuie luată atitudine dâră de respingere.

III. În cazul în care s-ar institui un Comandament Sovietic militar-administrativ cu autoritatea pe întreg Ardealul de Nord, dacă această calitate regională a comandantului ar fi certă și dovedită precis, și dacă acest Comandament va cere să se instituie oarecare formațiune sau comisiune consultativă, cu repercusiuni asupra întregului Ardeal de Nord, se vor cere noi instrucțiuni, urmând a se lua avizul și al Ministerului de Externe.

Până vor sosi aceste instrucțiuni, se va temporiza răspunsul.

IV. Exclusiv pentru ajutorarea administraţiunii locale (oraşul şi jud. Cluj), UDR să colaboreze în următoarele condiţiuni:

a) Delimitată precis activitatea pentru Cluj.

b) Comisiunea consultativă să îşi păstreze strict această calitate: să-şi dea părerea numai asupra chestiunilor care îi vor fi supuse din partea autorităţilor constituite de aut. sovietică (prefect, primar). Prin urmare să nu ia iniţiative, ci să consulte o autoritate oarecare, care îi cere această consultare.

c) Hotărârile acestei comisiuni să cuprindă totdeauna părerea, chiar dacă ar rămâne în minoritate, a UDR. Deci comisiile să nu aducă hotărâri – aceste le vor aduce autorităţile consultate – ci să dea numai opinii. UDR, chiar şi prin opinii separate, înaintate în scris, să îşi arate punctul de vedere. Prin aceasta răspunderea hotărârilor rămâne în sarcina autorităţii, iar UDR rămâne credincioasă convingerilor sale.

d) Deoarece „administrare” nu înseamnă legiferare, UDR să se ferească şi la caz de nevoie să uzeze de opinii separate, de câte ori se vor cere măsuri cu caracter legislativ.

e) În această comisiune consultativă a Clujului, românii trebuie să aibă majoritatea. În cazul când nu s-ar admite ca UDR să aibă majoritatea, se va tinde ca românii din toate partidele să aibă, ca o oglindă a situaţiei etnice a judeţului, inclusiv a Clujului.

f) Să se redacteze procese verbale în mai multe originale, din care să se păstreze în arhiva UDR un original.

V. Planul prezentat de FND pare că intenţionează un fel de „cerc de studiu”, care îşi pune singur problemele. Aceasta o poate face fiecare partid în casa lui, nu e nevoie de o colaborare pentru aşa ceva. Rost are numai o comisie consultativă, care să dea sfaturi cerute de autorităţi. O asemenea comisiune care studiază problemele care şi le pune singură are numai un caracter academic, care nu ajută administraţia. Iar să vie această comisiune cu propuneri, ar însemna instituirea unui organism necunoscut în Constituţie şi în alte legi. Sau chiar să aducă hotărâri, ar fi un nonsens juridic.

VI. Dacă se va cădea de acord asupra rostului de mai sus (consultativ, la cerere) a acestei comisiuni, se va elabora în comun un fel de regulament în care se vor fixa principiile de mai sus (p. IV).

VII. Un contact cu celelalte partide trebuieşte ținut. El să fie cât se poate de cordial, până la puncte de program şi răspundere, în care materie nu trebuie făcută nici o concesiune.

VIII. Trebuieşte luat contact cu Comandamentul sovietic, arătându-i caracterul democratic al UDR şi stându-i la dispoziţie în ce priveşte administrarea pe care o exercită acel Comandament.

Dacă se instituie un Comandament pentru întreg Ardealul, se vor cere instrucţiunile amintite, luându-se contract pe cât posibil şi până la primirea lor.

Ierarhii noştri, ar fi bine dacă ar face invitaţii acestui Comandament regional, dacă s-ar institui el.

IX. În ce priveşte „platforma” FND sunt indicaţiuni separate.

26. XII. 1944.

B

În ce priveşte „platforma” FND

„Platforma” formulată de FND Bucureşti e un proiect de program de guvernare a ţării întregi, propus de FND.

Partidele democratice PNT şi PNL au respins colaborarea pe baza acestei platforme. Deci ea a rămas numai un program de partid, sau de grupare (FND).

FND Cluj poate să-şi însuşească, dacă vrea, acel program-platformă. E o chestiune internă a lui.

II.

UDR *respinge* această platformă ca temeiul de colaborare cu celelalte partide din Cluj, pentru următoarele motive:

1) UDR e, de fapt, după cum a declarat deja UDR, reprezentanta celor două partide „istorice”, în colaborare și cu guvernul român. Prin urmare UDR nu poate accepta o platformă respinsă de aceleași partide.

2) Cu toate că PNT și PNL au respins platforma FND, totuși e posibilă o guvernare de colaborare. Deci această platformă pusă de unele partide nu e o condiție de colaborare nici chiar la guvernarea țării.

3) PNT și PNL – deci și UDR – au alte programe, care diferă de platformă.

Aceste programe au fost publicate. UDR stă pe baza acestor programe și ar face un act de lipsă de conștiință politică dacă le-ar refuza și ar accepta alt program – pe care nu-l împărtășește tale-quala.

4) Platforma e un program de guvernare a țării, în toate compartimentele vieții de stat, cu soluționarea diferitelor probleme fundamentale politice, rasiale, etc.

Ori colaborarea partidelor din Cluj are cu totul alt scop. Nu au să facă reformă, nu au să guverneze, nu au să facă politică sau să legifereze. Au o singură misiune: administrarea, respectiv colaborarea cu administrația temporară a Clujului.

În consecință, e deplasat să se discute „platformă” pentru activitate restrânsă, locală administrativă – de expedient.

26. XII. 1944.

14

Adresa Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe al Republicii Socialiste Sovietice Ruse, I. Lavrentiev, către adjunctul Comisarului Poporului, I. Vășinski, privind înființarea administrației provizorii în Transilvania de Nord⁹

Moscova, 26 decembrie 1944 SECRET

Comunicarea oficială a tovarășului Tevercenkov, șeful Direcției Politice a Frontului II Ucrainean, care cuprinde raportul scris¹⁰ al secretarului regional din Ardealul de Nord al Partidului Comunist Român, Goldberger, și care analizează situația economică și financiară a Transilvaniei de Nord, atrăgând atenția asupra următoarelor îndatoriri:

1) Organizarea unui Comisariat pentru Administrarea Regiunilor Eliberate din Transilvania de Nord, care ar sta în fruntea organelor administrative, economice, financiare, comerciale, de ocrotire a sănătății și de învățământ. După cum reiese din scrisoare, conducerea comisariatului ar fi desemnată din rândul populației din Transilvania de Nord de către autoritățile militare sovietice.

2) Organizarea băncii cu capital din partea Comandamentului sovietic, contravaloarea acestuia achitându-se în viitor prin transporturile produselor industriale și alimentare.

3) Aprobarea schimbului de materii prime între România și Transilvania de Nord prin cliring. La o analiză mai atentă a acestor propuneri se ridică următoarele probleme:

a) Cât timp nu se va anexa Nordul Ardealului (în parte sau în totalitate) României?

⁹ Trimis lui A. Vășinski în arhivă – obs. red. rus.

¹⁰ Vezi documentul nr. 17 (Goldberger, după ce și-a trimis raportul autorităților sovietice competente, l-a mai înmănat și conducerii partidului său. Aceasta vezi sub nr. 25).

b) Se anexează toată Transilvania României, iar dacă nu, mai exact care [parte]?

La întrebarea guvernului român legată de introducerea administrației române, guvernul sovietic a răspuns, prin intermediul Comisiei Aliate de Control, că termenul și modul de înființare a organelor administrative în Ardealul de Nord sunt în strânsă legătură cu toate celelalte probleme ale îndeplinirii clauzelor Convenției de Armistițiu, în primul rând cu îndeplinirea unor condiții precum articolul 2. Semnarea acordului privind transporturile, precum și măsurile reparatorii (ceea ce poate fi așteptat în cel mai scurt timp), nu înseamnă încă îndeplinirea conștiincioasă a condițiilor articolului 2 al Convenției de Armistițiu din partea guvernului român. Astfel, se pare că în practică nu se poate vorbi despre predarea Transilvaniei de Nord nici după semnarea acordului amintit, cu referire la transporturi. În afară de acest lucru, problema predării Ardealului de Nord României este cel mai important stimulent pentru guvernul român, nu doar în ceea ce privește îndeplinirea obligațiilor sale economice prevăzute în Convenția de Armistițiu, ci și în ceea ce privește politica internă și externă a acestuia.

Astăzi, nu există materiale prin intermediul cărora ar putea fi dat un răspuns hotărât [la întrebarea], care parte din Transilvania de Nord ar trebui restituită Ungariei și care României. În raportul comisiei tovarășului Litvinov nu există un răspuns în ceea ce privește această problemă, iar acum, când a fost constituit Guvernul Național din Ungaria, va trebui să ne ocupăm la modul serios cu aceasta. Cred că comisia tovarășului Litvinov ar trebui să se ocupe de elaborarea acestei tematici.

În cazul în care decizia va fi să nu-i revină întreaga Transilvanie de Nord României, va trebui, probabil, să aibă loc în prealabil o înțelegere cu aliații în ceea ce privește propunerea, iar acest lucru necesită destul de mult timp. Astfel, având în vedere cele expuse mai sus, se pare că predarea Ardealului de Nord românilor nu poate fi realizată în lunile următoare¹¹.

Dacă pornim de la această concluzie, ținând cont totodată și de situația economică gravă în care se află Transilvania de Nord, precum și de necesitatea utilizării cu succes a industriei existente în folosul Armatei Roșii, ar fi oportună înființarea unui organ de conducere administrativă provizorie, subordonând acestuia toate autoritățile locale și încredințându-i conducerea economică și financiară a întregului Ardeal de Nord. Acest organ administrativ provizoriu format din reprezentanții populației locale ar trebui să-și desfășoare activitatea sub controlul unui delegat din consiliul militar al Frontului 2 Ucrainean, conform hotărârii nr. 6803 GOKO¹² din 27 octombrie 1944, aduse în legătură cu intrarea Armatei Roșii pe teritoriul Ungariei. (Subliniez hotărârea, deoarece prin aceasta sunt stabilite responsabilitățile comandamentului militar sovietic pe teritoriile maghiare eliberate. Se înțelege că din cauza obligațiilor noastre în ceea ce privește politica externă, Transilvania de Nord nu poate fi considerată teritoriu maghiar.)

Referitor la propunerea legată de înființarea unei bănci în Transilvania de Nord și aprobarea schimbului de materii prime între România și Transilvania, aceste probleme ar putea fi rezolvate în practică de către serviciul administrativ provizoriu¹³.

11 Paragraful însemnat cu *...* este indicat cu o linie verticală pe marginea stângă a paginii. La acest paragraf s-au mai adăugat cu scrisul de mână a lui Vășinski următoarele: „Acest lucru nu este corect. În cel mai scurt timp trebuie pregătită pentru CAC propunerea de predare. Autoritatea provizorie nu trebuie înființată”. – Obs. red. rus.

12 Comisia de Apărare a Statului.

13 La acest paragraf poate fi citit următoarea observație: „Aceste probleme sunt comune pentru toată România și – la fel ca în celelalte regiuni ale României – trebuie rezolvate tot de guvernul român. Vor trebui schitate și discutate măsurile, nu mai târziu de 29 XII. A. V[ășinski]. 27 XII” – obs. red. rus.

Înființarea conducerii administrative provizorii va neliști, fără îndoială, guvernul român. Această acțiune însă poate fi explicată cu ușurință românilor, aducând aceleași argumente pe care le-am prezentat guvernului român în cazul răspunsului dat la constituirea organelor administrative în Ardealul de Nord, arătând, prin completare, necesitatea unei examinări temeinice privind realizarea articolului 19 din Convenția de Armistițiu, referitor la predarea întregului Ardeal de Nord sau a celei mai mari părți din acesta.

A. I. Lavrentiev

AVP RF f. 125. Op. 33. P. 127. D. 7. 8-11. Originalul. Publicat.: „Tri vizita A. Ja. Visinszkova v Bukareszt. 1944–1946. Dokumentii rosszijszkih arhivov”. M[oszkva], Documentul nr. 22, 1998. Traducere pe baza: Transzilvanskij vaprász. Vengero-rumünszkij territorialnűj szpor i SZSZSZR 1940–1946. Dokumentű. (Ed.: Tofik, Iszlamov.), Moscova, 2000, doc. 67, p. 269–270.

15

Hotărârea luată de consfătuirea membrilor Comitetului Juridic delegat de către partidele și organizațiile Frontului Național Democrat cu referire la problemele actuale

Cluj, 28 decembrie 1944

Procesul verbal a fost încheiat la ședința Comisiei Juridice a Frontului Național Democrat, la Cluj, în data de 28 decembrie 1944, la ora 9. La această adunare au luat parte M[iklós] Pojghi, delegatul Partidul Comunist, dr. G[éza] Pászta, din partea Partidului Social Democrat, dr. Á[goston] Bernád, de la Uniunea Populară Maghiară, dr. J[enő] Neumann, delegat din partea Alianței Populare Democrate Evreiești și I[stván] Belovai, delegat al Consiliului Sindicatelor.

Președinte: dr. G. Pászta, procesul verbal este consemnat de: M. Pojghi.

Referitor la hotărârea luată de Consiliul Consultativ Central la adunarea generală din 7 decembrie 1944, Comisia Juridică a analizat cele înregistrate în Procesul Verbal nr. 1, făcând următoarele modificări și completări:

I Puterea supremă

1) Sursa de drept de unde provin obligațiile și drepturile populației din Transilvania de Nord și care reprezintă statutul constituțional al acestui teritoriu este Convenția de Armistițiu semnată la Moscova, în data de 12 septembrie 1944, pe de o parte de către Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste, Statele Unite ale Americii de Nord și Marea Britanie, și pe de altă parte de România.

2) Ca urmare a celor din alineatul precedent, Comisia Juridică menționează că suveranitatea statului maghiar asupra acestui teritoriu și asupra populației Transilvaniei de Nord a încetat.

3) În numele semnatarilor Convenției de Armistițiu și pe baza încredințării Comisiei Interaliat de Control, suveranitatea va fi exercitată de Comandamentul sovietic al armatei cu susținerea mandatarilor săi.

II Legea

4) În acest teritoriu să se aplice legile democratice ale Ungariei pe baza continuității juridice și conform dispozițiilor precise ale Comandamentului armatei.

5) Dispozițiile autorităților juridice, orășenești și județene, care nu intră în mod expres în atribuțiile acestora, însă emiterea lor este necesară pentru corelarea legilor și dispozițiilor existente cu principiile democratice și antifasciste, precum și cu textul și spiritul Convenției de Armistițiu, să se redacteze conform următoarelor formule:

„Pe baza împuternicirii primite din partea autorităților militare competente dispunem: ...”

Toate dispozițiile anterioare, chiar dacă nu sunt redactate în această formă, să se considere corecte.

III. Utilizarea limbii

6) Conform dispozițiilor Comandamentului armatei și pe baza continuității juridice, pe teritoriul Transilvaniei de Nord se vor aplica legile democratice ale Ungariei. În opinia Comisiei Juridice sunt antidemocratice, în primul rând, acele dispoziții ale legii care susțin că pe teritoriul Ardealului de Nord limba oficială este cea maghiară și că utilizarea ei ar fi obligatorie peste tot în viața publică, neținând cont de faptul că în acest teritoriu conviețuiesc atât maghiari, cât și români în aproximativ aceleași proporții; două popoare cu conștiință națională care, pe baza egalităților în drepturi, în vederea ocrotirii culturii lor și din cauze practice, sunt îndreptățite să ceară punerea în practică a principiului tratamentului egal; în consecință, în opinia Comisiei Juridice, pe teritoriul Ardealului de Nord pot fi puse în practică următoarele principii democratice:

7) Toți locuitorii, atât persoanele fizice, cât și cele juridice, de stat ori private, au dreptul de-a folosi liber limba lor maternă, maghiară sau română, scris și vorbit, atât în viața publică, cât și în cea privată.

Autoritățile sunt obligate să răspundă cererilor persoanelor de mai sus în limbile utilizate de aceștia.

8) În toate serviciile autorităților și instituțiilor administrației, precum și în cadrul ședințelor acestora, fiecare membru are dreptul de a-și folosi propria limbă maternă. La cerere, președintele trebuie să asigure traducerea succintă a luărilor de cuvânt în limbile membrilor de altă naționalitate.

În teritoriile unde autoritatea administrativă sau instituția își desfășoară activitatea (are competență), iar populația are aceeași limbă maternă într-o proporție de 90%, procesele verbale ale ședințelor pot fi consemnate exclusiv în această limbă a majorității.

Dacă însă cel puțin 10% din numărul populației totale are o altă limbă maternă decât majoritatea celui teritoriu administrativ, procesele verbale ale ședințelor vor fi consemnate și în limba minorității naționale. În acest ultim caz, și administrarea internă va fi bilingvă, în sensul în care poate fi utilizată liber oricare dintre cele două limbi oficiale.

În ceea ce privește corespondența dintre două autorități administrative, va fi folosită o limbă comună. În cazul în care nu există o asemenea limbă comună, autoritatea care adresează solicitarea va avea obligația de a anexa traducerea în limba autorității sesizate.

Regulile de mai sus se aplică și în cazul persoanelor juridice de stat ori private care au limbi materne diferite.

9) În instanță se utilizează limba maternă a locuitorilor care formează cel puțin 90% din populația celui teritoriu în care tribunalul respectiv este competent. Dacă mai există și o altă naționalitate în proporție de 10% din populația totală a teritoriului, limba utilizată va fi:

- a) limba maternă a părților similare,
- b) limba maternă a pârâtului sau acuzatului, în cazul în care părțile au limbi materne diferite,

- c) limba maternă a părților sau acuzaților, în cazul în care sunt majoritari,
d) în cazul în care părții sau acuzații aparțin în aceeași măsură diferitelor naționalități, poate fi luată în considerare și este decisivă limba maternă a reclamantului ori a părții civile,
e) dacă nici astfel nu poate fi constatată majoritatea, limba utilizată în cadrul procedurii va fi cea a naționalității majoritare din acel teritoriu jurisdicțional.

Limba utilizată în cadrul procedurii, dacă a fost stabilită, nu mai poate fi schimbată nici la procedura de recurs și nici în cazul limbii utilizate în afara procedurii judiciare, în ceea ce privește cauza principală.

Referitor la utilizarea limbii materne nu este valabilă renunțarea prealabilă, înaintea procesului.

Referitor la utilizarea limbii materne, situația juridică a mandatului este asemănătoare cu cea a mandatantului.

Audierea părților și a martorilor se face în propria lor limbă maternă, exceptând situația când partea audiată afirmă că dorește să folosească limba procedurală, deși aceasta nu este limba ei maternă.

Președintele tribunalului asigură translatorii oficiali care să stea la dispoziția justiției.

În ceea ce privește limba utilizată în gestionarea cazului și în corespondența dintre cele două autorități judiciare, se folosesc în mod corespunzător dispozițiile din capitolele anterioare.

10) Dispozițiile și anunțurile de interes public emise de autoritățile administrative și juridice vor fi elaborate și în limba maternă a naționalității care formează cel puțin 3% din populația totală a teritoriului în care acestea sunt competente.

11) Din motive practice și pentru a înlesni activitatea administrativă și juridică, Comisia Juridică recomandă organizarea în cadrul unor sectoare administrative și juridice a populației de aceeași naționalitate, respectiv cu aceeași limbă maternă.

12) Pentru garantarea dreptului de utilizare a limbii materne într-un cerc tot mai larg și în interesul maselor, Comisia Juridică recomandă asigurarea drepturilor minoritare descrise la punctele 8) și 9) chiar și în cazurile în care pe teritoriul respectiv numărul populației cu aceeași limbă maternă nu atinge proporția de 10%.

100 în comunele în care numărul total al populației este de 1.000					
150	“	”	“	”	1.500
200	“	”	“	”	2.000
300	“	”	“	”	3.000
400	“	”	“	”	4.000
500	“	”	“	”	6.000
300 în orașele	”	“	”	“	3.000
400	“	”	“	”	4.000
500	“	”	“	”	6.000
600	“	”	“	”	8.000
800	“	”	“	”	10.000
1.000	“	”	“	”	15.000
1.200	“	”	“	”	20.000
1.500	“	”	“	”	25.000
2.000	“	”	“	”	30.000
3.000	“	”	“	”	40.000
4.000	“	”	“	”	50.000
5.000	“	”	“	”	70.000
6.000	“	”	“	”	100.000
8.000 în județele	”	“	”	“	100.000
10.000	“	”	“	”	150.000

12.000	“	”	“	”	“	200.000
15.000	“	”	“	”	“	250.000

12) Comisia Juridică consideră necesară apărarea dreptului de folosire a limbii materne, propunând următoarele sancțiuni:

„Cine ridică obiecții în mod conștient, cu scopul de-a încălca dreptul folosirii limbii materne, și încearcă să aducă prejudicii dreptului valabil [?] ori împiedică prin orice mijloace acest drept și contravine în mod conștient oricărei dispoziții a legii, săvârșește o infracțiune împotriva păcii în rândul populației conlocuitoare și este pasibil la pedeapsa de 2 ani [detenție]. În cazul sancționării cu detenția [?] va fi stabilită și suspendarea din funcție și pierderea drepturilor politice. Procedura penală trebuie deschisă din oficiu.

IV. Siguranța publică

În legătură cu siguranța publică, Comisia Juridică își menține poziția deja formulată în textul următor:

13) Apărarea siguranței publice cade în sarcina puterii centrale de stat, în primul rând deoarece doar aceasta poate da indicații privind directivele generale, poate efectua controlul public și să asigure unitatea serviciului siguranței publice, fără de care nu poate fi garantată eficiența acestuia.

14) Statul transferă organelor administrative locale autoritatea organizării și susținerii unităților de siguranță publică, asigurând prin aceasta colaborarea populației din teritoriul administrativ respectiv și evitând aversiunile existente în regimurile nedemocratice între organele de siguranță publică și locuitori.

15) Comisia Juridică consideră că organele de siguranță publică existente în Cluj sunt bine organizate în principiu, dar le apreciază ca provizorii până când, în spiritul formulărilor de mai sus, puterea de stat va organiza conducerea și controlul central.

16) Primarul orașului Cluj și vice-primarul¹⁴ să fie chemați de către președinția consiliului pentru a elabora, în colaborare cu experții, un regulament de organizare și funcționare pentru poliția orașului și a comitatului.

17) Comisia Juridică își dă avizul în ce privește asigurarea eficienței serviciului de siguranță publică, membrii poliției trebuie să fie instruiți și să primească uniformă și arme.

18) Domnul prefect al județului¹⁵ trebuie să fie solicitat de către președintele consiliului pentru a stabili, fără întârziere, criteriile pe baza cărora pot avea loc arestările politice.

V. Criminalii de război

Luând în discuție sesizarea nr. 1777 din 9 decembrie 1944 a prefectului județului Cluj, Comisia Juridică își dă avizul la următoarele:

19) În general, criminali de război pot fi considerate acele persoane civile care au luat parte în mod activ la pregătirea, pornirea și conducerea războiului actual.

20) În ceea ce privește Ardealul de Nord, criminal de război poate fi considerată persoana care, începând cu anul 1933, a instigat la antagonism, ură sau desconsiderare între rase, popoare ori religii, prin viu grai sau în scris, și prin exercitarea influenței asupra opiniei publice.

21) Poate fi considerată în mod special criminal de război persoana care a săvârșit infracțiunea descrisă mai sus în postura de membru al unui guvern, funcționar de stat delegat de un guvern, senator sau deputat, preot sau lider al unei asociații confesionale,

14 Tudor Bugnariu și dr. Lajos Csörgő.

15 Vasile Pogăceanu.

persoană care educă, conduce ori supraveghează tinerii, este membru al conducerii centrale, județene ori juridice a unui partid politic sau instituție culturală, economică, religioasă și filantropică, este editor, redactor ori colaborator permanent al unui organ periodic de presă, sau autorul unei lucrări științifice sau literare.

22) Criminal de război este persoana care a făcut propagandă în vederea aderării acestei țări la convenția celor trei puteri, ori și-a dat votul pentru aderare ca membru al guvernului, Camerei Deputaților sau Senatului. Este considerată circumstanță agravantă dacă această persoană considera o necesitate susținerea în luptă a Germaniei și după ieșirea Italiei din război, afirmând acest lucru.

23) La 20), 21), 22) este considerată circumstanță agravantă dacă criminalul de război a obținut avantaje materiale ori sociale importante în urma unui asemenea comportament.

24) Este considerat criminal de război cel care – în contradicție cu Constituția țării sale și cu principiul egalității în drepturi – a luat parte la redactarea, votarea sau aprobarea ulterioară a unor legi, decrete de lege ori instrucțiuni de aplicare care au produs prejudicii morale sau materiale unor cetățeni din cauza apartenenței lor rasiale, naționale sau confesionale.

25) Este considerat criminal de război cel care, fiind membru al unui guvern, lider al unei autorități administrative sau al unui corporații autonome, a dat dispoziție pentru executarea unor legi și prevederi anticonstituționale și nedemocratice, precum și persoana care a executat aceste dispoziții cu exces de zel ori în mod inuman, dar, în sfârșit, și cel care a obținut avantaje materiale prin executarea acestor legi și dispoziții fasciste.

26) Este considerată criminal de război persoana care a desfășurat o activitate susținută și eficientă în interesul unui partid politic sau al unei organizații care a votat legile și dispozițiile amintite ori le-a considerat în mod explicit necesare.

27) Din cauza comportamentului antidemocratic pot fi considerate vinovate persoanele care, în contradicție cu legile și reglementările în vigoare, prin executarea cu o perseverență exagerată a acestora, au împiedicat funcționarea și organizarea unor instituții și sindicate de natură politică, economică, culturală și filantropică ale muncitorilor, cu activități fizice sau intelectuale, și cei care i-au persecutat sau i-au desconsiderat pe conducătorii și membrii acestor organizații, precum și acele persoane care au instigat la ură împotriva claselor muncitoare și instituțiilor acestora.

28) Deoarece nu există nici o lege specială care să conțină reglementările potrivite pentru sancționarea criminalilor de război, se aplică în mod corespunzător § 171 și 172 al Codului Penal cu referire la agitația împotriva națiunii, religiei și clasei sociale, precum și § 471 și urm. al Codului Penal referitor la abuzul de putere oficială; mai poate fi aplicat articolul XLI din 1914, referitor la ocrotirea onoarei, sau articolul III din 1921 referitor la siguranța ordinii în stat.

29) Procesul va fi intentat de procuratură din propria inițiativă ori pe baza unei reclamații. Persoanele care se simt lezate în interesele lor morale, materiale sau personale se pot adresa autorităților judiciare și în mod direct. Prescripțiile nu pot fi luate în considerare.

30) În opinia Comisiei Juridice, cea mai competentă instanță în ceea ce privește judecarea criminalilor de război ar fi Curtea Juraților, a cărei funcționare a fost suspendată de ordonanța ministerială antidemocratică și fascistă nr. 6898/1919. Paragrafele Bp. 337–352, 363–369 și Bp. 1–28 ar putea fi simplificate în mod corespunzător.

31) Majoritatea crimelor de război ar putea fi cercetate și sancționate pe cale civilă. Organele competente vor găsi modalitățile și posibilitățile prin care vor putea fi pedepsiți – după cum merită – criminalii de război, dușmanii egalității în drepturi, instigatorii la

conflicte, ură și desconsiderare între popoare, rase și confesiuni, cei care au un comportament inuman și agresiv.

Proces verbal încheiat și semnat¹⁶.

Datat ca mai sus.

Arhivele Societății Muzeului Ardelean, fondul György Nagy, Arhiva Demeter, documentele vieții publice, f. n.

16

Raportul delegatului din București, Nicolae Goldberger, către Comitetul Central al Partidului Comunist Român despre situația din Transilvania de Nord

București, 30 decembrie 1944 Strict secret!

Tovarăși,

Situația politică din Transilvania de Nord după plecarea autorităților române este caracterizată prin nesiguranță generală. Organizațiile noastre de partid, în primul rând comitetul local, au încercat să clarifice situația politică printr-o serie de conferințe ținute atât pentru activiștii de partid, cât și pentru forțele democratice române și maghiare, înțelegând aici și pe foștii membri din Partidul Național Țărănesc și Partidul Liberal de odinioară. Principala directivă, reprezentată pentru noi prin articolul scris de tovarășul Luca, poate fi sintetizată prin două puncte fundamentale:

1) Transilvania de Nord nu aparține în prezent nici Ungariei, nici României, deși clauzele de armistițiu stabilite între Uniunea Sovietică împreună cu aliații acesteia și România nu recunosc Dictatul de la Viena și promit României tot Ardealul sau o parte însemnată din acesta. Faptul care a dus la această situație în Ardealul de Nord era că guvernul Blocului Democratic nu a respectat condițiile armistițiului, neținând seama nici de cele mai elementare cerințe ale acestuia.

2) Administrația numită de guvernul de la București, în loc să fie cu adevărat democratică și să țină cont de drepturile naționalităților din Ardealul de Nord, a săvârșit – după cum se știe – acte colonizatoare, reacționare și fasciste care nu puteau fi acceptate de armata sovietică eliberatoare.

Ca o trăsătură generală poate fi observat în continuare un puternic șovinism, atât în rândul maghiarilor, cât și în cel al românilor. Românii sunt pregătiți să lupte contra șovinismului maghiar și să dovedească prezența acestuia prin fapte. Același lucru fac și maghiarii în ceea ce privește șovinismul român. Toate acestea însă se manifestă prin zvonuri care, pe de o parte, dețin date exacte despre faptul că autoritățile române se vor întoarce pentru a restabili situația, pe de altă parte consideră că, odată cu plecarea administrației române, Transilvania de Nord va fi subordonată automat guvernului democratic care urmează să fie instalat pe teritoriul Ungariei.

Există și o a treia variantă extrem de răspândită în mijlocul ambelor popoare și cel mai mult în rândul muncitorilor, și anume faptul că Ardealul a fost uitat de ambele părți. Aceștia doresc independența Transilvaniei care, deoarece se învecinează cu Uniunea

16 Trei semnături de mână indescifrabile.

Sovietică, ar putea fi unită cu aceasta. Modul de manifestare al populației maghiare atrage atenția din acest punct de vedere. Majoritatea maghiarilor (exceptând ceea ce a rămas din forțele fasciste) nu doresc reinstaurarea vechiului regim maghiar și ar accepta orice alt regim, cu excepția celui românesc.

Discuția purtată de mine cu țăranii din Maramureș este semnificativă din acest punct de vedere. Aici este extrem de puternic șovinismul român, iar la întrebarea mea, ce vor face fără jandarmi, au răspuns: „Păi, au plecat românii noștri, dar este mai bine fără ei, căci au venit cu sacul gol și au plecat cu șase care. Au dus cu ei și căruțele, și boii”.

Aceste manifestări se observau mai cu seamă la clasa muncitoare, la muncitorii sindicatelor din Târgu Mureș și la ședințele comitetelor sindicale locale. La alegerea delegaților pentru Congresul Sindicatelor Unite din România s-a pus problema ca cei care au fost delegați să nu fie de acord sub nici o formă cu unirea Transilvaniei de Nord cu România, ci să ridice problema independenței Ardealului de Nord, precum și intenția de a se uni cu Uniunea Sovietică.

Deoarece la Târgu Mureș eu am condus ședința, le-am explicat tovarășilor cât de periculoasă poate fi expunerea unui asemenea punct de vedere, mai cu seamă la congresul de la București. Le-am spus că punctul lor de vedere este periculos, nu are nici o actualitate și ar conduce la o ruptură în interiorul frontului antifascist, iar existența acestuia este deosebit de importantă nu doar pentru Ardealul de Nord și România, ci și pentru mișcarea antifascistă mondială. După toate acestea, comitetul local din Târgu Mureș și-a anulat hotărârea prealabilă și a acceptat să ia parte la Congresul Sindicatelor Unite din România, cu toate drepturile și obligațiile ce rezultă de aici.

Am explicat situația în care se află, de fapt, Ardealul de Nord, precum și necesitatea de a uni forțele clasei muncitoare pentru lichidarea definitivă a fascismului, atât pe front, oferind ajutor trupelor eliberatoare, cât și în spatele frontului, prin curățirea uzinelor, a administrației și a vieții sociale de rămășițele fascismului.

Numele partidului nostru este: Comitetul Raional al Partidului Comunist Român din Transilvania de Nord sau Organizația din Cluj. Sindicatul nostru este afiliat Sindicatelor Unite din România, centrul Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România (MADOSZ) se găsește la Brașov, iar cea a Apărării Patriotice la București. În ceea ce privește înființarea acestuia, platforma noastră este identică cu platforma Frontului Național Democrat din România, care nu a fost recunoscută de Uniunea Democrată a Românilor¹⁷. Considerăm valabile negocierile și în continuare, nu întrerupem relațiile, dar nu intenționăm să facem declarații care contravin Uniunii Sovietice ori politicii externe a Comisiei de Armistițiu. Cerem unirea tuturor forțelor democratice pentru a susține prin acțiunile lor democratizarea Transilvaniei de Nord și apropierea dintre cele două popoare, precum și lupta comună a acestora împotriva rămășițelor fascismului și ale șovinismului.

În acest spirit mi-am ținut prelegerea, în limbile română și maghiară, intitulată „Despre situația politică și economică a Transilvaniei de Nord”, în mai multe orașe din Ardealul de Nord și cu participarea atât a reprezentanților forțelor democratice maghiare, cât și a celor românești.

Esența prelegerilor mele era să nu așteptăm din umbră urmările evenimentelor, ci să intensificăm activitatea Frontului Național Democrat care, susținut de platformă, ar continua lupta pentru refacerea economică, financiară și administrativă a Ardealului de Nord în funcție de situația concretă.

Sub semnul acestei rațiuni am înființat comisiile FND, pe lângă cea deja activă din Cluj, la Dej, Bistrița, Zalău, Baia Mare, Sighetul Marmăției, Satu Mare, Odorheiu Secuiesc, în Ciuc, Trei Scaune și la Carei. În aceste orașe [și județe], în afara organizațiilor

17 În originalul în limba rusă: Frontul Național Democrat.

muncitorești și a forțelor democratice rămase, am adunat în jurul nostru și mai mulți foști membri ai partidelor național țărănesc și liberal de odinioară. Comisia teritorială a decis și a considerat că a sosit timpul pentru convocarea reprezentanților FND din toate județele, la sfârșitul lunii ianuarie, și adoptarea la consfătuiri a unei hotărâri în legătură cu o acțiune unitară susținută de platforma FND, privind problemele economice, de sănătate etc. Acest lucru este într-atât de realizabil încât, peste trei săptămâni, în trecere prin Dej și Bistrița, am constatat că aceste comisii FND sunt deja organizații active care, prin acord reciproc, au reușit demiterea din funcție a prefecților, rezolvarea unor neajunsuri din administrație, respectând nenumărate obligații și luarea în tot județul a mai multor măsuri practice. Aceeași situație există și în județele Satu Mare și, în special, în Odorhei.

Din cauză că nu am primit nici un fel de răspuns legat de propunerea noastră referitoare la înființarea Comandamentului din Transilvania de Nord, în opinia noastră cu atât mai mare nevoie este de consfătuire.

În lipsa centralizării activităților noastre, nu poate exista o eficiență maximă în ceea ce privește eforturile depuse.

Situația economică

Situația ar putea fi descrisă cel mai bine prin constatarea că există enorm de mari și multe lipsuri în toate domeniile vieții economice. Distrugerea liniilor ferate și lipsa mijloacelor de transport a cauzat faptul că deși în județul Bihor există destul grâu, la Cluj rația de pâine a unui muncitor este de 200 grame, iar uneori nu se primește nici această cantitate. Aceeași diferență există și între județele Satu Mare și Maramureș: în primul județ este grâu destul, iar în cel de-al doilea este o penurie de făină de grâu și porumb cum n-a existat niciodată.

Totuși, nu doar o funcționare defectuoasă în domeniul transporturilor este cauza exclusivă a acestei situații grave, ci și faptul că nu există carburanți pentru batoze – pentru cele mai multe ar fi nevoie de benzină și ulei de uns –, astfel, mare parte a cerealelor nu sunt treierate (o altă parte putrezește).

Propunerea noastră pe care am făcut-o țăranilor, să treiere cu hădăragi, ca acum cincizeci sau o sută de ani, a avut un succes minim. Cu asemenea metode, țăranii nu pot treiera decât cantitatea care ajunge pentru trei zile familiei lor. Nici nu mai vorbesc despre lipsa grăsimilor, care, dacă există cumva într-unul dintre județe, în celălalt nicicum nu mai ajunge. De pildă, în județele Satu Mare, Sălaj și Bistrița Năsăud există ulei de floarea soarelui, din care un litru costă 10–12 pengő, însă la Cluj și Oradea, sau în alte orașe, nu se găsește nici cu prețul de 25–30 pengő. Din cauza unor astfel de lipsuri, județele au fost într-așa măsură izolate unele de altele, încât Odorheiul și Mureșul și-au închis ermetic granițele nu doar spre România, ci și spre celelalte județe din Transilvania de Nord, și nu permit transportul mărfurilor decât în schimbul unor produse de care acestea nu dispun. De pildă, sunt dispuși să dea scândură, grinzi, ulei sau alte materii prime în schimbul zahărului, kerozinului, benzinei, lânii ori altor lucruri de care au nevoie. Până când nu se va normaliza situația și nu există o înțelegere valabilă pentru întregul Ardeal de Nord, nu putem critica foarte aspru această situație. Dimpotrivă, suntem de acord ca din județul Bistrița grâul să nu fie transportat în Bucovina, județul Turda sau Făgăraș. Altfel, în scurt timp va începe foametea. Am făcut propunerea ca prefecții să emită o circulară în care îi obligă pe toți primarii să garanteze pe propria răspundere faptul că din sate nu se trimit cereale – cu excepția surplusului – și că se asigură semințele pentru semănat. De altfel, acolo unde acest lucru până acum era interzis a trebuit să permitem comerțul cu semințe, deoarece, altfel, țăranii nu ar fi mers la piață cu cereale, iar conducerea de la sate nu este în stare de-a aduna grâu pentru populația orașelor. În ceea ce privește prețul cerealelor, avem discuții serioase și cu autoritățile sovietice, deoarece acestea în multe locuri vor să

păstreze prețurile oficiale existente de pe vremea venirii lor aici. Prețul de 40 de pengő pe chintal este însă incorect față de țărani. Indiferent de acest lucru, nici prețul stabilit de noi la 120 pengő pe chintal nu-i stimula pe țărani să ajungă la piață cu cerealele. De pildă, în județul Turda se oferă 7.000 lei pentru un chintal de grâu. În cele ce urmează voi mai vorbi despre greutățile cauzate de diferențele de curs pengő-leu.

În cea mai disperată situație sunt însă muncitorii. Dincolo de faptul că muncitorii de la căile ferate nu au mai primit salariu de săptămâni întregi (problema căilor ferate s-a rezolvat abia de câteva zile, de la societatea de căi ferate române au primit de două ori salariile pe care le aveau înainte), iar în majoritatea cazurilor, muncitorii au salarii îngrozitor de mici, care nu le acoperă nici măcar nevoile minime de alimentație. De pildă, muncitorii de la fabrica de încălțăminte din Oradea câștigă 50 pengő pe săptămână, adică 1.500 lei, iar minerii din Baia Mare și împrejurimile acesteia maxim 100 pengő săptămânal. Putem spune, așadar, că în afara muncitorilor din Cluj și Târgu Mureș, care în general au impus decizia sindicatelor, conform căreia un muncitor nu poate fi plătit cu mai puțin de 2 sau mai mult de 5 pengő pe oră, în celelalte orașe din Ardealul de Nord nu a fost împlinită această cerință de bază.

Totodată, piața neagră are o perioadă de înflorire, aici doar cu prețuri exorbitante pot fi achiziționate mărfuri provenite din Vechiul Regat. Prețul unui kilogram de zahăr este între 1.500–1.800 lei, etc. Tot aici se vând la negru ciorapii de mătase, lenjeria de corp, produsele de piele, pantofii sau talpa pentru pantofi și, aceste lucruri acolo fiind mult mai ieftine, se câștigă sume fabuloase cu ele.

Conform principiului schimburilor de mărfuri, am început înființarea colectivelor comunale și orășenești. Cele mai mari lipsuri sunt sesizate în județele Maramureș, Cluj și Ciuc. Nicăieri nu se găesc în cantități corespunzătoare semințe pentru semănat, petrol lampant, benzină sau chibrituri. Penuria de medicamente este totală.

Ar exista posibilitatea deschiderii unei fabrici de cherestea, unde s-ar putea produce material lemnos și scândură pentru construcții. Ar putea fi exploatat cărbunele de la Aghireș sau Surduc, iar după ce fabrica de tutun din Cluj va începe producția cu toată capacitatea, ar putea fi revigorată industria tutunului.

Probleme financiare

Așa cum am arătat ultima oară, piața din Transilvania de Nord suferă în mare măsură de lipsa banilor, din cauză că în timpul retragerii frontului maghiar și german toate băncile și-au retras capitalul de la întreprinderile comerciale și industriale mai mari.

Doar într-o mică măsură a fost îmbunătățită situația în ce privește emiterea pengő-lui sovietic. Deși ne-am dat tot interesul, totuși n-am reușit să deschidem o bancă pe bază de acțiuni sau de altceva, nici măcar la Cluj, unde există rezerve depuse. Proprietarii români ai băncilor din Transilvania de Nord nu doresc să ceară nici ei bani de la băncile fostului Regat, deși – după cum s-a aflat – ar putea primi câți ar dori. Diferența de curs dintre pengő și leu, lipsa unui schimb unitar, pricinuiește mari pagube. De pildă, Comandamentul sovietic din Satu Mare – nu se știe pe ce bază – a stabilit cursul pengő-lui la 14,50 lei. Muncitorii de la căile ferate și-au primit salariul pe baza acestui curs, dar într-o lună pengő a urcat la 30 lei, astfel muncitorii și-au pierdut jumătate din salariul. În general, cursul de schimb al pengő-lui este de 30 lei. În județul Satu Mare, la granița cu România¹⁸, un pengő este 40 lei. S-a întâmplat de mai multe ori ca pengő să fie cumpărat, adus în România și vândut cu 60 lei (nu se știe cu ce scop și din ce cauză). Pe baza unei ruble, care valorează 100 lei, adică 2,50 pengő, la cursul de schimb oficial ar fi trebuit să fie 40 lei. Până acum, strădania noastră de a convinge capitaliștii locali să-și reia activitatea a adus puține rezultate.

¹⁸ Goldberger se referă la granița româno-maghiară stabilită la Trianon.

Acest lucru se explică prin nesiguranța situației, precum și prin șovinismul maghiar și român, asmutit la modul artificial. Șoviniștilor maghiari le este teamă de revenirea autorităților române, iar șoviniștii români organizează acte de sabotaj pentru a demonstra că fără autoritățile române nu este posibilă unirea cu Vechiul Regat. Gestionarea situației financiare grave cade în special pe umerii funcționarilor publici și de stat. Cu toate insistențele noastre serioase nu am reușit încă să asigurăm salariul acestora, și primesc doar un avans de 300–400 pengő, la Cluj această sumă ajungând la 800 pengő. Aceasta este o problemă mai specială, deoarece, odată cu funcționarii publici și de stat, trebuie plătiți și poșta, pensiile, precum și demnitarii orașului. La toate acestea se mai adaugă cheltuielile pentru refacerea podurilor, a uzinelor electrice, a conductelor de apă etc.

Câștigurile din impozite ajung foarte greu la buget, mai cu seamă la sate, unde țăranii au distrus orice documentație, iar efectivul din aparatul administrativ este incomplet și nu sunt asigurate nici locațiile pentru acesta. Referitor la anul 1945, peste tot am ridicat problema impozitului progresiv, calculând cel puțin cinci grade de colectare.

Problemele sănătății

După cum am mai amintit, penuria de medicamente este uriașă. La retragere, germanii au distrus ori au transformat în neutilizabile toate rezervele de medicamente pe care nu le mai puteau duce cu ei. În afară de aceasta, peste tot există o lipsă acută de medici. Sunt zone în care nu există nici un medic, de pildă în Jibou, ori în județele Sălaj, Maramureș, Bistrița Năsăud și Satu Mare. În ultimul timp am primit vestea că în Bucovina, învecinată cu județul Bistrița, este o epidemie contagioasă de tifos exantematic. Au făcut tot ce se putea pentru a împiedica răspândirea spre județul Bistrița, însă dacă în ciuda măsurilor întreprinse nu reușesc totuși să-l taie calea, atunci, în lipsa medicilor și a medicamentelor, Transilvania de Nord este expusă unor grele încercări. Măsurile potrivit cărora medicii clujeni deja dezinfectați să fie trimiși în provincie nu suferă nici o amânare.

Problemele administrației

În cursul săptămânilor care au trecut am mijlocit numeroase completări, iar acolo unde era nevoie chiar modificări în ceea ce privește administrația județeană și orășenească. În cea mai mare măsură s-a reușit curățirea aparatului administrativ din Cluj, în alte județe acest lucru s-a întâmplat într-o proporție mai mică. În majoritatea cazurilor, schimbările au fost desfășurate cu acordul forțelor democratice, ca, de exemplu, demiterea prefectului din județul Someș [Solnoc-Dăbâca], unde în locul lui dr. Miksa [?], reacționar și simpatizant cu fasciștii, a fost numit președintele FND, dr. [Romulus] Moldovan. În același fel a reușit comitetul FND să-l schimbe pe prefectul din Bistrița, care sabota activitatea județului și împiedica arestarea fasciștilor, iar în locul acestuia a fost pus președintele FND din Bistrița, democratul dr. Ștefan I. Pop. Tot aici l-au arestat pe șeful poliției, despre care s-a aflat că este hoț și tâlhar. În locul lui a venit un evreu democrat. Încă o mulțime de schimbări ne așteaptă în județele Sălaj, Satu Mare și Maramureș. În celelalte județe, prefecții sunt toți democrați. Avem mai multe probleme cu numirea secretarilor de primărie care, fără îndoială, dețin o poziție-cheie în ceea ce privește conducerea comunelor și menținerea relațiilor.

Au existat mai multe cazuri când, deși organizațiile democratice, ori frontul [FND – obs. autorilor], au reușit să-l schimbe pe fostul conducător local, secretarul reacționar a pus un nou demnitar reacționar în locul unuia democratic. Pornind de la principiul că secretarii primăriilor pot fi și alte persoane decât cele cu pregătire specială și juristică, au fost aleși în aceste posturi și muncitori cu orientări democratice despre care a existat convingerea că sunt în stare să îndeplinească aceste datorii. Cu aceleași probleme m-am întâlnit și la numirea secretarilor comunali, deoarece nu am avut cadre corespunzător

pregătite pentru această muncă. După ce în mai multe județe au fost numiți în această funcție învățători, cu patru clase de gimnaziu sau și mai puțin, de pildă în județele Bihor, Mureș [-Turda] ori Someș [Solnoc-Dăbâca], această chestiune rămânând până astăzi nerezolvată, nu era pe cine să fi trimis în comune ca secretari. În mai multe locuri se prezintă ca o necesitate schimbarea primarului și aproape în toate județele este în curs înlocuirea personalului. În unele părți au fost încheiate alegerile, precum în județele Satu Mare, Mureș, Bihor și în cea mai mare parte a județului Cluj.

Ne lipsesc mult cadrele de încredere, cu orientări democratice, care ar putea ocupa poziții de răspundere nu doar la prefecturile comunale, ci și la cele orășenești ori la primării, la secțiile financiare și în alte locuri.

În orice caz, va trebui să ne realizăm planurile în așa fel încât, odată cu conferința FND, să poată avea loc la Cluj și consfătuirea prefectilor care aparțin platformei FND și la care vor fi luate decizii în legătură cu indicarea unor directive unitare și o poziție unitară în ceea ce privește problemele administrative și juridice.

În această privință am hotărât schimbarea legilor fasciste prin circulare și am elaborat normele juridice referitoare la fasciștii și criminalii de război. La Cluj funcționează deja o comisie cu responsabilități în acest domeniu. La tribunale a fost nevoie de mai multe schimbări, precum și de epurări, deoarece până în ultimul timp, sabotorii și fasciștii au fost achitați de către aceștia, menționând lipsa unor legi referitoare.

Am explicat că menținerea legilor maghiare de dinainte nu înseamnă neapărat acceptarea unor legi fasciste, ci punerea în practică a unor aspecte democratice ale acestor legi.

Peste tot în școli s-a început activitatea, așadar și în școlile superioare, înțelegând aici și universitatea maghiară din Cluj. Am făcut totul ca profesorii universitari [români] cu orientări democratice să se întoarcă din Sibiu și Timișoara și să deschidă universitatea românească din Cluj. Respectând acest lucru, ne-am înțeles cu profesorii de la universitatea maghiară, care sunt pregătiți să predea clădirea centrală a universității împreună cu tot echipamentul acesteia, în cazul în care permitem în schimb menținerea universității maghiare într-o altă clădire, din care sunt destule pe aici¹⁹. Nu mai putem amâna până la venirea profesorilor români deschiderea universității maghiare. Suntem de părere că, la Cluj, ambele universități își găsesc locul și, pe baza principiului egalității în drepturi a națiunilor, vor susține lupta noastră împotriva șovinismului. În cazul în care și după deschiderea universității românești majoritatea opiniilor vor fi că doar universitatea maghiară are dreptul la existență, în esență nu se va schimba nimic, eventual doar ca formă. În multe părți am numit inspectori din rândul FND pentru controlul procesului de învățământ, ca acesta să fie democratic. În ceea ce privește școlile confesionale care își continuă activitatea, am intervenit prin intermediul prefecturii ca educatorii de aici să fie plătiți de către episcopatul acestora, precum și să contribuie la controlul școlilor respective și la transformarea acestora în unități de învățământ de stat. Acest lucru este necesar mai ales din cauza lipsei banilor din Transilvania de Nord, ceea ce face imposibilă renumerarea angajaților de stat.

Ar fi edificator de aflat în detalii cine finanțează preoții din Ardealul de Nord. Cu ocazia călătoriei mele am aflat că în județul Bistrița deja toți preoții români și-au ridicat renumerația pe două luni, iar în continuare vor mai primi bani pentru două luni înainte, în lei. Banii sunt reținuți la prefectură. După spusele preoților au primit salariul de la episcopie, în timp ce episcopia susține că, din cauza lipsei de fonduri, nu poate plăti cadrele didactice din învățământul confesional. În cazul în care acești bani provin din partea statului, atunci va trebui să fie împărțiți între preoți și cadre didactice, deoarece,

19 Despre acordul amintit de Goldberger nu avem cunoștințe. Dimpotrivă, în lunile următoare, din cauza problemei clădirilor, erau negocieri și discuții între conducerea universității maghiare și forțele politice locale.

de la prefecturi, profesorii primesc în locul salariului doar din când în când sume mai mici sau mai mari.

Se pune problema dacă renumerația preoților nu cumva are o strânsă legătură cu susținerea elementelor șovine din Ardealul de Nord. Cred că aceasta este situația.

Tovarăși, datorită celor spuse este necesar ca organizațiile noastre de partid să fie puternice și capabile să conducă toată viața politică, economică și administrativă a Transilvaniei de Nord. În acest domeniu am întâlnit până acum dificultăți mari.

Totodată, la Cluj am reușit la scurt timp după sosirea noastră să ne reorganizăm, iar în locul celor câțiva membri de partid găsiți acolo, astăzi există deja o sută de membri cu bune perspective, iar în curând vor fi trei sute. În alte județe și orașe nu este atât de bună situația. Principalul motiv pentru care se întâmplă acest lucru este punctul de vedere de principiu, conform căruia cei care au fost arestați între 1941–43 sau cei care au avut convingeri de provocator ori au făcut mărturisiri Siguranței nu pot intra nici astăzi în rândul membrilor de partid. În orice caz, în momentul de față avem comitete de partid, în afară de Cluj, la Dej, Oradea, Bistrița, Satu Mare, Sighetul Marmăției, Târgu Mureș, Odorheiu Secuiesc, Miercurea Ciuc și în Trei Scaune.

Singurul centru de județ unde nu există comitet de partid este la Sălajul [sic!] ²⁰, dar în curând va fi organizat și aici. Instrucțiunile primite în legătură cu organizarea comitetelor au fost completate de mine cu cele primite de la tovarășul [Sándor] Jakab după ce acesta s-a întors de la consfăturile de la București, împreună cu unul dintre tovarășii din Comitetul Central. Instrucțiunile respective le-am predat mai departe la organizațiile de partid din județele Someș [Solnoc-Dăbâca], Bistrița, Mureș[-Turda], Odorhei și Trei Scaune.

Din tot ce am observat în cele cinci săptămâni petrecute în județele Transilvaniei de Nord reiese că organizațiile noastre de partid au toate șansele pentru o rapidă dezvoltare și întărire, cu atât mai mult cu cât acest lucru este cerut de evenimentele și îndatoririle noastre din viitor. Partidul nostru poate deveni partid de guvernământ în România, iar indicațiile acestuia sunt așteptate și ascultate de toți reprezentanții forțelor democratice, astfel și de către cei care se strâng în organizațiile FND din mai multe orașe ca foști membri ai partidelor de odinioară, din rândul național-țărăniștilor și liberalilor. Având în vedere această situație extrem de favorabilă, este nevoie de cadre de conducere. În fiecare județ ar trebui să existe cel puțin un membru de partid mai în vârstă și cu experiență care i-ar conduce și i-ar învăța pe cei tineri. Din acest motiv, rugăm CC să desemneze cât mai repede un membru în comisia de expertiză a arestărilor din 1941–43, care ar funcționa la Cluj, conform propunerii CC din Ungaria, și în care și cei de acolo și-ar putea delega oricând un membru. Până la clarificarea situației vechilor membri de partid, rugăm trimiterea a cel puțin patru-cinci activiști în Transilvania de Nord.

Putem face față, chiar dacă doar parțial, sarcinilor care ne-au fost trasate de către CC doar din cauza faptului că avem organizații de masă care au pe zi ce trece tot mai mulți membri, sunt din ce în ce mai activi și sunt pregătiți pentru rezolvarea problemelor. O astfel de organizație este, de pildă, mișcarea sindicală, care are reprezentanți pretutindeni. În anumite locuri există rezultate foarte bune din cauză că muncitorii din sindicate nu luptă împotriva proprietarilor, deoarece faptul că lucrează pentru Armata Roșie le dă posibilitatea să ia parte într-un mod tot mai activ la activitățile FND, în conducerea administrativă ori a altor domenii ale economiei sau ale statului.

Sindicatele din Cluj au un efectiv de cadre extrem de ridicat, peste 15 mii de membri, printre ei și funcționari remunerați. De pildă, „Dermata” are trei mii de muncitori, iar în biroul comitetului de uzină lucrează șapte oameni plătiți de întreprindere (ceea ce este de fapt o

²⁰ Evident, este vorba despre Zalău.

excepție), care se ocupă cu probleme de organizare și sindicale. Totodată, la Cluj funcționează Frontul Plugarilor, care întreține bune relații cu mai multe organizații comunale și cu o bună parte din județ. MADOSZ, de asemenea, își desfășoară activitatea în mai multe orașe și comune. Am depus mult efort până când am scos din rândul Uniunii Oamenilor Muncii Maghiari din România elementele șovine, a căror influență se resimte până în zilele noastre în organizație. O altă organizație a noastră este Uniunea de Apărare Patriotică²¹, care acum și-a început activitatea. Doar la Cluj funcționează Apărarea Patriotică, care are o activitate foarte slabă, iar noi nu am reușit nici depunând eforturi să-i lărgim sfera de activitate.

Cred că în Transilvania de Nord, în loc de P. S. [?] ar fi fost mai bine să înființăm organizațiile locale ale „ARLUS”²², care ar fi strâns și elementele democratice care nu acceptă în totalitate platforma dar care, în orice caz, simpatizează cu sovieticii.

În cadrul sindicatelor din Oradea am reușit să înăbușim cea mai puternică rezistență șovină, atât din rândul maghiarilor, cât și din cel al românilor, dar mai ales din rândul sindicatului muncitorilor de la căile ferate. În patru săptămâni am terminat cu activitatea de informare, iar pentru două săptămâni am numit un instructor în comitetul de organizare al sindicatelor unite, pentru a putea realiza o unitate sub formă organizată a celor de la căile ferate din Oradea. Au existat și cazuri când, în timpul șederii de la Oradea, membrii „ceferiștilor” sindicaliști de la București nu vroiau să facă parte din același sindicat cu muncitorii maghiari. Efectivul sindicatului din Oradea este de 4.000 de oameni, iar acest număr crește odată cu deschiderea noilor întreprinderi.

În afara sindicatului, la Oradea mai funcționează și organizația MADOSZ, iar relațiile acesteia sunt din cele mai bune în interiorul județului. Totodată, aici funcționează și Frontul Plugarilor, cu rezultate bune în ceea ce privește activitățile desfășurate în cadrul comunelor. În oraș s-a reușit aproape în totalitate realegerea tuturor demnitarilor, numind în toate posturile persoane cu gândire democratică.

Județul Dej și Someș [Solnoc-Dăbâca]. Sindicatele din Dej: sindicatul muncitorilor căilor ferate, cu patru sute de membri, sindicatul muncitorilor din minele de la Ocna Dejului și mai multe sindicate cu muncitori din diverse domenii, deși aceștia sunt foarte puțini. În fruntea sindicatelor stă comitetul local. În județ, sindicate au mai fost organizate la Gherla. În afara lor mai funcționează Frontul Plugarilor, care și-a diversificat activitatea după demiterea prefectului și are excelente perspective, încât președintele Frontului Plugarilor este însuși prefectul. Organizația MADOSZ doar în această săptămână a scăpat de elementele maghiare șovine și fasciste ascunse în rândurile acesteia. Are legături bune cu satele din județ. A fost înființată Uniunea de Apărare Patriotică, în cadrul căreia funcționează o cantină, are însă și alte activități, în general lucrează foarte eficient.

Până la venirea mea în Bistrița (acum patru săptămâni), sindicatele au început să fie organizate împreună cu micii meseriași. Sindicatele au fost înființate după separarea micilor meseriași, care și-au organizat propria lor asociație, dar cu un efectiv foarte mic, deoarece fabricile de cherestea existente au fost închise. Trebuie să mai vorbim despre organizația Frontul Plugarilor, care abia și-a început activitatea, și în aceeași situație se află și Uniunea de Apărare Patriotică.

În județul Sălaj și la Zalău, din cauza lipsei întreprinderilor, sindicatele au fost înființate doar cu un efectiv extrem de mic. În același timp, în timpul prezenței mele acolo a avut loc adunarea generală MADOSZ, la care au fost așezate bazele organizației, iar cele ale Frontulului Plugarilor de asemenea. În județ, acum se organizează sindicatele

21 Este vorba despre “Uniunea Populară de Apărare”.

22 Prescurtarea de ARLUS vinde de la Asociația română pentru strângerea legăturilor cu Uniunea Sovietică – adică prescurtarea în limba română a Societății de Prietenie Româno-Sovietică. A fost înființată în 11 noiembrie 1944, la București.

de la Surduc, unde se așteaptă aderarea a 1.200 de mineri. Am ținut o ședință cu participarea unora dintre mineri și unde s-a hotărât înființarea sindicatelor unite. La Jibou a fost constituit sindicatul lucrătorilor de la căile ferate, cu aproape două sute de membri, precum și organizația MADOSZ. La Șimleul Silvaniei au fost înființate de asemenea sindicatele și MADOSZ-ul.

La fel a fost și în cazul localităților Cehul Silvaniei și Hodod.

Județul Satu Mare. La Satu Mare au fost înființate sindicatele și comitetele locale, iar numărul membrilor abia atinge 1.500 de oameni, deoarece orașul este transformat în ruine (acesta este cel mai distrus oraș din tot Ardealul de Nord), și cele mai multe întreprinderi nu și-au reluat încă activitatea. Cel mai organizat aici este sindicatul celor de la căile ferate.

Sindicatele din Baia Mare sunt destul de puternice și au peste 3.500 de membri, în cea mai mare parte mineri. Comitetele locale sunt deosebit de eficiente și active, iar tovarășul [Gábor] Birtás a fost din nou delegat aici pentru a efectua muncă sindicală.

Uniunea de Apărare Patriotică și MADOSZ-ul funcționează de asemenea în Baia Mare.

La Baia Sprie, minerii sunt bine organizați și, în tot Ardealul de Nord, aici este cea mai prietenoasă atmosferă.

La Sighetul Marmăției, sindicatele au 1.100 de membri. Organizația crește aici continuu. Frontul Plugarilor este în curs de înființare.

Sindicatele din Târgu Mureș sunt destul de bine organizate, numărul membrilor acestora se ridică la peste 6.000. Comitetul local se bucură de rezultate foarte bune. Au fost constituite și organizațiile MADOSZ și Uniunea de Apărare Patriotică. În județul Mureș mai există o organizație la Reghin. Deoarece fabrica de cherestea nu funcționează în celelalte localități raionale, deocamdată nu au fost înființate sindicate, dar organizațiile MADOSZ au bune rezultate și în aceste localități.

În județul Odorhei, sindicatele mixte ale muncitorilor de la căile ferate, mineri etc. nu au un efectiv prea mare. Cea mai puternică organizație este și aici MADOSZ-ul, cu 2.200 membri în județ. (Totodată, aceasta este cea mai eficientă organizație a Transilvaniei de Nord). După discuția mea cu tovarășii din comitetul de partid, am înțeles clar faptul că din această organizație trebuie numai decât epurate elementele maghiare șovine și fasciste.

În județul Ciuc nu există încă sindicate, dar organizațiile MADOSZ sunt și aici puternice.

În județul Trei Scaune au fost deja constituite sindicatele, iar MADOSZ are bune relații cu satele.

Presa și propaganda

Din cauza lipsei de cadre, doar în ultimul timp am început să organizăm secția de presă și propagandă. Totuși, comitetul de partid a desfășurat și înainte de aceasta o muncă serioasă de informare, ținând prelegeri pentru activul de partid. Astfel de prelegeri se țineau, de pildă, despre situația politică și economică a Transilvaniei de Nord, despre platformă [FND], despre sindicate și multe alte teme. Pe această linie suntem încă la începutul activității. În ceea ce privește presa, la Cluj apare săptămânalul Frontului Plugarilor, („Plugarul”²³). În ultimul timp publică materiale de un nivel mult mai înalt, care pot fi bine utilizate de către țărani. În prezent, în funcție de posibilitățile de aprovizionare cu hârtie, încercăm să-l transformăm în cotidian, ori să atingem cel puțin nivelul de trei apariții pe săptămână. La Cluj se tipărește și cotidianul maghiar, intitulat „Világosság” [Lumina], ale cărui apariții am fost nevoiți să le modificăm, astfel ziarul este difuzat doar în fiecare a doua zi. Pentru acest lucru există două motive. Pe de o parte nu reușim să asigurăm o gardă redacțională care să urmeze direcția politică indicată de noi (spiritul revoluționar îi lipsea dintotdeauna

23 *Plugarul*.

ziarului), iar din acest motiv am întreprins schimbări și în redacție. Pe de altă parte lipsește hârtia. În această problemă avem în vedere ajutorul Comitetului Central. Tot la Cluj se tipărește organul de presă al Blocului Democrat Român, „Tribuna”, care are, la modul evident, tendințe șovine. Totuși nu mi-am dat acordul la interzicerea apariției acestuia, deoarece am crezut că vom reuși să-i cooptăm pe românii cu gândirea democratică în activitățile FND, iar astfel vom putea influența cuprinsul „Tribunei”.

În celelalte orașe din Ardealul de Nord sunt probleme grave în acest domeniu, deoarece comandamentele sovietice nu contribuie la publicarea unor organe de presă. În pofida acestui fapt, la Satu Mare apare cotidianul „Híradó” [Jurnal], care este un ziar foarte bun și cu spiritul combatant și ajută mult la elucidarea problemelor actuale, contribuind din plin și la demascarea unor zvonuri.

La Târgu Mureș apare de asemenea un ziar la fiecare două zile²⁴.

Ziarul din Carei a fost interzis provizoriu, dar probabil va apărea în curând sub titlul de „Szatmár Megyei Közlöny” [Buletinul județului Satu Mare], la fel și săptămânalul „Szabadság” [Libertatea] din orașul Satu Mare²⁵. A apărut și numărul bilingv al ziarului „Máramarosí Világosság” [Lumina din Maramureș]. O pagină a fost scrisă în limba română, iar alta în cea maghiară²⁶. Ziarul este publicat de organizația Partidului Comunist din Maramureș. Din punctul de vedere al conținutului este foarte slab, iar în ceea ce privește caracterul politic poate fi criticat. Din aceste motive nu am fost de acord să apară și în continuare ca organ de presă al partidului, de aceea, de acum figurează ca organul mișcării democratice antifasciste.

La Cluj am înființat două cercuri populare, Clubul Józsa Béla²⁷, care poartă numele comunistului erou, omorât de jandarmeria maghiară, precum și „Coșbuc”-ul. Într-unul dintre aceste cluburi funcționează biblioteca maghiară, în celălalt cea românească, și au loc și prelegeri educative. Am făcut propunerea ca cercuri culturale asemănătoare să fie înființate și în alte orașe din Transilvania de Nord.

Referitor la materialele de partid, în afara celor primite de CC mai avem și materiale în limba maghiară, publicate la Moscova. Comitetul de Partid din Cluj a editat sub forma unei broșuri în limbile română și maghiară cuvântarea tovarășului Stalin din 6 noiembrie 1944, în zece mii de exemplare. Traducerea a fost realizată de Comitetul Regional de Partid. Avem promisiuni că în viitorul apropiat vom primi o mie de exemplare din istoria PCM în limba maghiară. În scurt timp vom aduce aceste cărți, deoarece ele sunt extrem de importante pentru cadrele noastre maghiare din Ardeal.

În pofida faptului că am avut doar puțin timp la dispoziție, am pregătit Congresul Sindicatelor Unite, la care îi așteptăm pe delegații tuturor centrelor importante din Transilvania de Nord. La congres²⁸ dorim să ridicăm două probleme fundamentale: 1) Din cauza salariilor mici din regiune, cotizațiile membrilor sindicali trebuie diminuate; 2) Până când relațiile dintre Transilvania de Nord și Vechiul Regat vor fi normalizate, trebuie înființat Comitetul Regional Român al Confederației Muncii²⁹, cu centrul la Cluj și sub conducerea Confederației Muncii din București, care ar putea întreține, totodată, relații vii și cu sindicatele din Ardealul de Nord. Sperăm ca Comitetul Central să fie de acord cu propunerile noastre.

24 Cotidianul orașului Târgu Mureș, Szabad Szó [Cuvântul Liber], apare din 4 noiembrie 1944.

25 În Carei, doar până la 24 iunie 1944 a apărut sub acest titlu un organ de presă. Începând din 23 august 1944 nu a mai fost tipărit, iar Szabadság a apărut doar din mai 1945.

26 În acest timp, ziarul din Sighetu Marmației este *Poporul*, care apare bilingv doar cu anumite ocazii, de altfel este tipărit în limba română.

27 Este vorba despre Atheneul „Józsa Béla”.

28 Congresul sindicatelor a avut loc între 26-30 ianuarie 1945, la București.

29 Este vorba despre Federația Sindicatelor Unite din România.

Tovarăși, Comitetul Regional al Transilvaniei de Nord este bine informat în legătură cu greutățile care se ivesc pe parcursul muncii noastre, mai cu seamă în ceea ce privește dezvoltarea și întărirea organizațiilor de partid. Totodată, este de părere că a făcut deja progrese în ceea ce privește rezolvarea unor sarcini primite din partea Comitetului Central, și se obligă să atragă mereu atenția organizațiilor de partid asupra acestor îndatoriri. Din acest motiv am convocat la 7-8 ianuarie, la Cluj, consfătuirea tuturor delegaților organizațiilor de partid active din Ardealul de Nord. În afara chestiunilor legate de partid, se vor discuta la consfătuire și problemele ridicate la ședința FND din Transilvania de Nord, deja amintită de mine.

Anexa la raportul Comitetului Regional din Transilvania de Nord

Despre relațiile noastre cu Comandamentul Sovietic

Cu toate că la începutul activității organizațiilor partidelor noastre nu am avut relații lipsite de greutate cu Comandamentele Sovietice Regionale din Transilvania de Nord, poate fi constatat faptul că în prezent aceste relații sunt în general bune, iar în județe, între părți se observă o cooperare fructuoasă și profitabilă pentru toată lumea. Au rămas însă câteva chestiuni nerezolvate până astăzi. Nu este vorba despre acele trei puncte esențiale despre care am mai vorbit în acest raport și pe care le-am prezentat și personal conducerii politice din spatele frontului, de la care am și primit, printre altele, promisiunea fermă legată de hotărârea în ceea ce privește numirea apropiată a unui comisar administrativ în Transilvania de Nord.

Din raportul meu reiese clar cu câte greutate ne-am confruntat în toate cele unsprezece județe din Ardealul de Nord în ceea ce privește munca administrativă, economică, financiară, din domeniul învățământului și al sănătății.

Un alt factor care împiedică munca noastră este faptul că măsurile generale luate de comandanții regionali ai Armatei Sovietice sunt interpretate în funcție de orientarea lor politică sau, de cele mai multe ori, în funcție de felul în care comandantul respectiv se orientează la fața locului. Câteva exemple: problema salariilor, care se leagă de prețuri și scumpiri. În cazul în care este adevărat că există o dispoziție conform căreia nici o condiție (înțelegând prin aceasta și prețurile) nu poate fi schimbată față de situația inițială, găsită de Armata Roșie la venirea în țară, atunci este incorect dacă acest lucru are valabilitate doar în cazul salariilor muncitorilor. Nici administrația civilă, nici Comandamentul sovietic nu pot stopa creșterea prețurilor, după ce atât în România, cât și în Ungaria acestea au atins cotele maxime. Așadar, după ce prețul alimentelor de bază a crescut de la 2 până la 300%, și salariile muncitorilor ar trebui modificate în funcție de acest lucru (așa cum s-a petrecut și mai demult), la fel cum s-a și întâmplat în majoritatea orașelor din Transilvania de Nord, de pildă la Oradea, Satu Mare și în împrejurimile orașului Baia Mare. La Cluj, unde comisar este tovarășul colonel Macedon, s-a luat hotărârea să se crească plata muncitorilor de la minim 2 pengő pe oră la maxim 5 pengő pe oră. Acest salariu reprezintă de fapt o sumă absolut minimală, care a fost stabilită de sindicatele unite după ce au luat în considerare faptul că muncitorii uzinelor produc în mod exclusiv pentru Armata Roșie și necesitățile de pe front. Situația este asemănătoare, adică este stabilit salariul minim, și la Târgu Mureș. În celelalte orașe, tovarășii comisari recunosc că remunerațiile actuale sunt extrem de mici, dar spun că mărirea acestora nu depinde de ei. Așadar, această problemă are nu doar un aspect economic, ci și unul politic, în pofida faptului că sindicatele au depus un efort deosebit, iar păstrarea directivelor partidului nostru necesită deseori și sacrificii din partea muncitorilor. Totodată, există și posibilitatea ca fasciștii să răspândească zvonul conform căruia muncitorii care produc acum pentru Armata Roșie trăiesc mai prost decât înainte, pe vremea regimului fascist. Muncitorii din Ardealul de Nord, mai ales cei de la căile ferate și minierii, de pildă, cei

din Surduc și din alte părți, au dat dovadă de un important spirit de sacrificiu și de înțelegere a situației când, mai mulți dintre ei, timp de 4-8 săptămâni, au lucrat fără să fie plătiți. În același timp, acest lucru nu înseamnă că, având un venit de 50-100 de pengő pe săptămână (în general 1.500 lei) – ceea ce este oricum prea puțin –, și-ar putea continua activitatea.

O altă problemă, care întotdeauna a stârnit anumite zvonuri, este libertatea presei, care trebuie asigurată pentru organizațiile democratice din interiorul FND. Chiar dacă tovarășii comandanți sovietici recunosc prin vorbe că masele nu pot fi educate decât cu ajutorul ședințelor și al presei, în practică ei cauzează destule probleme la aprobarea apariției ziarelor democratice. De pildă, la Oradea exista deja un comitet de redacție format din elemente democratice verificate și membrii de partid, care colaborau cu acestea. Cu toate că, în principiu, publicarea ziarului era aprobată, acesta nu a putut să apară nici după ce comandantul regional (din Cluj) al Transilvaniei de Nord și-a dat acordul pentru apariție, deoarece comandantul sovietic din Oradea a interzis tipărirea acestuia. La Oradea, unde șovinismul este deosebit de puternic în rândul ambelor popoare, un ziar democratic antifascist este pur și simplu de neprețuit. Tovarășii noștri au hotărât că vor publica un ziar în ciuda interdicției comandantului sovietic³⁰. Cu acest lucru și-au riscat libertatea, spunând că au mai fost arestați din cauza activității lor revoluționare, și acum sunt din nou pregătiți pentru acest lucru. Această situație nu este singulară. La Satu Mare se întâmplă același lucru. Tovarășii de acolo au tipărit un ziar fără aprobarea comandantului sovietic³¹. La două zile după apariție l-au căutat pe comandant și i-au prezentat conținutul ziarului, iar acesta, considerându-l potrivit, a aprobat publicarea. Probleme de acest gen au mai fost și în alte orașe, ca Târgu Mureș, Carei etc.

Față de aceasta, atitudinea comandantului sovietic din Sighețul Marmației era cu totul contradictorie, deoarece el însuși a dorit ca organizația să publice cu orice chip un ziar al partidului. Tovarășii i-au împlinit dorința și, fără aprobarea noastră, mai mult decât atât, fără să fim de acord măcar cu înființarea organizației de partid, au tipărit un număr din ziar, extrem de slab și incorect din punct de vedere ideologic.

De asemenea, atitudinea comandanților sovietici față de epurările făcute în rândul celor din aparatul administrativ nu este unitară, mai cu seamă în ceea ce privește arestările fasciștilor, căci, deși formal recunosc necesitatea și importanța celor amintite, în același timp vor dovedi exagerat de univoce și concrete pentru îndepărtarea sau arestarea acestora. Au existat cazuri când comandanți sovietici, de pildă cel din Dej, Oradea sau un tovarăș maior, primul comandant sovietic din Cluj³², au ordonat eliberarea unor fasciști cunoscuți sub pretextul că nu există destule dovezi împotriva lor. Motivele acestei situații nu sunt necunoscute pentru mine. Tovarășii noștri s-au acomodat prea bine cu postura sovieticilor, când NKVD nu arestează pe nimeni, decât atunci dacă probele sunt 100% incontestabile. Acest principiu însă nu poate fi împlinit pe deplin și mecanic în apropierea frontului, iar în Transilvania de Nord cu atât mai puțin. De altfel, arestarea elementelor fasciste, precum și scoaterea lor din funcție, stă în competența administrației civile și nu poate compromite sub nici o formă autoritățile sovietice. Totodată, trebuie avută în vedere atitudinea politică și tovarășească în ceea ce privește susținerea reciprocă atât din partea tovarășilor, cât și din partea comandanților sovietici din Cluj, Baia Mare, Bistrița, Odorheiu Secuiesc și Carei.

Se înțelege că acolo unde, în ciuda tuturor problemelor, partidul și alte organizații democratice dovedesc că sunt în stare de-a organiza și conduce masele, acestea merită

30 La Oradea, după intrarea trupelor sovietice și românești, primul cotidian în limba maghiară, „Új Élet” [Viață Nouă], a apărut abia la 16 ianuarie 1945.

31 „Jurnalul” [Híradó] de Satu Mare a apărut, probabil, doar în câteva numere între decembrie 1944 și martie 1945.

32 Generalul Kovlovski?

toată încrederea comandanților sovietici, în același timp, după cum am mai amintit, nu toți au pregătirea politică necesară și nu încearcă toți într-un mod unitar să ia măsurile cele mai adecvate.

A fost înaintată o propunere care, dacă ar putea fi introdusă în Ardealul de Nord în condițiile actuale, ar avea o foarte mare importanță. Este vorba despre faptul că, la plecarea germanilor, o bună parte a populației – sași, șvabi – a părăsit de asemenea teritoriul țării. Doar din județul Bistrița au plecat peste 20 mii de oameni, astfel, județul a rămas aproape fără populație. Există douăzeci de comune, unde casele sunt în stare bună și pământurile sunt destul de fertile.

Pare o soluție bună și realizabilă să aducem în localitățile părăsite de germani populația de moți. Cu acest lucru s-ar rezolva o problemă veche, dar cu atât mai gravă, a „moților din Munții Apuseni”.

Dacă se poate, rog Comitetul Central să analizeze din nou numirea comisarului din Transilvania de Nord, iar în ceea ce privește problemele economice și financiare, să ia decizii care să ne ajute în mare măsură activitatea.

Nicolae Goldberger

RVP RF. f. 0125. Id. 33. P. 127. D. 7. L. 17-33, copie în limba rusă.

Transzilvánskij vaprósz. Vengero-rumünszkij territorialnűj szpor i SZSZSZR 1940–1946. Dokumentű. (Ed.: Tűfik, Iszlamov.) Moscova, 2000, doc. 68.

17

Adresa lui I. Lavrentiev către A. I. Vășinski, adjunctul Comisarului Poporului pentru Afacerile Externe, despre punctul de vedere al Cartierului General al Armatei Roșii față de problema remiterii Transilvaniei de Nord către România³³

Moscova, 31 decembrie 1944 SECRET

1) În legătură cu întrebarea: care parte a Transilvaniei de Nord poate fi dată României, având în vedere distanța existentă în momentul de față între front și România, am intrat în contact cu Cartierul General al Armatei Roșii, de unde (de la tovarășul Stiemenko) am primit următorul răspuns:

a) Având în vedere bugetul planificat pentru Armata Roșie, aprovizionarea cu alimente a Transilvaniei de Nord este asigurată de Frontul 2 și 4 Ucrainean. Dacă Transilvania de Nord ajunge la România, acesta va considera contribuțiile următoare ca măsuri reparatorii, ceea ce în prezent nu este avantajos;

b) Ardealul de Nord asigură spatele Frontului 2 și 4 Ucrainean.

c) *Armata Roșii îi aparțin două corpuri de armată românești care, conform raportului tovarășului Stiemenko, sunt slabe la luptă, iar în prezent motivația lor este faptul că Transilvania de Nord va ajunge în scurt timp la România. În cazul în care această motivație dispare, corpurile de armată românești vor fi și mai puțin eficiente.*

Pornind de la cele de mai sus, Cartierul General al Armatei Roșii crede că, în situația de față, anexarea Transilvaniei de Nord României nu este avantajoasă pentru noi. În schimb,

33 Transmis către A. Vășinski pentru dispoziții. Pe document se găsesc următoarele observații: „Tovarășului Zorin. Deocamdată nu ridicăm problema. A. Văș[inski] 1/4”. Sublinierile din textul documentului provin de la A. Vășinski – Obs. red. rus.

dacă vor fi luate în seamă considerentele politice față de cele militare și economice expuse mai sus, atunci Cartierul General este de părere că întreaga Transilvanie de Nord poate ajunge la România, în cazul în care cea mai apropiată linie a frontului este la cel puțin 110 km față de aceasta. În acest caz, Cartierul General cere să se fixeze termenul corespunzător pentru scoaterea rezervelor alimentare.

2) Articolul 19 din Convenția de Armistițiu, care consideră nul [cel de-al doilea] Arbitraj de la Viena, poate fi interpretat din punct de vedere juridic în felul următor: până la rezolvarea pașnică a situației, tot Ardealul de Nord trebuie să ajungă la România, neținând cont de aspectele etnice ale teritoriului, având în vedere faptul că acest articol nu recunoaște separarea Transilvaniei de Nord de România. Se înțelege că o parte a județelor din Ardealul de Nord la prima anexare nu ar fi neapărat remise, în cazul în care în aceste județe există un interes special din punct de vedere militar.

Totodată, consider necesar să vă atrag încă o dată atenția asupra faptului că nota referitoare la Ardeal³⁴ realizată de comisia tovarășului Litvinov în iulie anul curent nu a dat (și sincer, nici nu putea da) un răspuns la întrebarea: în mod concret, care parte a Transilvaniei de Nord – ținând cont de coloratura etnică a teritoriului – trebuie anexată României. Ar fi oportun dacă comisia tovarășului Litvinov ar formula această problemă în acord cu pregătirile pentru Conferința de Pace, de vreme ce Uniunea Sovietică oricum va trebui să ia atitudine în ceea ce privește acest aspect.

3) Conform dispoziției Dvs. referitoare la pregătirea propunerii de proiect privind remiterea Transilvaniei de Nord către România, anexez proiectul deciziei GOKO³⁵.

A. Lavrentiev

AVP RF f. 0125. On. 33. P. 127. D. 7. L. 5-6, transcriere în limba rusă. Publicat: „Tri vizita A. Ja. Visinszkova v Bukareszt. 1944–1946. Dokumentii rosszijszkij arhivov”. M[oscova], 1998, documentul nr. 23. Tradus pe baza: Transzilvanskij vaprosz. Vengero-rumünszkij territorialnőj szpor i SZSZSZR 1940–1946. Dokumentü. (Ed.: Tofik, Iszlamov.) Moscova, 2000. doc. 69, p. 287–288.

34 Nota este datată la 5 iulie. (În limba rusă se găsește în același volum ca scrisoarea publicată aici, la paginile 233-237). În limba maghiară sunt publicate de: Miklós Zeidler – Béni L. Balogh: Az „Erdély-kérdés” a magyar – szovjet külkapcsolatokban [„Problema Transilvaniei” în relațiile externe sovieto-maghiare], aprilie 2000, 2002, p. 54–58.

35 Comisia de Apărare a Statului (obs. N.M.Z. – V.G.). Conform directivelor lui A. I. Vâșinski, Cartierul General al Armatei Roșii a pregătit propunerea de proiect privind retrocedarea Transilvaniei de Nord către România:

Proiect

COMISIA DE APĂRARE A STATULUI.

Ordinul nr. al C.A.S., din ... ian. 1945, Moscova, Kremlin

Referitor la retrocedarea Transilvaniei de Nord către România, conform articolului 19 al Convenției de Armistițiu încheiate cu România

Comisia de Apărare a Statului hotărăște:

1. Să se facă propunerea pentru Cartierul General al Armatei Roșii (tov. Antonov), să pregătească pe data de febr. 1945 predarea Transilvaniei de Nord.

2. Comisiei Aliate de Control din România (tov. Vinogradov) să i se încredințeze sarcina de-a informa guvernul român până la febr. 1945 despre faptul că, îndeplinind clauzele articolului 17 și 19 din Convenția de Armistițiu, Comandamentul Aliat (sovietic) este de acord cu introducerea administrației române pe teritoriului Transilvaniei de Nord.

La înființarea administrației trebuie să fie îndeplinite condițiile Convenției de Armistițiu. (AVP RF f. 0125. On. 33. D. 7. P. 127. L. 7.) – Obs. red. rus.

Raportul delegatului Centrului EMGE din Cluj (Asociația Agricultorilor Maghiari din Transilvania), Béla Demeter, despre călătoria efectuată în perioada 1 decembrie 1944–2 ianuarie 1945 în Transilvania de Nord

Cluj, 9 ianuarie 1945

Sarcină

Din cauza evenimentelor războiului și a problemelor existente în circulație – precum se știe – s-au întrerupt legăturile dintre Centrul EMGE și rețeaua externă. De aceea, în vederea reluării activităților din cercurile agricultorilor și din filialele județene, am fost însărcinat de către direcțiunea EMGE să fac o vizită în satele din Solnoc-Dăbâca, Bistrița Năsăud [comitate] și cele din Ținutul Secuiesc, precum și în filialele județene. În decursul vizitei urma să constat situația actuală a agriculturii, cu privire specială la cele mai urgente acțiuni care trebuie întreprinse. Prefectul județului Cluj³⁶, sub nr. 1180/1944, cere un raport despre condițiile de alimentație publică a Transilvaniei de Nord.

Gherla

Am plecat de la Cluj la 1 decembrie, împreună cu Imre Erdély, funcționar la EMGE, pentru a constata situația actuală existentă la fabrica de conserve și crescătoria de porcine din Gherla referitor la Asociația pentru Valorificarea Produselor Agricole din Ardeal (EGÁSZ), ce intră în sfera de interese a EMGE și a Cooperativelor Furnica din Transilvania. În aceeași zi, pe la orele amiezii, am ajuns cu Imre Erdély la Gherla, iar el s-a și întors a doua zi la Cluj și, probabil, și-a făcut deja raportul referitor la EGÁSZ. Tocmai de aceea, mă voi limita doar la constatarea faptului că, la crescătorie, conducerea a acționat cu o mare neseriozitate, lăsând complet la voia întâmplării acest extrem de important complex de bunuri administrative și luând cu el lichiditățile în valoare de 53.000 pengő ale uzinei. În urma acestui lucru, fabrica a suferit pierderi în ceea ce privește echipamentul, materialele furajere aflate în posesia acesteia și alte valori depozitate acolo. În schimb, cu efectuarea unor mici reparații și completarea echipamentului, uzina ar putea fi pusă în funcțiune. Mai există moara de măcinat furajele, aprox. 10.000 buc. de cutii de conserve, 2 boi cu jug, căruță și cazanul cu aburi. L-am găsit la crescătorie pe Endre Dézsi, măcelar, care și locuiește acolo. Așadar, doar el ar putea relata când, cine și ce a luat de acolo, deoarece, după cum spun localnicii, tocmai Endre Dézsi a fost cel care a vândut mai multe lucruri. Printre altele, și o parte a țiglelor de pe acoperișul depozitului de la grajduri. Va trebui efectuată o cercetare temeinică pentru a stabili în această problemă responsabilitățile și persoanele considerate vinovate.

Situația economică din orașul Gherla și împrejurimile acestuia

În Gherla s-a oprit aproape în totalitate circulația mărfurilor din cauza problemelor din domeniul transporturilor. Doar o anumită cantitate de grâu a fost transportată de aici la Cluj pentru alimentația muncitorilor de la căile ferate. După spusele experților economiști care dețin informații de aici, în satele din jurul orașului care sunt departe de traseele de trecere ale frontului mai există porcine, și nici efectivul de bovine nu a suferit

³⁶ Înainte de 26 decembrie 1944, prefectul județului Cluj a fost seniorul Teofil Vescan. I-a urmat Vasile Pogăceanu.

pierderi mai mari. Mai mult decât atât, mai există și cantitatea de porumb și orz necesară pentru deschiderea unei crescătorii de porcine de mărime medie la Gherla.

La 1 decembrie, prețurile pieței erau: porcine vii cu 8–10, carne de porc cu 10–12, slănină pentru topit cu 20 de pengő. Carnea de vită cu 5 pengő, uleiul comestibil, adică de floarea soarelui, cu 18–20, făină de grâu durum cernută cu 1–1,80, grâu cu 80, porumb cu 70, orz cu 70, fân cu 25–40 și paie cu 10 pengő.

Semănatul de toamnă a fost efectuat în doar 40%. Lipsurile se resimt în special la produsele textile și articolele confecționate din piele.

Una dintre cele mai mari probleme este că în lipsa carburanților, agricultorii au treierat doar 50% din recoltă, mai mult decât atât, în această perioadă am mai găsit și la graniță grâu, care însă, ar fi trebuit dus la loc ferit, chiar și în lipsa carburanților.

Armata germană și maghiară în retragere a produs mari pagube în agricultură.

Dej

Filiala EMGE funcționează mai departe în vechiul sediu. Șeful de sediu, Dániel Antal, se găsește la locul său, el este în același timp și ajutorul prefectului județului, iar dintre funcționari sunt aici Róza Fábián și Péter Bíró, președintele Cercului Gospodariilor din Șintereag, și János Fülöp, om de serviciu. Au plecat Miklós Csákány, șeful filialei locale (militar), precum și Papp Gyuláné și Katalin Sárosy. După schimbare a fost angajat provizoriu Domokos Szacsavay, fost intendent la Sântionlunca.

Conform modelului de la Cluj, filiala a primit de la prefect acceptul de funcționare, anexat³⁷. Până la 1 decembrie au fost deja contactate personal toate cele 64 de cercuri ale agricultorilor, având în vedere faptul că cei de la conducerea cercurilor și delegații acestora din sate au mers la EMGE și au primit indicațiile necesare pentru reorganizarea cercurilor de agricultori și obținerea creșterii producției, iar din cauză că șeful filialei este în același timp și ajutorul prefectului, au beneficiat – în limita posibilităților – și de susținere din partea autorităților referitor la cererile justificate.

Starea materială a filialei și pierderile acesteia cu ocazia războiului sunt atestate de inventarul din anexă³⁸.

Situația economică a comitatului Solnoc-Dăbâca

Spargerea magazinelor și golirea mărfurilor din depozitele din oraș a fost începută de armata germană și maghiară în retragere. În prezent există o uriașă penurie în ceea ce privește orice produs comercial mai important: produse textile, de pielărie, articole de metal, zahăr, precum și mărfuri coloniale. Tocmai din acest motiv, articolele respective au prețurile extrem de ridicate, iar despre cele textile nu putem vorbi, deoarece acestea nu există.

Prețurile de pe piață: ouă cu 1 pengő, o cupă (1,5 litri) de lapte cu 4 pengő, făină pentru pâine cu 1,50, iar la 1 decembrie carnea de vită a fost 6 pengő; 1 kg. de carne de porc era cu 12–14 pengő, 1 kg. de slănină pentru topit 20, gâscă grasă cu 100, o pasăre cu 30–40, ulei alimentar cu 10–12, petrol cu 30–50, o cutie de chibrituri cu 3 pengő, 10 gr. de piper cu 7, un kg. de sare cu 1 pengő. La târgul săptămânal se vând și bocanci, iar o pereche de calitate medie ajunge la 550 pengő, adică mai mult decât 6 q de grâu, deoarece prețul grâului este fixat la 80 de pengő. Prețurile la bovine: bovine de tăiat, calit. a II-a, 1500 de pengő, o pereche de boi de jug 4000–5000 pengő. Cantitativ, animalele aduse la târg sunt puține, 20–40 de porcine grase se aduc săptămânal, animalele se cumpără mai ales direct în sat. În comunele mai îndepărtate de drumul principal, desigur, și prețurile sunt mai scăzute. Postavul țesut în casă și adus la târgurile săptămânale, adică țundra, aprox. 300 pengő (material pentru o pereche de izmene).

³⁷ Anexa nu a fost găsită pe lângă raport.

³⁸ Nu a fost găsit inventarul pe lângă raport.

Situația din agricultură

Problema treieratului este asemănătoare cu cea din regiunea Gherlei. În ciuda exploziilor cauzate de nemți, rafinăria și depozitul de materiale s-au păstrat parțial, astfel, muncitorii au pus în funcțiune fabrica cu propriile lor puteri. Cantitatea de carburanți depozitată ar fi acoperit parțial necesitățile, dar zilele trecute a fost un incendiu în zonă, iar conform celor auzite, s-au distrus aproximativ 20.000 litri de benzină și petrol.

Semănăturile de toamnă [s-au efectuat în proporție de] aprox. 25–30%. Pierderile șeptelului din timpul războiului sunt de aprox. 85% în kilograme, 30–40% la bovine, 70% la porcine și 20–30% la ovine.

Comitatul nu are grâu. La toate morile uiumul a fost reținut de prefect pentru a asigura alimentele în zonele cu penurie. Pe proprietățile funciare mijlocii din Solnoc-Dăbâca și în diferite depozite „Futura” a existat o cantitate importantă de cereale care, în cele mai multe locuri, a fost pradată de elementele șovine române. La fel și toate dotările de pe proprietăți. Într-un mod asemănător, au suferit mari pagube și micii proprietari. Trebuie menționat faptul că aceste lucruri nu erau săvârșite de toți românii, ci doar de elementele șovine, iar pe deasupra, aproape întotdeauna, de gospodarii cei mai înstăriți. Acum, cerealele luate sunt duse la piețele din județele Maramureș și Bistrița Năsăud și vândute la negru țăranilor săraci lipiți pământului cu prețuri de speriat. De pildă, un litru sau o baniță de grâu cu 40–50, iar porumbul la fel.

În ceea ce privește furtul din grânare, cazul cel mai reprezentativ este cel de la Șintereag, unde comisionarul de la Futura a reușit să salveze 270 kg. de grâu pentru pâine din depozit. La dispoziția lui Emil Mureșan, un meșter fierar și primarul comunei, acestea au fost luate de gospodarii români mai înstăriți, încât, în momentul în care comandantul sovietic al Armatei Roșii din comună s-a interesat de problemă, doar 43 kg. mai erau din cele 270 de kg.

Proprietățile de pământ părăsite nu sunt gestionate în mod corespunzător. În fiecare loc există alt sistem. În unele comune, primăriile le-au dat în arendă agricultorilor, care însă le-au lucrat în această toamnă într-o foarte mică măsură, ori deloc. În alte locuri, pământurile au fost împărțite, dar nu după principiul social, deoarece cele mai multe au ajuns tot la țăranii români mai înstăriți. Agricultorii maghiari nu au beneficiat de pe urma acestor bunuri nici prin închiriere și nici sub vreo altă formă.

Comandamentul Armatei Roșii a acordat peste tot poporului cea mai bună apărare împotriva elementelor șovine. Astfel, și în comitatul Solnoc-Dăbâca s-a dat ordinul ca agricultorii maghiari expropriați să primească înapoi bunurile inventariate cu moștenitori sau de mână moartă. Din păcate, din cauza lipsei organelor penale, acest lucru nu s-a întâmplat decât pe alocuri. Autoritățile locale au primit un ordin strict și în ceea ce privește formarea gărzilor, care trebuiau alcătuite în comun din reprezentanții populației de diferite etnii. Pentru a putea asigura producția agricolă și conviețuirea pașnică a celor două popoare, este indispensabilă refacerea completă a ordinii, adică restituirea totală a bunurilor luate de la agricultorii maghiari.

Din acest punct de vedere, a avut loc o inițiativă importantă la Dej. A fost înființat un Cerc de Prietenie Româno-Maghiar. Președintele acestuia era dr. Gyula Mircsa [Iuliu Mircea?], prefect (de atunci schimbat cu reprezentantul Frontului Plugarilor, dr. Romulus Moldovan).

Vice-președinți ai cercului erau protopopul principal greco-catolic Mânzat și protopopul reformat din Dej, László Kovács. Sediul este în locația EMGE și, de două ori pe săptămână, au loc întâlnirile oficiale. Participanții au intenția de a adresa un manifest locuitorilor din Solnoc-Dăbâca, în care să insiste asupra conviețuirii frățești între popoare.

Problema zahărului.

În comitatul Solnoc-Dăbâca a fost cultivată o anumită cantitate de sfeclă de zahăr. Dániel Antal a venit cu ideea să se înființeze la Gherla o mică fabrică de zahăr. Pentru aceasta însă este nevoie de filtre, ceea ce nu au reușit să procure până în prezent.

Problema banilor

Comitatul și instituțiile publice își acoperă cheltuielile din impozitele publice. Din acești bani au reușit să plătească cele mai importante cheltuieli și salariile funcționarilor, care n-au beneficiat încă de mărire. Până acum, doar locuitorii din orașe au plătit impozitele. În scurt timp va începe impozitarea și la sate, ceea ce, după cum se prevede, va fi greu dacă județul nu va lua dinainte măsuri de prevedere în legătură cu sancțiunile corespunzătoare.

În ceea ce privește alimentația publică, Solnoc-Dăbâca ar putea furniza Clujului porcine vii, sare și ulei de bucătărie. Din câteva comune s-ar putea face rost și de grâu. În orice caz, despre situația cerealelor pentru pâine doar atunci am avea o imagine clară, dacă s-ar termina peste tot treieratul și s-ar putea stabili cantitativ rezervele de cereale. Cu această ocazie, s-ar putea clarifica și lipsurile în ceea ce privește județul.

În comitate circulă doar pengő-ul. Cursul de schimb este 1:30. Se fac însă extrem de multe înșelăciuni în jurul banilor. Au existat cazuri când au venit din Ardealul de Sud agenți economici și au indus în eroare locuitorii români din unele sate, spunând că pengő-ul nu are nici o valoare și trebuie repede vândut, deoarece în curând 1 pengő va avea doar valoarea de 1 leu. Cu asemenea matrapazlăcuri au cumpărat de la țărani români cu 5 lei un pengő.

Climatul general din sate nu era satisfăcător. Acest lucru s-a întâmplat mai cu seamă până când autoritățile și jandarmeria au fost numite de la București și au desfășurat o puternică propagandă șovină. Acestea au susținut în mod legal abaterile diverse de la litera legii. Se poate constata însă că provocarea nu a reușit peste tot, iar majoritatea țăranilor români au dat dovadă de luciditate politică. Mai ales preoțimea română și păturile mai sărace ale populației au jucat un rol important în această problemă. În satele cu populația mixtă și cea românească însă nu se impune această pătură cu simțiri democratice a locuitorilor.

Plecarea mea de la Dej a fost deosebit de dificilă: pentru 6.500 de pengő am cumpărat cal și căruță. Am și pornit la drum cu Domokos Szacs vay, funcționarul filialei EMGE, dar din cauza calului „nărăvaș” trebuia să ne întoarcem. Abia în data de 13 decembrie am putut pleca mai departe, prin bunăvoințe lui Sándor Niff, proprietarul morii din Șintereag și adept entuziast al EMGE, care și-a oferit din proprie inițiativă căruța lui cu un cal pentru drumul meu în Secuime. Calul și căruța achiziționată am reușit să le returnez proprietarului inițial fără nici un prejudiciu.

Împreună cu Domokos Szacs vay, care s-a dovedit a fi un bun tovarăș de drum și din punctul de vedere al scopului propus, am ajuns pe drumul principal de la Reghin prin traseul Cuzdrioara, Bața, Ciceul Mihăiești, Reteag, Uriu, Cristeștii Ciceului, Coldău, Șintereag, Șieu-Odorhei, Chiraleș și Lechința. Constatările din satele pe care le-am întâlnit pe drum sunt într-un totu asemănătoare cu cele de mai sus, menționând faptul că în comune se practică distilarea pălincii din cereale într-o cantitate de neînchipuit. Aproape fiecare casă a fiert sau a pus să i se fiarbă [în cazan?] 2-6 litri de țuică din cereale. Populația de la sate bea în general mult. Am aflat că fiertul țuicii, în afara consumului propriu, se mai face și din motive comerciale. Așadar, prețul unui litru de țuică este de 80 pengő, iar dintr-un litru sau o baniță de secară, de pildă, se pot scoate 4 litri de pălincă. Astfel, o baniță de secară fiartă înseamnă cel puțin 200 de pengő. Activitatea de distilare a țuicii cauzează și pagube economiei, în măsura în care distilările de spirtoase nu produc

venituri publice. Cerealele pentru pâine, chiar și o parte a semințelor de primăvară, se pierd pe această cale. Când am atras atenția asupra acestui aspect, în multe locuri am primit răspunsul că recolta este oricum dată la cotă (deosebit de puternică este propaganda șovină în această direcție), iar munca nu aduce veniturile pe care le aduce o astfel de valorificare a semințelor.

Problema sașilor

Pentru prima oară am întâlnit problema sașilor din Transilvania de Nord pe traseul până la Reghin, mai întâi la Chiraleș, apoi la Sâniacob și Lechința. Esența problemei este: toți sașii s-au refugiat³⁹. Doar pe alocuri au mai rămas câțiva oameni în vârstă sau bărbăți ca, de pildă, Johann Rauch din Chiraleș, care i-a înfruntat pe național-socialiști.

Inventarul viu și neviu, mobilierul și rezervele de cereale din gospodăriile săsești au fost luate de românii din localitate și împrejurimi. Țiganii au jefuit și ei. Pământul a fost împărțit sau dat în arendă, dar nu a fost lucrată decât o parte infimă, mai mult decât atât, nici măcar recolta de pe hotare nu a fost strânsă, deoarece și în această regiune locuită de sași am găsit pe câmp grâu parțial putrezit, parțial încolțit și înverzit, precum și porumb necules și lucernă necosită, etc. În același timp, țăranii săraci din Maramureș cară pe jos în desagi ori cu animale slabe în căruțe o distanță de 200 de km. cerealele pentru pâine furate de la sași și cumpărate de la speculanți, uneori [eventual] li se permite să culeagă porumbul, din care pot lua doar o parte, iar cealaltă parte trebuie să o predea primăriilor sau acelora care au cumpărat pământul sașilor ori l-au luat în arendă. Viile de o valoare inestimabilă părăsite și de sași au fost doar culese, dar nu și îngrijite și acoperite cu pământ. Așadar, vremea nefavorabilă poate produce pagube grave. Dotările din viile și pivnițele de vinuri au fost de asemenea în întregime prădate, au dispărut până și utilajele agricole.

Comitatul Turda-Mureș

În agricultura comunelor de pe traseul Bistrița-Reghin – în special în ceea ce privește septelul – au fost făcute mari distrugerii de către armata germană și maghiară în retragere. Locuitorii români de pe linia amintită au pierdut mulți cai, bovine și porcine, dar a reușit să „compenseze” pierderile din proprietățile sașilor plecați din satele Herina, Dipsa, Galații Bistriței etc. Din satele Vălenii de Mureș și Viile Tecii și maghiarii au fost îndepărtați cu ajutorul forțelor de jandarmi care vegheau asupra ordinii publice. Puțini erau cei care au reușit să rămână și puțini au revenit de atunci. În acest timp și ei au suferit pierderi.

Condițiile de producție sunt și ele mai rele decât în Solnoc-Dăbâca.

La Teaca, vice-președintele Cercului Gospodariilor, Mihály Demeter, și casierul, János Borsos, au povestit că în Teaca au fost 750 de locuitori sași cu 4500 iugări de pământ, 1200 de maghiari cu 900 iugări și 900 de români cu 400 iugări de pământ în proprietate⁴⁰. Sașii, exceptând doar câțiva oameni, au fost duși cu toții, iar soarta gospodăriilor acestora este similară cu cea din localitățile Chiraleș și Lechința. Populația maghiară a fost gonită din sat de jandarmi, aceștia i-au condus până în Sălaj, și doar puțini au reușit să rămână acasă. În timp ce lipseau, și ei au fost complet jefuiți, iar întorcându-se, deși știau la cine sunt utilajele din gospodăria lor, oamenii nu vor să le restituie.

Condițiile de producție: în toamna anului 1943, Teaca a avut aproximativ 1000 iugări de sămănături de grâu, iar în toamna anului 1944 doar 15–20 iugări.

39 Între 1945–46, aproximativ 25–30% dintre sașii refugiați (ori obligați să plece) s-au întors în locul natal.

40 La recensământul din 1941, Teaca a avut 733 de locuitori *de origine* săsească, 1062 maghiară și 946 română.

Din Teaca, înainte de Reghin ne-am îndreptat spre drumul către Breaza, din cauză că doar pe acest drum se poate circula, întrucât podul peste Mureș a fost aruncat în aer. La Breaza, președintele Cercului Gospodarilor, Péter Hegyi senior, s-a refugiat, astfel am stat de vorbă cu primarul comunei, István Brassai, precum și cu alți membri ai cercului din sat. Teritoriul acestui sat a fost de asemenea câmp de luptă. Elementele șovine au cauzat pagube și aici maghiarilor, au jefuit în întregime Cooperativa Furnica și au distrus inventarul Asociației de Prelucrare a Laptelui. Liniștea și pacea pot fi cu greu stabilite, iar motivul este notarul [român] al comunei, care și-a păstrat până astăzi funcția, deși face parte din autoritățile expulzate. De la Târgu Mureș însă a fost trimis un om de la sindicat, care este comandantul a trei unități de pază. Este un tânăr de naționalitate română, care își îndeplinește sarcinile deosebit de energic și plin de tact. Ca pretutindeni, șeptelul a fost și aici mult diminuat. Sămănăturile de toamnă au fost realizate doar în proporție de 20–40%. Mai mulți gospodari dețin grâu de primăvară potrivit pentru semănat.

La Voivodeni, care a fost de asemenea un câmp de luptă, au murit 28 de oameni dintre cei care fac parte din Cercul Gospodarilor. Șeptelul și sămănăturile sunt similare. Președintele Sándor Nagy, care de altfel de mai mult timp conduce Cercul Gospodarilor, a luat locul vechiului președinte refugiat.

La Șarpartoc am discutat cu Adolf Soós, preot reformat și președintele Cercului Gospodarilor, precum și cu ceilalți membri. În satul Dumbrăvioara l-am vizitat pe președintele Cooperativei Furnica, Berekméri, și pe cel al Cercului Gospodarilor, Domokos Vajda. Și de pe această linie, adică direcția Târgu-Mureș-Reghin, au fost izgoniți oamenii cu ajutorul jandarmeriei. Unii s-au refugiat în comunele mai apropiate, iar alții în locurile mai îndepărtate. Cei care s-au întors și-au găsit gospodăriile jefuite.

Condițiile de producție și șeptelul sunt mai slabe decât cele din Breaza și Voivodeni. Aceeași situație există la Ernei și Sângeorgiu de Mureș.

Târgu-Mureș

Filiala EMGE lucrează bine. Conducerea, după cum se știe, a fost preluată de Sándor Sipos, proprietar de pământ din Văleni, un bun specialist care lucrează cu pricepere, cu serioasă însoțire.

În timpul schimbărilor, efectivul filialei era de 11 persoane. A plecat Gábor Bethlen, șeful filialei, Jenő Csomoss, adjunctul său, Ilona Szász și Margit Hemel. Au rămas pe loc: Ibolya Derzsi, văduva lui Fülöp Gyula, văduva lui Szebeni Mihály, Edit Lengyel și Erzsébet Bányai. În locul lui Sámuel Ács, personalul de serviciu plecat în armată, lucrează soția acestuia. De la 1 ianuarie vor demisiona pentru trei luni: văduva lui Szebeni Mihály, Edit Lengyel și Erzsébet Bányai. Rămân în funcție: Sándor Sipos, Ibolya Derzsi și văduva lui Fülöp Gyula.

Șeful precedent al filialei a obținut dreptul de a ține cai și l-a angajat pe Zoltán Dávid, care avea și locuința în clădirea filialei, ca vizitiu. Zoltán Dávid nu întreține raporturi de drept cu EMGE. În timpul verii și-a dat demisia, dar exact înainte să plece a fost chemat sub arme. Caii, evident, nu mai există, dar soția lui Zoltán Dávid a primit până astăzi retribuția soțului ei și, cu toate că EMGE nu mai îndeplinește funcția de angajator, deoarece fostul vizitiu a demisionat înainte de plecarea sa în armată, pe baza celor discutate cu Sándor Sipos am hotărât ca, începând de la 1 ianuarie, filiala să mai plătească încă timp de trei luni salariul pentru soția lui Zoltán Dávid.

Activitatea desfășurată până acum de filială, precum și situația materială a acesteia, sunt demonstrate de rapoartele detaliate ale filialei anexate. Se cunoaște faptul că, după intrarea în Târgu Mureș a autorităților române⁴¹, s-au anunțat unul după altul trei președinți români de la Camera Agricolă pentru a prelua asociația EMGE. Primul a fost numit de primarul român de

41 28 septembrie 1944.

atunci al orașului⁴², al doilea de comandantul armatei române⁴³, iar cel de-al treilea de ministrul agriculturii⁴⁴. Asociația Agricultorilor Maghiari din Transilvania a fost preluată abuziv și prin forță, nu a fost permis nici măcar să se transporte de acolo lucrurile ce aparțineau asociației. Pe Sándor Sipos, care a protestat, l-au amenințat numaidecât cu arestarea. La toate acestea a participat un funcționar de la Camera Agricolă, apoi un cetățean din Târgu Mureș, pe nume Krecsák, care figura într-o vreme și în evidențele EMGE. După plecarea autorităților române, corpul de funcționari ai EMGE și-a preluat din nou atribuțiile, iar cei trei președinți de cameră nu au mai avut timp să producă pagube materiale filialei. De altfel, în afara unor lucruri mărunte, filiala nu a avut de suferit, deoarece banii care au fost depuși de șeful filialei care a plecat au rămas acolo în întregime, la fel și rezervele de sămânță și celelalte valori. Singura pagubă poate fi considerată pierderea acelor cinci tractoare din averea asociației, pe care cineva le-a dirijat spre Satu Mare, încă nu se știe cum. În posesia filialei este acum un singur tractor, care este utilizat de către cercurile de gospodari la treierat.

Situația agricolă a comitatului Turda-Mureș

În urma războiului s-au produs extrem de mari pagube și în agricultură, deoarece pe mare parte a teritoriului comitatului au existat lupte grele și lungi. În felul acesta au fost distruse importante bunuri agricole, atât pe Valea Nirajului, cât și pe linia Târgu Mureș-Reghin. Au fost avariate case și clădiri agricole. Mai mulți au pierit și din rândul populației civile, iar distrugerile în ceea ce privește șeptelul erau mai mari decât în celelalte locuri. Din recolta adunată, doar o mică parte este treierată, și nici lucrările de toamnă nu au fost efectuate decât într-o foarte mică măsură. După spusele gospodarilor, cea mai importantă parte a pagubelor a fost cauzată de armata germană, care nu a ținut cont de nimic. În timp ce trupele rusești au avut o deosebită grijă ca în timpul luptelor să nu lezeze cu nimic satele și locuitorii de aici, germanilor le-au servit drept obiectiv militar. Muncile agricole n-au fost realizate din trei cauze:

- 1) Evenimentele de război și forța de muncă umană și animalieră extrem de diminuată.
- 2) Terenurile minate în unele locuri, mai cu seamă pe Valea Nirajului, unde s-au întâmplat mai multe nenorociri, de aceea, oamenii nu îndrăzneau să intre cu căruța în anumite zone.

- 3) Evitarea lucrărilor pentru producție. În diferite locuri am observat că, spre deosebire de autoritățile militare și politice și contra punctului de vedere hotărât al organelor de conducere politică, există o propagandă de sabotaj care îi sperie pe țăranii producători, și care susține că se vor lua cerealele și animalele, lăsând pentru fiecare doar atât, încât să trăiască sărăcăcios. Fiecare gospodar nu va putea păstra decât două dintre animale, iar celelalte vor fi confiscate, indiferent câți iugări se lucrează cu acestea. Din aceste motive, potrivit opiniei generale, fiecare să lucreze doar atât de cât are strictă nevoie, altfel nu merită. În toate satele pe unde am umblat am încercat să contrazic aceste opinii și să risipesc îngrijorările, atrăgând atenția țăranilor că producția nu este doar o nevoie publică, ci și interesul lor corect interpretat. Starea de spirit generală este demonstrată cel mai bine de faptul că cerealele pentru semănat aflate în posesia lui EMGE – contrar cererilor mari din anii trecuți ori doar cu un an înainte – aproape de loc nu au fost solicitate.

Problema pieței

Orașul Târgu Mureș aparține localităților aprovizionate și, conform semnelor, județul asigură aprovizionarea orașului. Pâine, adică făină pentru pâine, se găsește la prețul de 2

42 Ștefan Pantea.

43 maiorul V. I. Kurocikin.

44 Dimitrie D. Negel.

pengő. Tărgurile doar de acum încep să funcționeze, cu un efectiv slab de animale; bovinele vii pentru tăiat se găsesc la preț de aproximativ 3 pengő, porcinele vii cu 15–20, slănină pentru topit cu 25–30, lapte cu 1, ouă cu 1–1,50⁴⁵ și unt cu 25 pengő. Fabrica de unt Transsylvania funcționează din nou. Problemele [referitoare la] orașul Târgu Mureș pot fi rezumate în următoarele:

1) În județ există aproximativ 1.000–1.200 vagoane de sfeclă de zahăr care – în cea mai mare parte – au fost scoase din pământ și însilozate. Fabrica de zahăr a fost în totalitate distrusă de germani și nu poate fi deloc utilizată. Rezolvarea problemei ar fi, în cazul în care vremea va fi potrivită, refacerea căii ferate de la Siculeni până la Reghin și transportul [sfecele de zahăr] la Bod pentru prelucrare. În multe locuri aceasta este utilizată însă ca plantă furajeră. Din cauza lipsei de zahăr, aproape în fiecare casă se fierbe sfeclă.

2) Filiala EMGE colaborează foarte bine atât cu autoritățile județene și orășenești, cât și cu organizațiile politice. Colaborează de asemenea cu Frontul Plugarilor, împreună au început organizarea Cercurilor Gospodarilor și în satele românești. Am propus să se suspende deocamdată acest tip de activitate organizatorică, până când problema va fi clarificată în general și în principiu.

3) În vederea reorganizării Cercurilor Gospodarilor și în interesul propagandei pentru producție, filiala EMGE va începe vizitele la sate, având în atenție în mod special lucrările agricole de primăvară și organizarea asigurării grâului de sămânță. Cu această ocazie va evalua și situația animalelor de prăsilă.

4) Asociația Județeană pentru bunăstarea publică mai are 9 tractoare, dar autoritățile nu au permis folosirea acestora, deși astfel puteau fi în mod corespunzător utilizate atât la semănăturile de toamnă, cât și la treierat. Din acest motiv am propus ca EMGE să ceară tractoarele și să le pună în funcțiune.

5) Am propus ca, până când se va pune pe baze noi și unitare producția și reprezentanța intereselor agricole din Transilvania de Nord, să se înființeze o comisie județeană a Asociației Gospodarilor, formată din membri români și maghiari, care ar putea îndeplini sarcinile referitoare la producție și reprezentanța intereselor acestora.

6) Autoritățile au cerut Asociației Gospodarilor să desemneze pentru terenurile agricole părăsite administratori potriviți ori specialiști în agronomie. Filiala a realizat acest lucru cu ajutorul primăriilor, care prin consiliile județene au propus oamenii. Lista a fost transmisă de către EMGE la prefecți, care au făcut numirile pe baza acesteia. Populația satelor nu are o părere unitară în ceea ce privește aceste probleme, deoarece în aproape toate comunele au existat mai mulți gospodari care au dorit să ocupe funcția de administrator. Tocmai de aceea, am stabilit ca filiala să informeze satele asupra faptului că numirile nu s-au făcut de către aceasta și nici nu a avut vreun rol în ceea ce privește acestea, doar a cerut părerea specialiștilor din consiliile comunale. De această dată, consiliile au fost alese în modul democratic. Ede Korparich, președintele cooperativelor Furnica din Transilvania, a propus ideea cooperativelor în arendă pentru a putea asigura, astfel, cultivarea pământurilor părăsite.

Problema banilor

Situația economică a comitatului Turda-Mureș a avut de suferit și din cauză că autoritățile române, peste tot, au făcut propagandă referitoare la leu și au speriat populația că pengő își va pierde în întregime valoarea, așadar existau vremuri când oamenii se fereau de această monedă. Propaganda susținea un curs de 1:9! Astăzi însă, până și cumpărătorii care trec [din Ardealul de Sud] plătesc 30 de lei sau chiar mai mult. Timp de o lună însă, chiar și așa a avut mult de pierdut județul. Autoritățile abia își acoperă cheltuielile din impozitele publice, acești

45 În noiembrie era încă cu un preț de 1.60–2 pengő (Szabad Szó, 10 noiembrie 1944).

bani însă nu ajung. Au vrut să emită un fond de urgență în valoare de o sută de milioane de pengő, cu valoarea acoperită de materialul lemnos al averii obștești din pădurile scaunului Mureș. Termenul de schimb al monezii a fost 1 ianuarie 1947. Cele trei bănci maghiare din Târgu Mureș au și garantat banii, dar Banca Românească și Albina au refuzat și, din cauza temerii de-a nu fi obligați să accepte, și-au trimis înapoi lichiditățile instituțiilor-mamă. Emiterea fondului de urgență – pentru care, de altfel, a existat aprobarea din partea comandantului militar local – n-a fost pusă în practică, deocamdată, pe motivul că nu ar avea nici un rost, decât în cazul în care fondul ar putea fi utilizat de către toate celelalte comitate din Transilvania de Nord, adică ar fi acceptat ca mijloc de plată. În interiorul granițelor județului nu ar putea fi utilizat decât, eventual, la achitarea impozitelor. Am informat despre problema emiterii fondului de urgență de la Târgu Mureș și celelalte comitate secuiești, dar la Odorhei și Ciuc nu a fost foarte bine primită ideea, iar în Trei Scaune există condiții speciale.

Problema gazului natural din Sângeorgiu de Pădure

Se știe că resursele de gaze de la Sângeorgiu de Pădure depășesc din punctul de vedere al presiunii pe cele de la Mediaș și Sărămaș. După ce s-au efectuat forările de la Sângeorgiu, iar compania de gaze Sonametan, după Arbitrajul de la Viena, a întrerupt distribuția, combustibilul furnizat orașului Târgu Mureș era asigurat de Sângeorgiu de Pădure. Încă în cursul anului 1944 a fost planificată construcția conductei de la Sângeorgiu de Pădure până la Dej, respectiv până la Baia Mare, unde [gazul] va fi utilizat în industrie, respectiv ca și combustibil și pentru iluminat. S-a discutat despre introducerea gazului și la Cluj încă în cursul anului 1945, în cazul în care întreprinderile industriale din Cehia și fabricile din Germania vor produce țevile necesare pentru conducte. Resursele din Sângeorgiu de Pădure erau în proprietatea statului maghiar și toate lucrările de investiție industrială erau efectuate de stat cu sprijin parțial din capitalul privat. Din cauza războiului însă, mai întâi a fost încetinit ritmul de lucru, mai apoi s-au oprit de tot lucrările, încât Sângeorgiu de Pădure nu a mai putut furniza energie decât orașului Târgu Mureș. După schimbările istorice însă au apărut din nou interesele de capital ale Sonametan-ului, așadar aceasta a închis conductele din Sângeorgiu de Pădure și le-a deschis pe ale sale, iar prețurile au fost majorate cu 100%. Nu suferă amânare, așadar, o evaluare din partea unei comisii de experți, deoarece Sângeorgiu de Pădure, împreună cu electrificarea planificată din Secuime, ar putea forma baza industrializării atât a Ținutului Secuiesc, cât și a celorlalte zone din Transilvania de Nord⁴⁶.

Institutul Economic de nivel mediu funcționează.

De la Târgu Mureș am pornit în direcția Acățari și Văleni spre Bălăușeri. În această regiune au existat lupte crunte, iar armata germană – precum am mai menționat – a produs pagube foarte mari. Coborând dinspre munții din Bălăușeri însă, ești întâmpinat de o foarte diferită imagine. Peste tot, de-a lungul graniței române⁴⁷ și până la Odorheiu Secuiesc, nu au existat lupte. Trecerea trupelor s-a efectuat în scurt timp, iar oamenii au reușit să se ocupe atât de cules, cât și de lucrările agricole de toamnă. Nici bunurile agricole nu au suferit pierderi grave, iar pagubele existente au fost cauzate, în primul rând, de gardiștii și jandarmii români. La Bălăușeri am avut ocazia să discut cu mai mulți

46 La începutul anului 1945, forările de gaze din jurul localităților Sângeorgiu de Pădure și Miercurea Nirajului au fost preluate de asociația participantă la centrul de cooperatie a „Asociației”, Compania de Gaze din Transilvania „Petrometan”, iar în 1945–46, cu echipamentul rămas au fost efectuate noi forări, respectiv s-a început introducerea gazului în satele din jurul localităților Sângeorgiu de Pădure și Miercurea Nirajului. În vara anului 1947, când toate asociațiile cooperatiste maghiare, independente până atunci, au trebuit să fie incluse în „federalele” românești, Sonametanul a preluat echipamentul Petrometanului, anulând distribuția de gaze de la sate.

47 Este vorba despre așa-numita graniță a punctului de „belvedere”, trasată după cel de-al doilea Arbitraj de la Viena.

dintre membrii asociației gospodarilor, la Călimănești am stat de vorbă cu József Kerekes, la Gialacuta cu János Döngölő, la Sângeorgiu de Pădure cu protopopul reformat, Ferenc Fülöp, precum și cu mai mulți dintre membrii asociației gospodarilor, la Viforoasa am vorbit cu Géza Lackfi și cu alți membri gospodari. Localitatea Sângeorgiu de Pădure este un caz specific în ceea ce privește tensiunile interetnice, deși, înainte de schimbări, aici trăiau în cea mai mare înțelegere românii și maghiarii. De atunci însă, din cauza instigărilor, s-a schimbat situația. Comuna cu populația majoritară maghiară⁴⁸ are un primar șovin, pe Bica Mihai. Le-a spus oamenilor că moneda maghiară își va pierde valoarea și a adunat de la mai mulți economiile lor în pengő pentru a le schimba în România, dar până acum nu a făcut nimic și nici banii nu i-a dat înapoi.

Comitatul Odorhei

La Bezid am stat de vorbă cu József Osváth, la Goagiu cu Péter Kese, la Avrămești cu Dénes Lőrinczi, la Cechești cu András Fekete, la Cristuru Secuiesc cu László Nagy și György Boros, directorul școlii economice, la Mugeni cu Kálmán Fekete, la Rugănești cu Domokos Molnár, la Șimonști cu Lázár Vári, la Cădaciu [Mare] cu tânărul Lajos Nemes, la Mihăileni cu Mózes Pap senior, la Morăreni cu Péter Bartha, la Bisericieni cu Péter Geréb, la Feliceni și la Văleni cu gospodari întâlniți pe drum, la Mărtiniș cu Ferenc Csiki, în satul Rareș cu Lajos Dáné, la Sânpaul cu Pál Imre senior, la Ocland cu primarul Péter Benkő, la Vârghiș cu Balázs Albert Máté, președintele asociației gospodarilor și alți cu agricultori, la Racoșul de Sus cu Ferenc Csiki, președintele cercului gospodarilor, și peste tot cu mulți alți agricultori.

La Cristuru Secuiesc am vizitat Colegiul Economic Unitarian de Iarnă, care a suferit mari pierderi în ceea ce privește șeptelul și bunurile din partea elementelor naționaliste române venite din Ardealul de Sud. György Boros, directorul școlii, este la locul său și a reușit să mai coopteze un agricultor cu diplomă, împreună cu care, de la 1 ianuarie, va începe cursurile. Anexez prospectul școlii⁴⁹.

Uzina de prelucrare a laptelui și fabrica de unt din sfera de interes a Centrului Asociației de Economie și Cooperativă de Credit funcționează din nou prin colaborarea inspectorului asociației, Ádám Kun, cu autoritățile județene.

Situația Centrului EMGE din comitatul Odorhei

La filialele din comitat s-au refugiat: Zoltán Szakács, István Borbáth, Mihály Kelemen și András Duka. István Borbáth și Mihály Sárdi (personal de serviciu) au plecat în armată. I-am găsit la post pe Margit Molnár și pe soția dr. Kolcsár István, apoi pe soția lui István Sárdi (personal de serviciu) care lucra în locul soțului ei. Situația filialei este descrisă în procesul verbal anexat⁵⁰. După venirea autorităților române, directorul Camerei Agricole, numit de la București, a preluat abuziv filiala EMGE, activele acesteia diminuându-se mult. Până la sosirea mea la Odorheiu Secuiesc, după plecarea autorităților române, încăperile filialei erau sigilate, dar prefectura vroia să o pună în funcțiune în interesul public. Prefectul a și emis autorizația de funcționare anexată, iar după o discuție avută cu autoritățile l-a numit la conducerea filialei pe József Ferencz, din Sâmbăta, președintele Cercului Gospodarilor, și ca funcționari pe Margit Molnár și dr. Kolcsár Istvánné. Pentru reorganizarea Cercurilor Gospodarilor agricoli a fost angajat provizoriu Kálmán Fekete, mic proprietar originar din Mugeni, care a absolvit colegiul economic de la Cristuru Secuiesc și care, împreună cu directorul filialei, trece pe rând prin toate satele și, paralel

⁴⁸ În timpul recensământului din 1941, populația comunei era formată din 3195 de maghiari și 244 de români.

⁴⁹ Anexa nu a fost găsită lângă raport.

⁵⁰ Anexa nu a fost găsită lângă raport.

cu organizarea, scrie raporturi detaliate asupra situației agricole, aducând acestea la cunoștința autorităților. Subprefectul m-a rugat să trimitem cât mai curând la Odorhei cel puțin 2-3 specialiști în agronomie, deoarece în tot județul nu există nici un agronom cu studii. Pe unul dintre ei l-ar angaja ca inspector economic.

Filiala nu are nici un ban. Trebuie trimisă fără întârziere o anumită sumă de bani și trebuie stabilită retribuiția directorului filialei și a lui Kálmán Fekete, angajat din conducerea Centrului Gospodariilor agricole. Filiala mai are toate cele trei mașini de scris.

Situația economică a comitatului Odorhei

În general, se poate spune că acest comitat a suferit cel mai puțin în urma războiului dintre toate celelalte județe din Transilvania de Nord. Astfel, și din punct de vedere economic este într-o situație mai bună, trebuie însă adăugat și faptul că a avut și conducători potriviți – Ignác Szilágyi, prefect, dr. Gábor Kovács, subprefect și Ferenc Dobos, primarul din Odorheiu Secuiesc – care rezolvă cu un bun simț al realității și spirit de organizare și cele mai grele situații. De pildă, a fost organizată în județ garda de grăniceri, care a împiedicat pe de o parte ca elementele șovine din Ardealul de Sud să mai jefuiască aici, iar pe de altă parte a împiedicat scoaterea bunurilor economice. Comitatul a introdus o circulație sănătoasă a mărfurilor, astfel, pentru articolele pe care le vinde primește din România marfa potrivită. Resursele de preț ale comitatului sunt lemnul, sarea și animalele.

În ceea ce privește cerealele, recolta a fost bună, dar chiar și așa ar mai fi nevoie de aproximativ 150 de vagoane de cereale pentru pâine, iar din porumb, de o anumită cantitate. Există un surplus de cartofi. Nici aici nu poate fi stabilită cu exactitate situația cerealelor până când nu se termină în întregime treieratul. Pe baza constatărilor de la fața locului, precum și a discuțiilor mele purtate cu agricultorii locali, cred că în Odorhei nu vor fi probleme de alimentație.

Referitor la șeptel, pierderi mai serioase din cauza războiului au fost observate doar în cazul cailor și al porcinelor, iar numărul bovinelor a rămas aproape în totalitate neschimbat. Au început să funcționeze târgurile, există animale frumoase și de bună calitate și, mai ales, în număr mare. Lipsa furajelor este însă o problemă destul de serioasă. Prețul animalelor nu prea s-a schimbat față de ultimele șase luni. Vacile de lapte de calitate I costă 2000 pengő, boii de jug 3000–5000 perechea. Porcii vii 12–14 pengő [kilogramul], slănina pentru topit este 12 pengő, făina pentru pâine 1,20, făina fină 2,40 și laptele 1 pengő. În ceea ce privește agricultura, cele mai urgente probleme de rezolvat sunt asigurarea semăntelor de primăvară, organizarea lucrărilor agricole și asigurarea animalelor de prăsilă. Conducerea județului a emis și în această privință anumite dispoziții, colaborând strâns cu filialele EMGE și Cercurile Gospodariilor agricultori.

Problema prețurilor din agricultură

La 12 decembrie, prefectul comitatului Odorhei a stabilit prețurile conform celor prezentate. Datorită stării de război existente, nerespectarea dispoziției poate atrage după sine și pedeapsa cu moartea. În general, stabilirea prețurilor este reală, deoarece ia în considerare capacitatea de plată și veniturile consumatorilor, cheltuielile de producție și oferta. Numai prețurile din agricultură sunt ireale, pentru că există o diferență exprimată în cifre astronomice între prețurile din agricultură și prețurile industriale pentru nevoile agriculturii. Grâul costă, de pildă, 80 pengő, orzul 70, ovăzul 80, porumbul 70, secara 80, floarea soarelui 140, iar porcinele vii 8 pengő. În schimb, prețul pantofilor bărbătești este de 400 pengő în mod oficial, ceea ce înseamnă 5 q de grâu. Patru potcoave de iarnă costă 250 pengő, adică 3 q de grâu. Patru rafuri pentru roțile de căruță sunt 800 pengő, adică 10 q de grâu. Prețurile existente în industria pielăriei nu sunt respectate, astfel o

pereche de bocanci bărbătești ar costa în realitate 600–700 pengő, o pereche de cizme pentru bărbați 1500 pengő etc. Din aceste motive, în sate există o mare dezamăgire. Prețul articolelor din piele nu sunt justificate, deoarece de peste 6–7 luni nu mai trebuie predate pieile, iar tăierile nu sunt limitate. Pielea neprelucrată este cumpărată ieftin de tăbăcari și industriași, producători de încălțăminte, care câștigă sume fabuloase. Conducerea județului dorește să schimbe această situație prin blocarea vânzării pieilor neprelucrate, pe care le adună și vrea să le schimbe la fabrica Dermata din Cluj cu talpă și produse finite.

Comitatul Trei Scaune

De la Odorheiu Secuiesc am ajuns în comitatul Trei Scaune pe Valea Homorodului, unde am vizitat localitățile Căpeni, Micloșoara, Aita Medie, Crișeni, Sântionluca, Micfalău, Olteni și Bicșad.

Sfântu Gheorghe

În oraș ne-am întâlnit cu mai mulți gospodari agricultori din Trei Scaune și ne-am informat despre situația economică a județului, apoi am avut o discuție lungă cu prefectul Kerekes și subprefectul dr. Albert Gyárfás.

Situația Centrului EMGE

Clădirea filialei a fost proprietatea unui ofițer al armatei române, care a plecat în 1940. Angajații filialei erau István Séra, Pál Benedek, Károly Gyöngyösi, Imre Dimény, Lajos Kabai, Áron Kis, Róza Petke, Miklós Tóth și Dénes Ábel, iar la secția centrului EMGE din Târgu Secuiesc au lucrat Ferenc Teleki Nagy și soția lui Rottenbacher, născ. Izabella Oláh. Încăperea filialei am găsit-o cu totul goală, nu mai există nici un document, nici o carte și nici un obiect din patrimoniu. Conducătorul filialei a plecat fără să fi predat ceva cuiva. După spusele martorilor oculari, a revenit fostul proprietar al clădirii, care a luat tot materialul documentar din birou, l-a aruncat în curte și l-a distrus. Părerea altora este că în aceste timpuri de tranziție deosebit de tulburi a putut intra în încăpere foarte multă lume, care a luat de acolo totul. Astfel, nici măcar nu pot fi stabilite cu exactitate pierderile suferite de EMGE. Dintre funcționari nu am găsit pe nimeni. Se spune că unii dintre angajați ar fi la țară. Miklós Tóth este probabil la Lemeni, iar Ferenc Teleki Nagy la Târgu Secuiesc. Conducerea filialei a fost preluată de János Kovásznai, agricultor model din Angheluș; la cererea acestuia, prefectul a și emis autorizația anexată⁵¹. Kovásznai și-a asumat această [sarcină] doar provizoriu, fixarea onorariului său a lăsat-o în seama centrului. În calitate de funcționar de specialitate, cu rol permanent, dar tot cu statut provizoriu, l-am angajat pe Győző Bernáld, agricultor din Angheluș, care va îndeplini această funcție doar până vom găsi forță de muncă corespunzătoare. Pentru această perioadă am stabilit onorariul lunar al lui Győző Bernáld la 800 pengő. Kovásznai a fost autorizat să închirieze o nouă locație (județul a și oferit o încăpere) și să angajeze provizoriu o forță de muncă feminină, în cazul în care nu apare nici o persoană dintre femeile care au lucrat aici, iar până când centrul va putea trimite bani, să plătească în avans cheltuielile necesare.

Situația economică din Trei Scaune

Treieratul nu s-a încheiat. Semănăturile de toamnă alcătuiesc aprox. 40% din cele de cu un an înainte. Județul are o rezervă importantă de cartofi și aprox. 2000 vagoane de sfeclă de zahăr.

În război s-au pierdut 95% din șeptelul cabalinelor, aprox. 35% din cel al bovinelor și 75% din cel al porcinelor.

51 Anexa nu a fost găsită lângă raport.

Autoritățile confirmă că nu există un surplus de cereale, porcine sau alte animale pentru vândut. Din această cauză, în unele locuri din județ, de pildă la Bicșad, oamenii nu primesc făină pentru pâine. Județul a dat un răspuns negativ comitatului Ciuc, care le-a cerut o anumită cantitate de făină. Totodată, se trimit în Brașov mari cantități de făină, de cereale pentru pâine, de porci grași încă rămași acasă și de bovine tăiate. Trei Scaune este singurul comitat din Transilvania de Nord în care sunt valabile legile românești și unde se respectă astăzi dispozițiile primite de la București. Prefectul și subprefectul consideră comitatul Trei Scaune teritoriu românesc.

Am făcut propunerea să se realizeze un contract între comitatul Trei Scaune și fabrica de zahăr de la Bod, în care să fie stipulată predarea celor 200 de vagoane de sfeclă la Bod în schimbul zahărului, deoarece dintr-un vagon de sfeclă pot fi produse 16 q zahăr, astfel din cele 200 vagoane vor rezulta 3200 q zahăr curat, și să se înțeleagă ca fabrica să mai dea pentru fiecare vagon 8 q zahăr. Astfel se pot obține 1600 q, adică 16 vagoane de zahăr, care ar putea diminua destul de mult lipsa de zahăr din Transilvania de Nord. Am primit răspuns că ei au discutat deja cu centrul de zahăr de la București, vor și primi câteva vagoane de zahăr, din care 2 vagoane vor fi predate comitatului Ciuc. Nu aceasta este însă rezolvarea problemei, deoarece în acest fel nu se întâmplă altceva, decât vânzarea ieftină a sfeclei, iar populația Transilvaniei de Nord va cumpăra înapoi la negru zahărul, la un preț de 100 de pengő.

Comitatul Trei Scaune are o mare cantitate de cartofi de vânzare.

Populația, respectând clauzele Convenției de Armistițiu, a predat cele 1000 buc. de bovine și aprox. 1000 de cabaline ucrainene, precum și încă 4000 de bovine cumpărate de la armata germană în retragere. A făcut acest lucru disciplinat și fără cârtire, deoarece știa că bunurile aduse cu ocazia războiului din alte țări trebuie să fie înapoiate.

În cazul unui sistem sănătos de cotare, animalele ar fi predate în funcție de situația materială a fiecăruia, adică se stabilește numărul de bovine de care este nevoie, această valoare se împarte în funcție de mărimea posesiunilor funciare, în fapt se stabilește conform iugărelor cadastrale. Apoi, conform stării materiale, satul adună valoarea în bani a animalelor, iar oamenii cumpără din acești bani animalele. Nu așa s-a întâmplat însă. Dacă, de pildă, un agricultor cu 25 de iugăre avea doi boi, iar cel cu 5 iugăre la fel, atunci și cel cu 5 iugăre trebuia să fi predat exact la fel ca cel cu 25 de iugăre, adică unul. Având în vedere, în continuare, procesul cotei, în toate județele ar trebui introdus acest sistem și ar trebui să se facă o asemenea prezentare și comandantului militar din Transilvania de Nord. S-a constatat că, în timpul predărilor, ofițerii ruși prezenți i-au trimis acasă pe oamenii săraci și nu au primit animalele lor.

Situația financiară din Trei Scaune

Din punct de vedere financiar, aici sunt cele mai clare situații. Cursul pengő-leu este de 1:50, mai mult decât atât, de la Brașov, mai nou, se primesc sume chiar mai mari pentru pengő. Acoperirea cheltuielilor publice s-a realizat prin punerea în funcțiune a fabricilor de spirtoase din județ și interzicerea distilărilor particulare, precum și a fierberii cu cazanele mici. Prepararea oficială a unui litru de țuică costă 8 pengő și se vinde cu 50 de pengő. Astfel, județul câștigă 40 de pengő la fiecare litru de pălincă. Totodată, a fost introdusă o taxă de impozit pe cifra de afaceri de 6%, adăugată separat la fiecare articol. Și de aici provin sume importante. Însușind toate acestea cu impozitele publice, pot fi soluționate temporar cheltuielile administrative.

Viața comercială a orașului este foarte dinamică. Se află la conducere un primar priceput, în persoana lui Tamás Kisgyörgy.

În lipsa altor mijloace de transport, centrul în jurul căruia gravitează viața economică din județ este Brașovul, din păcate însă pentru bunurile trimise acolo nu se plătește

valoarea lor economică reală, deoarece se aduc în schimb produse industriale de calitate extrem de slabă.

De la Trei Scaune am plecat spre Ciuc pe șoseaua principală. Pe drum m-am oprit și am discutat peste tot cu agricultorii. La Bicșad am găsit condiții deosebite. Populația a suferit mult de pe urma luptelor, și în prezent sunt plecați aprox. 200 de bărbați încorporați. Cei fără aprovizionare de Crăciun nu aveau făină. În perioada administrației române, jandarmeria i-a arestat pe cei 45 de bărbați maghiari care au plecat de pe front și nu vroiau să lupte împotriva rușilor. I-au dus pe toți și li s-a pierdut urma. Preotul greco-ortodox român din sat⁵², care s-a întors acum la locul său, a adunat toată populația secuiască a ținutului și le-a spus că în cazul în care nu se vor converti cu toții la religia ortodoxă nu vor mai avea loc în acest sat, iar el se va ocupa de sancțiunile corespunzătoare. Un primar de comună, Nucui, îi terorizează fără nici o restricție pe maghiari. În privința animalelor predate, a fost stabilit pentru comună un număr de 160 de bovine, dar oamenii n-au adus decât 80. Mai târziu a mai venit câte un om, aducându-și o vită. Mai mulți au izbucnit în plâns când a fost luat animalul. Atunci, la ordinul ofițerilor ruși, comisia română, care plătea pentru animale peste tot în lei, a restituit vita, apoi un comerciant din Brașov care prelua marfa l-a chemat la o parte pe primar, spunându-i că în cazul în care într-o oră i se adună 25 de găini, 500 de ouă și o anumită cantitate de unt, comisia renunță la celelalte 80 de animale. Acest lucru s-a și întâmplat, iar celelalte bovine nu au mai trebuit predate. După toate aceste lucruri, agricultorii au ajuns la concluzia că ceva nu este în regulă, pentru că, din moment ce ordinul referitor la cotă care stabilește precis numărul de animale ar fi fost emis de către autoritatea militară sovietică competentă, o asemenea procedură ar fi fost cu totul exclusă.

Comitatul Ciuc

De la Trei Scaune am ajuns la Miercurea Ciuc prin Cetățuia, Sântimbru, Sâncrăieni și Jigodin. La Tușnad am stat de vorbă cu Pál Éltés și Kálmán Kórodi senior, la Cetățuia cu János Kórodi, la Sânsimion cu Ágoston Virágh, la Sântimbru cu György Vígh și mai mulți agricultori. La Jigodin nu l-am găsit acasă pe József Sallon, președintele Cercului Gospodarilor, iar la Sâncrăieni pe Ferenc Benedek, președintele Cercului, dar am vorbit și aici cu mai mulți agricultori. În aceste locuri, o parte a populației izgonite de jandarmerie s-a refugiat, o altă parte s-a retras în păduri. În acest timp, armata germană i-a jefuit. În ceea ce privește cerealele pentru pâine și furaje, în general sunt lipsuri. Este caracteristic pentru distrugerile săvârșite de nemți faptul că în Sânsimion, deși populația îi implora să le lase cele 70 de vagoane de făină și alte alimente depozitate în clădirea școlii, spunând că sunt amenințați de cea mai cumplită foamete, și măcar școala să n-o distrugă, aceștia au dat foc rezervelor de făină împreună cu clădirea școlii.

La Sânsimion, Centrul Asociației de Economie și Cooperativă de Credit are o fabrică de amidon modernă, care nu a suferit pierderi mari. Conducerea a luat cu ea curelele de transmisie și piesele de mașini mai mici, dar fabrica poate fi pusă în funcțiune cu o investiție mai mică și poate să prelucreze rezervele de cartofi pe care oamenii nu le pot vinde.

Miercurea Ciuc

Cele mai triste lucruri le-am văzut la Miercurea Ciuc. În funcția de prefect l-am găsit pe Károly Rancz, funcționar al judecătoriei ieșit la pensie, care în același timp este și șeful tribunalului. În comitatul Ciuc, dintr-o populație de 140.000 de locuitori, doar 60.000 se mai găsesc la locurile lor de trai. Aici nu este vorba despre refugiați, ci de (cu excepția

52 Virgil Iancu.

orașului Miercurea Ciuc) o deplasare forțată în masă din partea autorităților. Oamenii au fost izgoniți cu forța, apoi au fost jefuiți, li s-au luat animalele și li s-au distrus bunurile din gospodărie. Din acest motiv în Depresiunea Gheorgheni domnește foametea. Nu pot face rost de nicăieri de cereale, de aceea trăiesc în special cu cartofi. Prefectul a stabilit vânzarea unei cantități de lemne către o firmă din București, iar în locul lemnului vor fi aduse cereale, dar din cauza condițiilor de transport, cerealele încă nu puteau fi aduse. Contravine acestei afirmații faptul că trenurile circulă până la Siculeni. Județul are urgentă nevoie de cel puțin 200 vagoane de grâu și 100 vagoane de porumb. Climatul general este prost, deoarece comitatul Ciuc trăia până acum din creșterea animalelor, păduri și cărăușie. Șeptelul cabalinelor a ajuns în întregime pe lista pierderilor de război, împreună cu aproape 60% din cel al bovinelor. În ceea ce privește șeptelul porcinelor, acestea au fost de asemenea aproape în întregime nimicite, deoarece gospodăriile celor refugiați au fost distruse cu totul. În această situație, se gândește la improprietăți de pământ și pădure. Cea mai mare problemă însă este faptul că județul Ciuc nu are deloc conducători, specialiști în agronomie sau medici, nu există nimeni, iar în lipsa oamenilor potriveți nu se poate dezvolta viața economică. Nu există nici piață și comerț. Oamenii doar prin drumuri lungi și prețuri incredibile pot face rost de anumite bunuri industriale. Pentru semănăturile de primăvară nu există semințe.

Am discutat timp îndelungat cu primarul Mihály Bálint și cu mai mulți agricultori din Miercurea Ciuc. Numărul populației din oraș, împreună cu comuna Jigodin, este de 2100 de locuitori. Orașul este în întregime pustiu⁵³. Primarul însă încearcă să rezolve problemele cu un bun simț financiar.

Situația Centrului EMGE

Filiala EMGE era alcătuită din următorii funcționari și angajați: Endre Bitay, Magdolna Antal, Péter Gyergyói, László Virágh și Gyula Nagy. Toți funcționarii filialei, în afara unui funcționar inferior, s-au refugiat, iar îngrijitorul, Gyula Nagy, s-a mutat la țară. Biroul filialei l-am găsit devastat, doar cu câteva documente și cărți. După discuția avută cu agricultorii din localitate, cu prefectul și cu primarul, în mod provizoriu l-am însărcinat cu conducerea filialei pe Ferenc Székedi, mic proprietar agricol care locuia pe str. Vár, nr. 86. Totodată, dânsul face parte din consiliul orășenesc și este șeful secției agricole a Uniunii Populare Maghiare. Este un bun gospodar și un om foarte inteligent, încât sunt de părere că se potrivește foarte bine pentru această funcție. În legătură cu aceasta i-am dat în scris un act de autorizare provizorie și m-am înțeles [cu el] că, deocamdată, primește doar pentru luna ianuarie onorariul de 800 pengő; a mai primit autorizare pentru angajarea provizorie a unei funcționare, pentru efectuarea inventarului și pentru închirierea unei încăperi. Până când vom putea trimite bani el însuși va finanța cheltuielile în avans. Va lua legătura cu Cercurile Gospodărilor și va începe reorganizarea acestora, iar autorităților locale le va trimite un raport.

De la Miercurea Ciuc, trecând peste Harghita, am ajuns înapoi la Odorheiu Secuiesc [prin] Vlăhița, Căpâlnița și Bethlenfalău, de acolo la Târgu Mureș, iar de acolo, pe direcția Reghin-Sărățel-Șieu Măgheruș-Șintereag, înapoi până la Dej și la Cluj. Peste tot m-am oprit și am informat oamenii despre situația economică și mai cu seamă despre efectele circulației EMGE.

53 Din datele prezentate de presa vremii reiese faptul că numărul celor 6.900 de locuitori existenți în 1941 în oraș a scăzut până la 700 la finele anului 1944.

Constatări rezumative

Referitor la EMGE

Locuitorii satelor m-au primit cu o dragoste și un atașament nemaîntâlnit. În mai multe locuri, țăranii au fost mișcați până la lacrimi, mă îmbrățișau și mă sărutau, atât de mult s-au bucurat că EMGE și Cercurile Gospodarilor vor putea lucra mai departe, deoarece Secuimea este cel mai părăsit ținut din Transilvania de Nord. Sunt convins că Cercurile Gospodarilor vor începe peste tot imediat munca și vor avea un rol important în ceea ce privește producția. În toate localitățile s-a înțeles că Cercurile trebuie reorganizate, iar acolo unde muncitorii încă nu fac parte din acestea, va trebui numaidecât să intre.

Filiale EMGE

1) La Dej, filiala funcționează corespunzător. Directorul lucrează într-o direcție corectă și cu rezultate bune.

2) La Târgu Mureș se lucrează într-un mod asemănător. Aici vor trebui stabilite salariile de la filială și cele ale funcționarilor, apoi trebuie angajat un bărbat care a absolvit școala profesională agronomică pentru vizitele permanente la Cercurile Gospodarilor.

3) La Odorheiu Secuiesc trebuie trimiși doi agronomi cu studiile făcute și cu simț practic, unul la județ și unul la filială. La fel, trebuie trimiși și bani. Trebuie stabilite salariile directorului de filială, al conducătorului Cercului Gospodarilor și ale funcționarilor, care doar pentru luna octombrie au primit câte 300 de pengő.

4) La Sfântu Gheorghe, la filială, trebuie trimis un specialist cu statut permanent în locul lui Győző Bernáld, care a acceptat doar provizoriu această activitate. Trebuie stabilite salariile directorului de filială, János Kovásznai, al funcționarului de specialitate, al micului proprietar care organizează Cercul Gospodarilor și urmează să fie angajat și al forței de muncă auxiliare, și trebuie trimiși bani.

5) La Miercurea Ciuc ar trebui trimiși cel puțin doi specialiști în agronomie. Unul pentru filială, iar unul la județ. Trebuie stabilite salariile directorului de filială, al funcționarului de specialitate, al organizatorului Cercului Gospodarilor și ale personalului auxiliar, și trebuie trimiși bani.

Conducerea și organizarea producției agricole în Ținutul Secuiesc nu poate fi realizată decât dacă EMGE va înființa inspectoratul din Ținutul Secuiesc, cu centrul la Odorheiu Secuiesc sau la Târgu Mureș, deoarece această problemă nu poate fi rezolvată decât prin descentralizare. Conducerea de la Cluj este cu totul imposibilă din cauza distanțelor mari.

Activitatea din Cercurile Gospodarilor trebuie reorganizată în întregime și, în ceea ce privește acest domeniu, trebuie făcută o reformă radicală. La filiale este nevoie de câte unul sau, eventual, de câte doi funcționari în administrație. Funcționarul de specialitate și organizatorul Cercurilor Gospodarilor trebuie să se deplaseze tot timpul în sate, cel puțin 20 de zile pe lună trebuie să fie pe drum, și astfel se poate întâmpla ... [cealaltă parte a propoziției lipsește din raport – obs. autorilor].

În ceea ce privește comitetele de la Cercurile Gospodarilor, acestea vor trebui alese din nou. În cadrul lor va trebui să-și găsească locul muncitorii din agricultură și reprezentanții cooperativelor de la sate. După părerea mea, președintele comitetului județean ar trebui să îndeplinească și funcția de director de filială în același timp, fiind și mic proprietar.

Cele mai importante sarcini în ceea ce privește producția agricolă și creșterea animalelor

1) Organizarea practică: la sfârșitul lui ianuarie și începutul lunii februarie vor trebui organizate în fiecare județ consfătuirile agricole județene, timp de două zile, la care din fiecare comună să ia parte directorul Cercului Gospodarilor, primarul comunei,

conducătorul local al MADOSZ și un muncitor agricol. În prima zi de consfătuire vor fi stabilite condițiile de producție ale județului, câți iugări de semănături de toamnă nu s-au realizat și câți iugări vor fi lucrați și semănați la primăvară, unde și ce fel de sămânță de găsește, precum și problema forței de muncă. În ceea ce privește creșterea animalelor, trebuie să se discute problema animalelor reproducătoare.

În a doua zi a consfătuirilor ar trebui stabilite directivele pe baza raporturilor prezentate în prima zi, și ar avea loc alegerile comitetelor Cercurilor Gospodărilor și ale conducătorilor de filiale.

2) O problemă deosebită este cea a muncitorilor agricoli. În Ținutul Secuiesc, în general lipsesc 40% a bărbaților cu vârsta de recrutare, ceea ce lasă o lacună în producția agricolă, doar dacă nu se întorc până atunci. Rezolvarea în practică a acestei probleme este organizarea clăcilor și plata muncitorilor agricoli în special în produse, deoarece la costul actual al lucrului cu ziua nu este rentabilă producția.

O parte a locuitorilor de la orașe poate fi solicitată de asemenea pentru muncile agricole, ceea ce este o soluție reală, deoarece chiar în această perioadă în orașe va fi o mare penurie de alimente.

Condițiile producției

1) Refacerea totală a liniștii și siguranței în zonele rurale.

2) În regiunile cu populație mixtă, luarea unor măsuri de pedepsire a actelor de jefuire și distrugere, săvârșite de elementele române șovine, și restituirea neîntârziată a mijloacelor de producție.

[Atrocitățile] săvârșite de autoritățile române șovine

Jandarmeria română a jefuit și a prădat aproape în fiecare comună, iar în unele locuri a săvârșit crime și a luat bunuri materiale de mare importanță pentru economie. În cele mai multe locuri, i-au adunat pe bărbații care nu au vrut să lupte împotriva Armatei Roșii și, acuzându-i de cele mai imposibile lucruri, i-au făcut dispăruți. Nici până astăzi nu s-au întors acasă.

Referitor la aprovizionarea publică

1) Organizarea unei consfătuiri pentru specialiștii – prefecți, subprefecți, primari și experți în economie – din Transilvania de Nord, având în vedere atât asigurarea producției agricole, cât și înlesnirea aprovizionărilor publice.

2) Numirea unui comisar responsabil cu producția și aprovizionarea publică pe teritoriul Ardealului de Nord. În fiecare județ, plasă și comună s-ar înființa comisii pentru producție și aprovizionare publică, acestea asumându-și atribuțiile respective.

3) Încheierea urgentă a treieratului în felul următor:

- a) căutarea și punerea în funcțiune a cazanelor cu aburi;
- b) transformarea motoarelor pe benzină în motoare care funcționează cu lemne;
- c) aprovizionarea cu combustibil pentru treierat în schimbul lemnului;
- d) treieratul manual cu hădăragi.

4) Reținerea taxelor vamale pentru treierat și măcinat în scopul aprovizionării publice. Evidența treieratelor și, pe baza acestora, utilizarea cantității corespunzătoare de sămânță necesară în gospodărie și la semănat.

5) Introducerea evidenței într-un carnet de control al preselor de ulei alimentar, precum și reținerea și utilizarea uleiului de la vamă și a uleiului alimentar în surplus.

6) Organizarea transportului de cartofi din Secuime în vagoane acoperite cu paie la primăvară, când se mai lasă înghețul, deoarece tocmai în această perioadă vor fi cele mai mari lipsuri.

7) Interzicerea fierberii ȋuicii ȋn cazane mici, deoarece se distruge cu aceastȃ ocazie o cantitate mare de cereale utilizabile ȋn panificaȃie ȃi pentru semȃnȃturi.

8) Limitarea tȃierilor animalelor din gospodȃriei ȃi ale porcinelor; introducerea ȋn oraȃe a sistemului de cartele pentru carne. Din cauza cotelor ȃi a tȃierilor nelimitate, ȃeptelul a scȃzut catastrofal.

a) Sȃ se stabileascȃ numȃrul animalelor de tracȃiune ȃi sȃ se interzicȃ vȃnzarea acestora. Sȃ se procedeze la fel ȃi ȋn cazul porcinelor de prȃsilȃ.

b) Introducerea vȃnzȃriei cȃrnii de oaie.

c) Dezvoltarea creȃterii animalelor mici de casȃ.

d) Organizarea comerȃului pe schimburi de mȃrfuri ȋntre Transilvania de Nord, Cȃmpia Maghiarȃ ȃi Romȃnia.

Aspectele privind transporturile ale aprovizionȃriei publice

Din circuitul aprovizionȃriei publice sunt scoase ȋn totalitate mare parte a comitatelor Satu Mare, Sȃlaj, Solnoc-Dȃbȃca, Bistriȃ-Nȃsȃud, Turda-Mureȃ ȃi Ciuc. Legȃturile feroviare lipsesc ȋntre Oradea, Cluj, Bucureȃti, Sighiȃoara, Odorhei Secuiesc ȃi Braȃov-Siculeni.

Reparaȃia liniei de cale feratȃ Cluj-Deda-Tȃrgu Mureȃ, precum ȃi a celei din Miercurea Ciuc, Cluj sau a celei de pe direcȃia Jibou-Zalȃu-Baia Mare-Satu Mare dureazȃ, de asemenea, un timp ȋndelungat. Aprovizionarea ȋnsȃ tocmai acolo este cea mai bunȃ ȃi acolo sunt cele mai multe articole alimentare – grȃu, porcine ȃi ulei – (judeȃele Sȃlaj ȃi Satu Mare), unde pȃnȃ acum nu se putea ajunge din motive legate de liniile de transport. ȋn aceste ȃinuturi nu se poate face altceva, decȃt sȃ se punȃ autocamioane. Dupȃ cunoȃtinȃele mele ȋn toate oraȃele din Ardeal existȃ camioane dezmembrate, dar oamenii ȋncȃ nu ȋndrȃznesc sȃ le repare ȃi sȃ le punȃ ȋn funcȃiune.

Aȃadar, trebuie puse ȋn funcȃiune camioanele dezmembrate ȃi ascunse ȃi trebuie asigurate condiȃiile pentru circulaȃia lor. Din Romȃnia, ȋn schimbul lemnului – care poate fi procurat din comitatele Ciuc, Odorhei sau Turda-Mureȃ –, ar putea fi cumpȃrate cele 30–40 de camioane care ar asigura transportul, mai mult decȃt atȃt, am impresia cȃ ȋn multe locuri mȃrfurile sunt deja contractate pȃnȃ la organizarea transportului; la momentul respectiv, Armata Roȃie ar aproba condiȃiile de transport.

ȋn ceea ce priveȃte transporturile de persoane, pe liniile Cluj-Dej-Bistriȃ-Tȃrgu Mureȃ ȃi Cluj-Jibou-Zalȃu-Baia Mare-Satu Mare ar putea fi puse ȋn funcȃiune cel puȃin 4-6 camioane sau autobuze. Pentru acest lucru este necesarȃ doar concesionarea publicȃ din partea unui organism abilitat, iar ȋn cazul ȋn care autoritȃȃile militare asigurȃ circulaȃia parcului auto, este sigur cȃ vor exista ȃi ȋntreprinzȃtori. Este o afacere foarte avantajoasȃ, deoarece existȃ mari depozite de bani neutilizate, iar capitalul apare ȋntotdeauna dacȃ gȃseȃte o afacere sigurȃ ori o bunȃ posibilitate de cȃȃtig.

Problemele industriei din Transilvania de Nord

De fapt, ȋntreprinderile industriale, pe tot teritoriul Ardealului de Nord, lucreazȃ doar la Cluj. Motivul este faptul cȃ aici este cea mai intensȃ miȃcarea muncitoreascȃ ȃi cea mai dezvoltatȃ viaȃa sindicatelor. ȋn celelalte locuri stagneazȃ totul. Cȃteva exemple ȋn acest sens: fabrica de ciment Trassia din Dej, care are o extrem de mare importanȃȃ industrialȃ ȃi economicȃ, se gȃseȃte ȋn stare de funcȃionare. Fabrica de pielȃrie din Tȃrgu Mureȃ nu lucreazȃ. Punerea ȋn funcȃiune cu toatȃ capacitatea a rafinȃriei de petrol din Dej ar fi de mare importanȃȃ, aȃadar, pȃnȃ la terminarea construcȃiilor la linia de cale feratȃ, ar putea deja sȃ ocupe un loc ȋnsemnat ȋn economie. Crescȃtoria de porcine ȃi uzina de prelucrare a cȃrnii din Gherla nu funcȃioneazȃ. Fabrica de zahȃr de la Tȃrgu Mureȃ este distrusȃ. Topitoria de ȋn ȃi cȃnepȃ din Lazarea a fost nimicitȃ. Fabricile de prelucrare a lemnului din Ciuc nu lucreazȃ. Problema gazelor din Sȃngeorgiu de Pȃdure a rȃmas nerezolvatȃ.

Fabrica de amidon de la Sânsimion nu lucrează. Minele de sare de la Praid și Sovata au doar o producție infimă. Prefectul din Odorhei a reușit să pună în funcțiune exploatările de fier de la Lueta, dar producția este atât de mică, încât abia ajunge pentru traiul muncitorilor. Cu problema centrului electric din Secuime nu se ocupă nimeni, deși gazele și electrificarea sunt singurele lucruri care ar putea constitui baza industrializării în Transilvania de Nord. Mina de cărbune de la Aghireș se găsește la doar 130 km de Oradea, dar orașul nu este electrificat, deoarece îi lipsesc combustibilii. Fără îndoială, în mijlocul unui război este greu [de refăcut] totul dintr-un moment în altul și de pus în funcțiune cu materii prime și combustibili inexistenți întreprinderi industriale pline de probleme, însă preocupările privind această problemă nu suferă amânare.

În ceea ce privește comerțul

Comerțul a suferit de asemenea mari pierderi în urma războiului, deoarece au rămas aici în special comercianții care aveau capital circulant investit în mărfuri, iar o bună parte a mărfurilor s-a pierdut. Capitalul prezent pe piață lucrează însă cu o rată de profit care este absolut de nesuportat din punctul de vedere al consumatorilor. În consecință, prețurile cresc din oră în oră, fapt ce nu poate fi urmat și de o creștere a salariilor, deoarece în lipsa producției nu se realizează bunuri noi și nu intră bani în circulație. Așadar, nu poate fi neglijată rezolvarea din punct de vedere instituțional a problemei comerțului, însă nu doar la nivel de județ – deoarece acest lucru este iluzoric –, ci la un nivel global. Referitor la aceasta trebuie să fie stabilite și prețurile.

Problema forței de muncă

Numai o parte a muncitorilor din industrie lucrează. O altă parte au probleme materiale. Epuizarea materiilor prime ale uzinelor puse în funcțiune însă va constitui în curând o problemă serioasă. Înainte și la timp trebuie să ne ocupăm de situația socială a muncitorilor șomeri din industrie. Totodată, în agricultură, la primăvară se va resimți o lipsă a forței de muncă colectivă, așadar șomerii din industrie își vor găsi ocupație provizorie doar în agricultură. Cu acest lucru s-ar rezolva aprovizionarea lor cu alimente, ar putea fi chiar retribuiți parțial în produse, asigurându-le astfel și alimentele pentru iarna viitoare. De această problemă ar trebui să se ocupe cineva tot la nivel instituțional.

Problema specialiștilor

În ceea ce privește specialiștii, sub toate aspectele stăm rău, iar cauzele sunt, pe de o parte, refugierile, pe de altă parte recrutările. Fără acești oameni însă nu facem nimic. Tocmai de aceea ar trebui realizată o listă a specialiștilor din agricultură, industrie, comerț și domeniul bancar. Iar aceștia [ar trebui] solicitați și puși în locurile de muncă potrivite. Din motivul că împotriva unora există obiecții din punct de vedere politic, s-ar putea numi pe lângă ei comisari politici, dar cu permis de liberă trecere corespunzător. Totodată, cât mai degrabă ar trebui să se asigure posibilitatea întoarcerii specialiștilor refugiați.

Problema proprietăților părăsite

Inventarul viu și de mână moartă al proprietăților părăsite și magazinele pentru cereale au fost devastate până la ultimul cui. În unele locuri, pământurile de unde au plecat proprietarii au fost împărțite sau date în arendă, dar aproape nimic nu s-a lucrat pe acestea. Având în vedere că aceste pământuri ori vor fi împărțite între țărani, ori vor reprezenta punctul de plecare pentru colectivizare, vor trebui păstrate intacte.

Până când va exista în această problemă un punct de vedere comun și permanent, vor trebui făcute următoarele:

1) Tot echipamentul agricol al unei proprietăți să se adune de către autoritățile competente;

2) Să se numească un specialist agronom corespunzător sau un gospodar agricol priceput pentru conducerea proprietății;

3) Să se afle unde a dispărut rezerva de cereale a proprietății, iar acolo unde cei care au luat-o sunt oameni înstăriți, să se recupereze cel puțin semănțele pentru primăvară; și în ceea ce privește alimentația publică, ar fi importantă căutarea acestor rezerve.

4) Referitor la administrarea proprietăților, există trei metode care pot fi puse în aplicare: administrație realizată de către un administrator numit de autorități, arendarea pământurilor, cea mai sănătoasă formă de administrare însă ar fi constituirea unor cooperative.

5) Recolta de pe pământurile părăsite ar putea ajuta alimentarea orașelor din Transilvania de Nord. Cu atât mai mult trebuie să ne gândim la acest lucru, cu cât se știe că perspectivele în ceea ce privește producția agricolă în viitor sunt fără speranță.

Problema banilor

Menținerea cursului de 30 lei la un pengő va aduce populația Transilvaniei de Nord într-o situație economică catastrofală. Este mai simplu de înțeles – decât $2 \times 2 = 4$ – faptul că există o foarte mare diferență în ceea ce privește valoarea celor două monezi. Însă împotriva scoaterii din țară în mod regulat a pengő-ului doar în comitatul Odorhei au fost aduse dispoziții corespunzătoare.

În această privință există următoarele obiective urgente:

1) Dacă și în continuare va fi valabil pengő-ul, atunci va trebui să se asigure o cantitate corespunzătoare de numerar.

2) Dacă nu va fi valabil pengő-ul, atunci trebuie să se stabilească un curs pengő-lei real.

3) Dacă dintre cele două inițiative nici una nu poate fi realizată, atunci va trebui să se emită fondul de urgență propus de comitatul Turda-Mureș, evident, pe întreg teritoriul Ardealului de Nord.

4) În orice caz, catastrofa economică totală din Transilvania de Nord nu poate fi împiedicată decât în cazul în care se va putea organiza în tot Ardealul de Nord granița economică de la Odorhei. Situația este că din Transilvania de Nord se scoate totul: porcine, animale vii, ulei alimentar, cereale, lemne, chiar și sarea, iar în schimb ce primim: chibrituri, țigări, bomboane și materiale textile de proastă calitate.

5) Problema nu trebuie – nici nu ar fi voie – înțeleasă din perspectivă națională, deoarece aici este vorba exclusiv de rolul de exploatare a capitalului, lucru ce trebuie împiedicat.

Situația cooperativelor din Transilvania

La Târgu Mureș am avut posibilitatea să mă întâlnesc cu președintele Cooperativei Furnica⁵⁴ și cu funcționarul principal rămas aici. Furnica a fost jefuită în timpul războiului de 30 milioane pengő. Cele mai multe magazine ale cooperativei au fost sparte. În ciuda acestui fapt, se reorganizează activitatea de aici, iar cooperativa are un rol important în economie. Articolele cumpărate de populație cu prețuri exorbitante se vând aici cu aproape 200% mai ieftin.

Însă Centrul Asociației de Economie și Cooperativă de Credit nu a apărut încă și în mediul rural. Totuși, în unele locuri, oamenii care se pricepeau au început să lucreze singuri. La Dej, prefectul Dániel Antal a organizat consfătuirea cooperației. La Târgu Mureș, autoritățile împreună cu Cooperativa Furnica au repornit activitatea în fabrica de unt. La Cristuru Secuiesc, singurul specialist de vază din Secuime al cooperativei, Ádám

54 Ede Korparich.

Kun, împreună cu autoritățile locale, a realizat alimentarea cu lapte a orașului și a pornit fabrica de unt din Cristur, iar pentru unt s-au cumpărat mașini, unelte din România, etc. În scurt timp va fi dată în funcțiune și fabrica de prelucrare a laptelui din Baraolt. Toate acestea însă sunt făcute de cei din localitate, fără nici o legătură cu centrul.

Problema refugiaților

Conform unor date culese de la autoritățile locale, din comitatele Solnoc-Dăbâca, Turda-Mureș, Odorhei, Trei Scaune și Ciuc, nu foarte exacte, s-au refugiat aproximativ 250 mii de oameni, iar ceilalți sunt în armată. Refugierea s-a petrecut în trei moduri:

1) Din Ciuc s-au refugiat 80 mii de oameni. Dintre aceștia, aprox. 2.000 din proprie inițiativă. Locuitorii din Miercurea Ciuc au fost somați să părăsească orașul în 24 de ore. Plecarea a fost obligatorie. Restul populației, aprox. 70 mii de oameni, au fost izgoniți de jandarmeria germană și maghiară.

2) Tocmai din aceste motive trebuie să se facă posibilă și să se organizeze revenirea populației rurale.

3) La fel trebuie să revină și specialiștii, precum și medicii, inginerii, arhitecții, meseriașii și agronomii, farmaciștii și inginerii silvicultori etc. În lipsa lor, Ținutul Secuiesc se află într-o situație absolut disperată.

Cazul refugiaților politici este însă o problemă politică

În pofida faptului că există zvonuri conform cărora foarte mulți refugiați s-au întors în Secuime, realitatea este că doar 1% din cei plecați au revenit. Refugiații vin acasă toți într-o stare jalnică. Armata sovietică s-a purtat cu deosebită omenie cu refugiații pe care i-a întâlnit. Imediat i-a întors și i-a sprijinit în orice problemă, dar elementele șovine românești i-au jefuit în multe locuri. S-au întâmplat lucruri deosebit de scandaloase la Lechința, Șieu-Odorhei, Șieu-Măgheruș, Sărățel, Herina, Galați, Dipșa și Vălenii de Mureș. În Lechința, săptămâni întregi a comis tâlhării o gardă șovină care le-a reținut oamenilor animalele și alte bunuri mobile, agresându-i pe deasupra. A intervenit Comandamentul sovietic care [i]i ajută la recuperarea bunurilor în cel mai remarcabil mod.

Propunerea pentru gestionarea în practică a problemelor economice

După experiențele locale avute, dezastrul economic total în ceea ce privește Transilvania de Nord nu poate fi evitat decât prin acțiunea neîntârziată a autorităților competente.

Cele mai urgente sarcini:

Înființarea unor comisii ale forțelor de muncă din agricultură, industrie, comerț, transporturi, finanțe și siguranță. Pentru fiecare problemă să existe la conducere un expert care să lucreze după considerente politice. Rolul acestor comisii este organizarea muncilor agricole de primăvară, inspectarea, punerea în funcțiune și aprovizionarea cu materiile prime necesare a întreprinderilor industriale din Transilvania de Nord, totala refacere a ordinii publice, organizarea circulației mărfurilor de schimb etc.

În cazul în care înființarea unui astfel de organism ar întâmpina greutăți de orice natură, va fi nevoie de numirea unui comisar responsabil cu problemele producției, iar celelalte resorturi vor funcționa ca secții subordonate acestuia.

Totodată, se impune numirea a doi agenți economici, unul pentru Alföld, iar celălalt pentru România.

Să nu uităm că pentru organizarea lucrărilor agricole de primăvară nu mai avem decât două luni, iar dacă nu luăm măsurile necesare din timp, situația economică ajunge definitiv în impas.

Pe parcursul întregii mele călătorii m-am convins personal că Armata Roșie se purta față de locuitori cu cele mai bune intenții.

Politikakörténeti Intézet Levéltára, Simó Gyula-hagyaték [Arhivele Institutului de Istorie Politică, Moștenirea Gyula Simó], fond 937, cutia 11, doc. 8–37, dactilogramă multiplicată.

Raportul ședinței comisiei juridice în cadrul conferinței Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord⁵⁵

Cluj, 13 februarie 1945

Au fost prezenți:

- 1) Dr. Géza Pásztai, avocat, Partidul Social Democrat, Cluj
- 2) Dr. Ágoston Bernád, avocat, Uniunea Populară Maghiară, Cluj
- 3) Dr. János Demeter, viceprimar, Uniunea Populară Maghiară, Cluj
- 4.) Dr. István Nemes, avocat, Uniunea Populară Maghiară, Cluj
- 5.) Dr. Jenő Neumann, avocat, Alianța Populară Democrată Evreiască, Cluj
- 6.) Dr. Olga Pop, avocat, Uniunea Patrioților, Cluj
- 7.) Dr. Ernő Bernát, editor de presă, Uniunea Populară Maghiară, Târgu Mureș
- 8.) Márton Löbl, tinichigiu, Partidul Comunist, Târgu Mureș
- 9.) Dr. Sándor Orosz, viceprimar, Partidul Național Liberal, Baia Mare
- 10.) Aurél Duma, director adjunct al Jandarmeriei, Consiliul Sindicatelor, Dej
- 11.) Dr. János Luca, notar public, Năsăud, fără partid
- 12.) Károly Nano⁵⁶, prefect, Uniunea Populară Maghiară, Miercurea Ciuc
- 13.) Zoltán Ambrus, preot romano-catolic, Uniunea Populară Maghiară, Odorheiu

Secuiesc

- 14.) Sándor Zöld, tipograf, Partidul Comunist, Sfântu Gheorghe
- 15.) Dr. Lőrinc Mikó, președintele Curții de Apel din Cluj
- 16.) Dr. Lajos Varga

Comisia s-a ocupat în detaliu cu următoarele probleme:

1) Problema puterii supreme, **2)** legile aplicabile, **3)** chestiunile de siguranță publică, **4)** alegerile administrative, **5)** problema utilizării limbii materne și problemele naționalităților etnice legate de aceasta, **6)** stabilirea identității criminalilor de război, **7)** restabilirea jurisdicției Curții cu jurați, **8)** Ordinul Ministerial 1440/1941, **9)** critica Ordinului Ministerial 5777/1941.

Poziția oficială conturată după discuțiile aprofundate ale problemelor este consemnată de către Comisia Juridică, iar copiile oficiale sunt înaintate Președinției Centrale FND în atâtea exemplare încât să se poată trimite câte o copie tuturor organizațiilor județene.

⁵⁵ În partea de sus a documentului poate fi citit următorul text scris de mână: „să se înregistreze la documentele referitoare la administrația independentă a Transilvaniei de Nord”.

⁵⁶ Este vorba despre Károly Rancz.

Tocmai din motivele expuse mai sus considerăm nejustificată prezentarea în întregime a acestor opinii juridice și cerem ca Adunarea Generală să se mulțumească cu raportul următor sintetizat:

1) Comisia Juridică constată că FND corespunde celor stipulate în Convenția de Armistițiu din 12 septembrie 1944, încheiată între Puterile Aliate și România, iar pentru Transilvania de Nord aceasta este considerată o esențială sursă de drept. Tocmai din acest motiv, ținând cont și de Convenția de Armistițiu încheiată între Puterile Aliate și România, Comisia Juridică a hotărât că pe teritoriul Ardealului de Nord suveranitatea statului maghiar a încetat, iar prin autorizarea Comisiei Aliate de Control și în numele unor semnatari provizorii, Comandamentul Armatei Sovietice exercită puterea supremă asupra acestui teritoriu.

2) Prin dispoziția categorică a Comandamentului Armatei Sovietice, pe teritoriul Transilvaniei de Nord se aplică normele juridice democratizate, valabile înainte de ziua eliberării.

Se consideră antidemocratice toate normele de drept care fac deosebire în detrimentul maselor muncitoare din orice punct de vedere (economic, social, politic, moral etc.), în ceea ce privește drepturile și obligațiile între națiuni, religii și sexe.

Pe baza propunerii și dispoziției Comitetului Central Executiv al FND, prefectii comitatelor vor stabili în detalii normele de drept care trebuie aplicate în funcție de cele prezentate mai sus. În acest scop, până la data de 15 martie 1945, Comisiile Juridice Județene ale FND vor înainta o propunere Comitetului Central Executiv.

Până atunci, dacă referitor la un caz aflat în fața instanței juridice sau administrative ori a oricărei alte autorități competente, între cele două părți interesate există îndoieli indubitabile în legătură cu calitatea democratică a normelor de drept, autoritatea competentă care împlinește actul de procedură are obligația de-a cere părerea Comisiei Juridice Județene a FND și de-a lua măsurile în funcție de aceasta. În vederea păstrării integrității actului de drept, Comisia Juridică Județeană poate trimite o solicitare Comisiei Juridice Centrale, iar în cazul în care ar fi procedat conform propriilor competențe, trebuie numaidecât să anunțe Comitetul Central Executiv.

3) În opinia Comisiei Juridice, organizarea și menținerea unităților locale de ordine publică intră în atribuțiile organelor administrative locale, deoarece astfel este asigurată cooperarea populației locale de pe teritoriile administrative în cauză și dispare contrastul care pune față în față organele de ordine publică și locuitorii. Pentru eficiența serviciului administrativ este nevoie de instruirea membrilor din organele de siguranță publică și asigurarea acestora cu uniforme și arme. Comitetul Central Executiv al FND trebuie să stabilească neîntârziat criteriile pe baza cărora se pot pune în practică arestările de natură politică.

4) Comisia Juridică este de părere că alegerile administrative trebuie să aibă loc cât mai curând posibil, atât din motive politice, cât și democratice. Așadar, propune ca prefectii județelor să întreprindă cât mai curând măsurile necesare, având în vedere următoarele principii de bază: să se aleagă consilii formate din 56 membri în cazul orașelor cu atribuții municipale, 30 membri pentru orașele cu atribuții județene, 20 pentru comunele mari și 10 la comunele mici.

Pot fi aleși și pot alege fără deosebire de naționalitate, rasă, religie și sex toți cetățenii care au împlinit 18 ani până la 1 ianuarie 1945, au avut și au rezidență pe teritoriul administrativ pe care se desfășoară alegerile la 1 ianuarie 1945.

Nu au drept de vot și nu pot fi aleși cei care:

- a) au boli mintale și sunt sub supraveghere sau tratament medical,
- b) sunt minori cu perioadă prelungită ori puși sub curatelă,
- c) au fost declarați de către instanțele de jurați sau ale poporului criminali de război sau cei care au fost puși sub acuzare din cauza suspiciunii de infracțiune de către justiție ori de către organele administrative, ale Poliției sau Jandarmeriei,

d) după eliberare au fost condamnați datorită unor infracțiuni comise din dorința de câștig sau atentate la pudoare, ori se află sub acțiunea procedurii penale la cererea Procuraturii, în cazul în care procedura nu s-a terminat până la încheierea listelor alegătorilor.

Alegerile din administrație se realizează pe baza listelor cu candidații, care vor fi înaintate președintelui Judecătoriei de Ocol în cel puțin atâtea exemplare, cât este numărul candidaturilor depuse.

Alegerile se țin și în cazul în care există doar o singură propunere la candidatură. În acest caz voturile vor decide acceptarea sau neacceptarea listei.

Alegerile sunt generale, secrete, directe și obligatorii.

Împărțirea locurilor în Consiliul Administrativ se face proporțional cu numărul voturilor.

Primarul, viceprimarul, judecătorul, vornicul, consiliul orășenesc și cel comunal se aleg cu majoritate absolută de voturi.

Comisia Juridică a Consiliului Central Consultativ al FND va informa amănunțit prefectii în legătură cu detaliile tehnice ale alegerilor.

5) În ceea ce privește folosirea limbii materne, Comisia Juridică centralizată a acceptat în întregime dispozițiile elaborate de Comisia Juridică din Cluj și adoptate deja de Consiliul Central Consultativ din Cluj, din acest motiv redăm textul cu scopul de a-l ridica la rangul de Hotărâre generală.

6) La stabilirea crimelor de război, Comisia Juridică a ținut cont de legile române emise în această privință și le-a adaptat condițiilor din Transilvania de Nord, stabilind separat natura și măsura pedepselor aplicabile fiecărei infracțiuni.

7) Odată cu restabilirea jurisdicțiunii Curții cu jurați, Comisia Juridică dorește să înființeze un tribunal al poporului care să corespundă întru totul spiritului public democratic referitor la judecarea și sancționarea tuturor infracțiunilor de natură politică, iar pe lângă acest lucru să respecte sub toate aspectele spiritul legii.

Regulamentul propus solicitat spre emitere de către Comisia Juridică din partea prefectilor de județ simplifică și democratizează dispozițiile date în legătură cu elaborarea listelor de jurați, înlesnește și grăbește acțiunile procedurale fără a leza sau a omite în esență litera strictă a legii.

8) Câte un exemplar din opiniile expertului juridic trimise de Comisia Juridică referitor la abrogarea Ordinului Ministerial 1440/1941 au primit și reprezentanții celorlalte județe, pentru a putea studia problema și ca să-și prezinte punctele de vedere. Oricum, la ordinul prefecturilor sau din proprie inițiativă, instanțele judecătorești au efectuat suspendarea acțiunilor pornite și încă neterminate sub influența acestui ordin, iar dispozițiile restrictive nu se vor mai aplica: luarea de poziție în problema abrogării ordinului nu este urgentă, iar din cauza faptului că este o chestiune complicată, nici nu ar fi necesară.

9) Paragraful 9 al Ordinului Ministerial nr. 5777/1941 este cel care a hotărât prelungirea oficială a chiriei locațiilor magazinelor doar pentru chiriași neevrei, iar din acest punct de vedere are caracter fascist. Constatările și propunerile regulamentului propus care se referă la aceasta au fost predate reprezentanților de județ de către Comisia Juridică din Cluj, cu scopul înștiințării comisiilor și organizațiilor FND din celelalte județe. Esența propunerii este că problema trebuie rezolvată în spiritul acțiunilor reparative, al echității și al dreptății.

În general, Comisia Juridică a crezut și crede de cuviință să accentueze faptul că, în ceea ce privește aplicarea legilor și instituirea noilor regulamente, este de dorit uniformizarea pe întreg teritoriul Transilvaniei de Nord, și tocmai de aceea pare justificată înființarea și funcționarea unui organism care să asigure acordarea avizelor, să fie

subordonat FND-lui din Cluj și să desfășoare la nivel profesional această activitate juridică de compatibilizare, opinare și propunere.

Rog cu respect aprobarea raportului și propunerilor noastre.

dr. Géza Pásztai

MOL, a külügyminisztérium Béke-előkészítő Bizottsága iratai [ANM, dosarele Secției de pregătire a păcii a Ministerului de Externe], XIX-J-1-a, cutia 63, dosarul IV-148, 12/B-1946, dactilogramă multiplicată.

20

Memorandumul Comitetului Executiv al Uniunii Populare Maghiare din Transilvania de Nord către guvernul Groza

Cluj, 12 martie 1945

Uniunea Populară Maghiară, potrivit tradițiilor revoluționare democratice ale MADOSZ, se sprijină pe masele de oameni ai muncii maghiari și, chiar de la începutul constituirii ei, are relații strânse cu toate partidele democratice din România, luptând împreună cu acestea în cadrul Frontului Național Democrat împotriva fascismului și, în general, împotriva oricărui reacționari.

Tocmai din acest motiv, marea victorie pe care a obținut-o Alianța Partidelor Democratice din România odată cu formarea guvernului Groza a adus sinceră bucurie și liniște generală și în rândurile Uniunii Populare Maghiare din Transilvania de Nord.

Datorită obiectivelor și caracterului național al organizației, Uniunea Populară Maghiară este menită – în primul rând – să lupte pentru egalitatea în drepturi și menținerea valorilor culturale specifice ale poporului maghiar. Astfel – evident – și în această nouă situație intervenită prin schimbarea guvernului își concentrează atenția în primul rând asupra problemelor naționale și culturale ale maselor maghiare din Ardeal.

Din acest punct de vedere își îndreaptă atenția spre faptul ca politica față de naționalități a noului guvern să fie una potrivită pentru făurirea egalității între naționalități și a păcii între popoare.

Una dintre premisele acestui lucru este ca guvernul să mențină relații strânse cu mișcările de masă ale poporului maghiar, fiind astfel informat mereu despre situația națională și culturală, doleanțele și năzuințele poporului maghiar.

Comitetul Executiv al UPM din Transilvania de Nord se folosește de această ocazie rară, când membrii noului guvern și liderii partidelor democratice române sunt aici, împreună, la Cluj, dând glas doleanțelor naționale și culturale care alcătuiesc cele mai urgente și mai importante condiții ale egalității în drepturi și ale libertății poporului maghiar.

1) Poporul maghiar dorește reprezentanță în guvern, având în vedere că numărul populației maghiare este peste 10% din totalul țării.

2) Referitor la anexarea administrației din Ardealul de Nord, să se înființeze la Cluj o instituție publică pentru îndeplinirea unor atribuții de stat și administrative în care maghiarii din Transilvania de Nord să aibe o reprezentanță corespunzătoare numărului acestora, iar UPM ar fi încântat ca acest rol să fie atribuit exclusiv Comitetului Executiv al UPM din Transilvania de Nord.

3) Dorim ca administrația locală din comune, orașe, plase, precum și cea județeană, constituită în mod democratic, să rămână pe loc, mai mult decât atât, să se bucure de o susținere eficientă din partea guvernului.

Credem că este nevoie de completarea și întărirea instituțiilor administrative, în special cu ajutorul unor experți. La această dispoziție considerăm că este de cuviință să se țină seamă de funcționarii care, începând din 1940, au fost nevoiți să părăsească pământul Ardealului de Nord, în cazul în care aceștia au avut o atitudine democratică care poate fi dovedită.

4) Referitor la o eventuală reorganizare a administrației, dorim ca în comunele, orașele și județele unde compoziția etnică a populației este într-o proporție de peste 50% maghiară, la conducerea administrației locale să se aleagă persoane de naționalitate maghiară. În regiunile cu populație mixtă să se ia în considerare împărțirea etnică a locuitorilor.

5) Funcționarii din administrație reabilitați de comisiile de epurare să rămână la locul lor, iar în cazul în care se ridică problema, justificată, a angajării într-un număr mai mare a elementelor române, în loc de demisie, acești funcționari să fie transferați în zone și orașe cu populația maghiară din Ardealul de Sud, unde în regimurile anterioare maghiarii nu puteau ocupa funcții publice administrative.

6) Dorim ca în Ardeal, pe lângă limba română, să se recunoască și limba maghiară ca limbă oficială, conform regulamentului adoptat la conferința FND din Transilvania de Nord și care a fost adoptat ca lege de prefectul județului Cluj⁵⁷.

7) Să se dizolve lagărele de muncă și de prizonieri unde există internați maghiari pe baza deosebirilor rasiale. Dorim eliberarea și repunerea în drepturi a tuturor bărbaților maghiari – potrivit informațiilor noastre câteva mii de oameni – care au fost duși din Transilvania de Nord de către gardiștii reacționari ai lui Maniu, jandarmi și elementele militare doar pe baza deosebirilor rasiale. Dorim eliberarea imediată a tuturor copiilor școlari din Transilvania de Nord care au fost internați în Ardealul de Sud cu ocazia vacanței de vară.

8) Dorim asigurarea întreținerii familiilor ai căror susținători au pierit din cauza crimelor săvârșite de Gărzile lui Maniu ori au fost deportați pe nedrept. Astfel de familii din rândul țăranilor să beneficieze de pământ, considerându-i victime ale fascismului.

9) În cazul în care trecerea la granița româno-maghiară de dinainte de 1940 va fi condiționată, dorim înființarea unor comisii mixte româno-maghiare care să controleze și să faciliteze revenirea maghiarilor refugiați din fața frontului sau deportați la casele lor.

Comisiile vor controla politic pe cei care se întorc și, totodată, vor asigura pentru aceștia la nevoie transportul gratuit, alimentația sau asistența medicală.

Această cerere se justifică, având în vedere că doar din județul Ciuc, de pildă, au fost alungați prin teroare sângeroasă de către forțele armate germane și maghiare aproximativ 60 mii de agricultori secui.

UPM susține prin ajutor social acoperirea cheltuielilor legate de maghiarii din Ardeal care revin, oferind, totodată, susținere materială și evreilor care se întorc acum și au fost deportați din Transilvania de Nord sub teroarea regimului fascist german și maghiar.

10) În spiritul împăcării poporului român și maghiar salutăm cu bucurie revenirea populației românești din Transilvania de Nord, care a fost obligată de guvernele reacționare maghiare la părăsirea caselor lor, totodată, dorim eliberarea și repunerea în drepturi a celor aproximativ 200 mii de maghiari din Ardealul de Sud, care s-au refugiat în Ungaria din cauza opresiunilor naționale ale regimului Antonescu.

57 Menționat cu puncte în text. Regulamentul din 10 februarie nr. 847/1945 a prefectului Pogăceanu, publicat: *Joó Rudolf beszélgetése Demeter Jánossal. A nemzetiségek egyenjogúságának útján. [Convorbirea lui Rudolf Joó purtată cu János Demeter. Pe calea egalității în drepturi a naționalităților]*, Ed. Kossuth, 1983, Budapesta, p. 119-125.

11) Poporul maghiar din Ardeal dorește să ia parte la lupta împotriva fascismului și cu arme și dorește înființarea unor formațiuni militare în cadrul Armatei române care luptă vitejește de partea Armatei Roșii, în care cei de naționalitate maghiară să fie instruiți pe limba lor maternă de la nivelul de soldați și până la cele mai înalte grade militare.

12) În domeniul vieții culturale, maghiarii doresc învățământ public în limba maternă de la școala primară și până la universitate.

În cele două centre culturale ale maghiarilor din Ardeal, Cluj și Târgu Mureș, dorim învățământ universitar maghiar independent, astfel, la Cluj dorim menținerea universității noastre maghiare, iar la Târgu Mureș, potrivit dorințelor speciale agricole și industriale din Secuime, înființarea institutului politehnic. Clujul nu reprezintă în sine doar o masă compactă de locuitori maghiari – populația maghiară a orașului depășește și astăzi 60 mii de locuitori⁵⁸, iar o parte importantă a acestora este alcătuită din tineri muncitori dornici să învețe –, ci formează centrul unei populații maghiare de asemenea numeroase din județ, precum și cel al comitatelor Solnoc-Dăbâca, Satu Mare, Sălaj și Bihor, nemaivorbind despre faptul că în cazul unificării va constitui și centrul natural al maghiarilor din Ardealul de Sud.

Orașul Târgu Mureș este centrul Secuimii, unde trăiește o enclavă care formează o parte însemnată a populației maghiare din Ardeal.

În toate comunele și orașele unde numărul populației maghiare de vârstă școlară atinge valoarea necesară ori prescrisă pentru înființarea unei școli independente, școlile cu predare în limba maghiară vor fi întreținute pe cheltuiala statului, în alte locuri, locuitorii maghiari pot înființa școli pe propria cheltuială, indiferent de numărul școlarilor.

Instituțiile universitare maghiare trebuie să beneficieze de același tip de susținere financiară din partea statului ca cele românești.

13) Dorim ca în Ardeal bisericile maghiare, precum cea romano-catolică, reformată, unitariană, dar și biserica evanghelică independentă, să beneficieze de aceleași drepturi ca celelalte biserici, iar convertirile forțate să fie pedepsite din oficiu.

14) Având în vedere că maghiarii din Ardeal, datorită sistemelor reacționare din deceniile trecute, nu mai dețin un număr corespunzător de savanți, artiști și specialiști pentru a putea asigura dezvoltarea și continuitatea științei, artei, industriei și agriculturii, dorim să beneficiem de posibilitatea de-a avea ca invitați la universitatea existentă și la cea tehnică care urmează să fie înființată, la teatru și în general în toate domeniile vieții artistice, culturale, industriale, agricole și sportive savanți, artiști și specialiști maghiari din Uniunea Sovietică, Statele Unite ale Americii, Marea Britanie, Franța și Ungaria.

Statutul nostru de ardeleni ne oferă deosebita misiune de-a promova prin știință, artă și viață economică înfrățirea poporului român și maghiar în sens universal, iar astfel, prin dezvoltarea propriei noastre culturi, să contribuim într-un mod eficient la democratizarea României și la împăcarea popoarelor din Bazinul Dunării, învrăjbite datorită politicii germane imperialiste.

15) Paralelismul actual româno-maghiar al Teatrului Național din Cluj trebuie menținut, iar cele două teatre să beneficieze de susținere financiară din partea statului în mod egal.

16) Poporul maghiar dorește să folosească liber culorile sale naționale, portul său popular și național și să cânte în mod liber imnul său național.

17) Pentru administrarea unor probleme culturale și din învățământul public să se înființeze un consiliu cultural maghiar independent format din persoanele propuse de UPM. Acest consiliu ar fi subordonat ministerului Învățământului Public doar sub aspectul intereselor generale de stat și al conducerii politice.

⁵⁸ Potrivit datelor recensământului ordonat de sovietici, la sfârșitul lunii noiembrie 1944 la Cluj populația totală era de 73 mii de locuitori, din care 83,5% (61mii) erau maghiari și 11% români.

18) Dorim garantarea libertății la angajare, în viața industrială și comercială, și în general în ceea ce privește locul ocupat în viața economică și în producție de maghiari, precum și participarea lor în proporții egale cu românii privind alocațiile și privilegiile oferite de stat.

19) Dorim controlul democratic al împărțirii pământurilor⁵⁹, pentru a stabili dacă cei care au cerut pământ beneficiază sau nu de un tratament egal, fără deosebiri din punct de vedere etnic.

Dorim ca pe baza egalității naționale în drepturi, populația maghiară din Ținutul Secuiesc să primească pământ într-o proporție corespunzătoare din proprietățile sașilor plecați, conform planului director al conferinței FND din Transilvania de Nord, adică în timp ce românii sunt împroprietăriți în jurul orașului Bistrița, maghiarii secui să primească pământul, casa și uneltele agricole în teritoriul dintre Reghin și Teaca. De asemenea, dorim ca oamenii fără pământ din rândul maghiarilor să se poată stabili pe pământurile părăsite ale sașilor din județele Târnava Mare și Târnava Mică, învecinate cu granițele etnografice. Credem că pentru a putea rezolva problema colonizării potrivit principiilor egalității în drepturi este nevoie de înființarea comisiei mixte româno-maghiare.

20) Uniunea Populară Maghiară își precizează în mod solemn poziția legată de locuitorii evrei care se consideră maghiari, având și această limbă maternă, considerându-i parte inalienabilă a națiunii maghiare, cu aceleași drepturi naționale de care se bucură toți maghiarii din România.

21) Pot fi emise dispoziții penale împotriva tuturor celor care lezează elementele expuse mai sus ori împotriva persoanelor care instigă la ură rasială, etnică sau confesională.

Comitetul Executiv al Uniunii Populare Maghiare din România are toată încrederea în ceea ce privește succesul activității noului guvern, garantat de miniștrii și forța partidelor democratice.

Nu ne îndoim de faptul că guvernul Groza, care simbolizează victoria zdrobitoare față de orice fel de reacțiune, dorește și va realiza pentru fiecare națiune egalitatea în drepturi și libertatea, valori care, de altfel, reprezintă democrația.

Uniunea Populară Maghiară nu își expune dorințele din afară, ci ca un colaborator, care făcând cunoscută una din problemele țării, își oferă ajutorul guvernului, de la care poporul se așteaptă la schimbări istorice și care va putea astfel să-și împlinească mai repede și mai bine menirea democratică.

În numele Comitetului Executiv din Transilvania de Nord al Uniunii Populare Maghiare din România:

[lipsește semnătura]

[Completare]

Compl. la ultimul paragr. nr. VII. Dorim să fie eliberați toți conducătorii maghiari din Ardealul de Sud, precum și populația civilă din rândul maghiarilor deportați din satele și orașele Transilvaniei de Sud în locuri necunoscute, care nu pot fi acuzați de crime de război, iar în urma măsurilor reacționare ale guvernelor precedente suferă exclusiv pentru faptul că sunt maghiari.

Compl. la paragr. X. Să fie grațiați maghiarii din Transilvania de Sud condamnați pentru trecerea graniței austriece sau părăsirea serviciului militar din timpul războiului purtat împotriva sovieticilor.

⁵⁹ Este vorba despre punerea în practică a legii pământului, emisă de guvernul Groza. (Legea reformei agrare nr. 187, despre „împroprietatea plugarilor”, a fost publicată în Monitorul Oficial la 23 martie 1945.)

Să poată reveni nestingheriți la casele lor toți locuitorii comunelor – de pildă, de pe teritoriile comunelor Săvădisla, Florești, Gheorghieni și Văleni din județul Cluj – care, începând din octombrie 1944, s-au adăpostit de măsurile antimaghiare ale jandarmeriei române reacționare pe teritoriul Ardealului de Nord, aflat sub administrația Armatei Roșii.

Compl. la paragr. VI. Dispozițiile referitoare la folosirea limbii în administrație pe teritoriul Ardealului să aibe valabilitate și în ceea ce privește serviciile prestate de poștă și căile ferate.

Compl. la paragr. V. Începutul paragrafului: Funcționarii și angajații din administrația publică, înțelegând aici și angajații poștei și ai căilor ferate care ...⁶⁰

Erdélyi Múzeum-Egyesület Levéltára [Arhivele Societății Muzeului Ardelean], fondul György Nagy, Arhiva Demeter, Documentele primăriei, f. n., dactilogramă multiplicată.

Proces verbal referitor la masacrele săvârșite de gărzile lui Iuliu Maniu la 26 septembrie în localitatea Aita Seacă

Aita Seacă, 28 mai 1945

Lajos Nagy K., domiciliat în Aita Seacă, povestește în prezența văduvei lui Béla Szép, a văduvei lui Lajos Elekes și a văduvei lui Sándor Szőcs că, în data de 2 septembrie 1944, la intrarea [Armatei] Roșii și a armatei române, soldații germani s-au împotrivit. În această comună au fost omorâți soldați români în timpul luptelor, iar civilii români [din localitate] i-au învinuit pe civilii maghiari din Aita Seacă pentru moartea soldaților români căzuți [sic!], pentru a [putea] fi considerată Aita Seacă comună partizană. Cetățeni români din Aita Seacă i-au căutat la Brașov pe Sándor Groza, Tódor Groza și pe un cetățean cu antecedente penale, József Henter, care [putea] fi învinuit de mai multe crime, pentru a intra în legătură cu grupul Gărzilor ale lui Maniu.

Tódor Bardóczi, cetățean român și instigatorul românilor, când a auzit că Garda lui Maniu a intrat în orașul Sfântu Gheorghe a mers înaintea acestora cu o listă, aducând cu el [un pluton] din trupa lui Maniu de 70 persoane. Apoi, Tódor Bardóczi s-a întors din Sfântu Gheorghe, la Aita Seacă și s-a sfătuit cu civilii români din Aita Seacă privind acuzațiile [sic!] împotriva maghiarilor. La 25 septembrie 1944, la ora 4-5 după masă, o trupă de 30 de voluntari plecat din Aita Seacă, iar vizitiul, tânărul Gábor Domokos, cetățean maghiar, conform celor declarate în procesul verbal oficial, a văzut în mâna comandantului voluntarilor, căpitanul Olteanu, lista cu cei care urmau să fie decapitați din comuna Aita Seacă. Trupele au intrat la marginea comunei, unde Tódor Bardóczi, cetățean român, i-a primit în propria casă și i-a cazat exclusiv la casele civililor români. Discuțiile românilor legate de decapitări au avut loc în timpul cinei, la casa lui Simon Bogdán.

În 26 septembrie 1944, dimineața, între orele 3-5, s-a început adunarea persoanelor de pe listă într-una dintre sălile școlii primare din Aita Seacă, unde au fost bătuți și jefuiți. În același timp, un alt cetățean român, Sándor Berszán, [mergea] prin sat și bătea o oală mare anunțând să se adune în curtea școlii toți maghiarii între 16 și 60 de ani, unde pentru fiecare român vor fi executați 100 de femei și copii, iar cine se va ascunde și nu va veni va fi împușcat în cap.

60 Formularea nu este terminată.

Sub ochii masei de oameni adunate – erau prezenți aproximativ 500-600 de persoane – i-au scos în față pe cei care trebuiau executați conform listei și care au fost legați mai întâi cu lanțuri.

Prima oară au scos-o pe soția lui Szép Albert, cetățean din Aita Seacă, care le-a predat un inel, iar după aceea, comandantul i-a aplicat cu pumnul o lovitură în cap, încât aceasta a căzut imediat la pământ, după care [Olteanu] a dat comanda „trei deodată”, adică au tras de trei ori deodată. Susnumita în timpul tragerii a murit. Femeia, ca să se apere, a vrut să explice cum a ajuns în posesia inelului, dar nu a fost ascultată, deoarece românii din Aita Seacă au spus că ea ar fi tăiat degetul unui ofițer [român] intrat cu armata în comună, luându-i inelul. Realitatea este însă – atestată prin documentul scris de însuși ofițerul numit – că soției lui Szép Albert, [care] l-a ajutat pe ofițerul român, i-a fost dat inelul de către [acesta] ca semn de recunoștință. Scrisoarea ofițerului legată de acest inel este depusă la șeful Poliției din Sfântu Gheorghe. Totodată, și soțul, Albert Szép, a fost împușcat din cauza aceluia inel. După aceea a urmat decapitarea lui Sándor Nagy, de 21 ani, [și] a fratelui său, András Nagy, de 25 ani, cu un baltag pe un butuc. În urma lor au mai împușcat în cap maghiari nevinovați: Lajos Elekes, 38 de ani, tatăl 2 copii, Béla Szép, 43 de ani, tatăl 2 copii, Izsák Németh, 56 de ani, tatăl 5 copii, Gyula Németh, 61 de ani, tatăl 4 copii, Benjámin Szabó, 63 de ani, tatăl 2 copii, Béla Gecse, 28 de ani, tatăl 2 copii, József Málnási, 36 de ani, tatăl unui copil, József Nagy D., 45 de ani, tatăl 7 copii, care și după aproximativ 10 lovituri de pușcă a rămas în viață și nu a pățit altceva decât o rană la picior și că și-a pierdut dinții. Populația, văzând aceste lucruri, a început să se vaite, la care comandantul a dat ordin voluntarilor să tragă în ei, ceea ce aceștia au și executat. [În] mijlocul oamenilor, o [persoană] a murit pe loc, iar alta a fost rănită⁶¹. După toate acestea s-a dat ordin ca familiile celor uciși să ia cadavrele în 10 minute. Apoi [au dat de știre], tot bătând [din] tobă, că toți trebuie să adune de îndată în curtea școlii haine bune, încălțăminte, lenjerie de corp și de pat, deoarece cine nu aduce va fi omorât.

După anchetarea cazurilor de omor, criminalii au fost lăsați liberi, pedepsirea lor se cere acum de către noua adunare a Uniunii Populare Democratice din Aita Seacă⁶². Nu se dorește pedepsirea voluntarilor, ci sancționarea severă a populației civile românești de la Aita Seacă, deoarece ei au cauzat și au favorizat crimele din răzbunare personală.

Albert Incze

Președintele UPM din Aita Seacă

MOL, a Külügyminisztérium Béke-előkészítő Osztály iratai [ANM, dosarele Secției de pregătire a păcii a Ministerului de Externe], XIX-J-1-a, cutia 61, dosarul IV-145, 40.005/ME., autentificat de Albert Incze și alți martori ai vremii.

61 Garda lui Maniu a făcut în total 13 victime în sat.

62 Este vorba despre Uniunea Populară Maghiară.

Comunicat de presă despre dizolvarea Comitetului Executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord

Cluj, 18 iunie 1945

Comitetul Executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord și din România a dat următorul comunicat de presă:

La adunarea Frontului Național Democrat din 15 iunie 1945, în prezența lui László Luka, secretarul general al consiliului Frontului Național Democrat din România, comitetul executiv a pus în discuție expunerea lui Vasile Luca în legătură cu situația politică și economică a țării, precum și referitoare la măsurile ample întreprinse de guvernul democratic [condus de] Petru Groza în vederea reconstruirii economice a țării și pentru instaurarea păcii durabile, apoi, comitetul executiv a dezbătut situația specială a Ardealului de Nord, hotărând autodizolvarea comitetului executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord, având în vedere că s-au atins obiectivele speciale fixate de comitet.

Comisiile din Transilvania de Nord ale Frontului Național Democrat din România au fost înființate cu puțin timp în urma eliberării Ardealului de Nord de către Armata Roșie victorioasă împreună cu armata română. Din cauza fascismului hitlerist și salogist, Transilvania de Nord a ajuns într-o situație catastrofală din punct de vedere economic, financiar și administrativ. Organele democratice ale Frontului Național Democrat din România au avut de înfruntat probleme grave și au dus o luptă curajoasă pentru rezolvarea acestora. Comitetul executiv, ales de Frontul Național Democrat din Transilvania de Nord, din cauza izolării și a lipsei unui guvernământ central, până la încadrarea în administrația statului român și-a asumat rolul de corp consultativ, stând la dispoziția tuturor comisiilor județene din FND și a organelor administrative și economice, susținându-i în rezolvarea unor probleme grave apărute în urma războiului și fascismului.

Lupta împotriva rămășițelor fascismului, a reacțiunii, precum și a șovinismului manifestat din partea păturilor reacționare ale ambelor popoare conlocuitoare, a avut rezultate bune, există numeroase dovezi ale înfrățirii celor două popoare care trăiesc împreună în Ardealul de Nord.

În tot acest timp, unele organizații ale FND-ului, de pildă comitetul executiv, au primit un sprijin inestimabil în această activitate grea din partea conducerii centrale de la București. Aderând la lupta Frontului Național Democrat din România – ca parte integrantă a acestuia –, am participat la lupta împotriva reacțiunii și a rămășițelor fasciste ale guvernelor existente înainte de luna martie, contribuind la căderea lor. În felul acesta a avut loc victoria de la 6 martie și constituirea guvernului democrat și cu deschidere vastă în frunte cu dr. Petru Groza, precum și încadrarea Transilvaniei de Nord în viața statului român.

După această zi de cumpănă, Comitetul Executiv al FND a putut să transfere obligațiile sale fundamentale autorității centrale competente și putea să se ocupe, în continuare, doar de încadrarea acestei regiuni în viața statului român. Datorită politicii drepte și democratice a guvernului Groza, această activitate – în esență – s-a încheiat, de aceea Comitetul Executiv al FND invită comisiile să-și aprofundeze relațiile cu Consiliul Frontului Național Democratic din România. În ceea ce privește județul Cluj, acesta va trebui înființeze Consiliul FND în vederea rezolvării problemelor județului.

*Membrii Consiliului Executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord
Világosság, 20 iunie 1945*

ILUSTRĂȚII

Foto 1. Edgár Balogh, politician al Uniunii Populare Maghiare, 1948.

Foto 2. László Bányai, politician al Uniunii Populare Maghiare, 1948.

Foto 3. István Lakatos, politician al Partidului Social Democrat, 1921.

Foto 4. Sándor Kacsó, politician al Uniunii Populare Maghiare, 1948.

Foto 5. Teodor Bugnariu, primar al Clujului în perioada 1944–1945.

Foto 6. Gheorghe Chiciudean, primar al Clujului în perioada 1945–1947.

Foto 7. Lucrețiu Pătrășcanu, politician al Partidului Comunist Român.

Foto 8. Gyárfás Kurkó, președintele Uniunii Populare Maghiare în perioada 1944–1947.

Foto 9. Teofil Vescan, președintele Comitetului Executiv al Frontului Național Democrat în perioada februarie–iunie 1945.

Foto 10. Ferenc Schneg-Zoltán, politician al Partidului Social Democrat.

Foto 11. Pál Veress, președintele Consiliului Sindical din Cluj.

Foto 12. Gheorghe Timofi, inspector șef al Poliției din Cluj între 1944–1945.

A ROMÁNIAI SZOCIÁLDEMOKRATA PÁRT KOLOZSVÁRI SZERVEZETÉNEK VEZETŐI

1945 Az Elnökség 1946

Neumann József

Cristea Vasile

Lakatos István

A Végrehajtó Bizottság

Iedeanu Alexandru

Kiss Márton

Halász Sándor

Solomon Sabin

Nagy Sándor

Popa Gheorghe

Salamon László

Fodorean Pavel

A Titkárság

Saciu Iulia

Woll Sándor

Bruder Ferenc

Goldner Endre

Schweiger Ignác

Lenghel Samoilă

Foto 13. Liderii organizației clujene al Partidului Social Democrat din România. Prezidiul. Comitetul executiv. Secretariatul.

Foto 14. Aniversarea zilei de 1 Mai la Cluj, în anul 1945. Liderii Partidului Comunist, al Partidului Social Democrat și al Consiliului Sindical urmăresc defilarea muncitorilor.

1945. II. 21. Újregény - Birócság város a Nem-
zeti Szabadság,

Jelen vannak: Jordáki Lajos, Goldberger
László, Buzán, Bugnion, Popőcsan, Bander,
Neumann, Demeter, Pócs, Balogh, Lakatos

Általán felhívni kívánt kivétel;

- 1.) Szabadság helyi aje;
- 2.) határozatok megjelölése
- 3.) Szabadság hatáskörének megjelölése

Azért Jordáki nyitja meg, s közli, hogy egyet-
len tárgyat, amit Goldberger előadja.

Goldberger közli, hogy a Magyar Értelmiség Szövetsége
székhelye van Romániában, Budapesten. Ezért
itt a népszavazás miatt, s később a
törvények.

Yonolts, hogy külföldi törvénnyel a hatáskörök
amelyek titkárának az ottani népszavazás
törvény a képviselői konferenciák alvételével,
és a Szabadság. A törvényt egy határozat
bizottság feladta meg, hogy;

Goldberger, Jordáki, Lakatos és Popőcsan
A bizottság üzenet.

Facsimil 1. Manuscrisul lui Lajos Jordáky, co-președinte al Comitetului Executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord. Notițe luate cu ocazia ședinței din data de 21 februarie 1945.

Sedința Comitetului Executiv al Frontului Național

Democrat din 28. Februarie 1945.

Sunt prezenți: Dr. Vescan Teofil prof., Jordáky Ludovic, Bruder Francisc, Demeter Ioan, Dr. Neumann Eugen, Goldberger Miculae, Balogh Edgar, Bojan Pavel, Bugnariu Tudor, Pocol ^{Vicu} Ilie, Pogăceanu Vasile, Timofi Gheorghe și Medrea Herduiga.

Președintele Dr. Vescan propune următoarea ordine de zi:

1. Rapoarte și propuneri, fiecare membru din comitetul executiv să facă raport, ce a lucrat în numele comitetului, sau ce a pregătit,
 2. Situația noastră față de Comitetul Central al FND
 3. Raportul tovarășului Goldberger în legătură cu reforma agrară și alte propuneri din partea secretariatului
 4. Propunerea tov. Jordáky în legătură cu munca Comitetului Executiv
- Discuție să se facă după fiecare raport în parte.

1. Raportul tovarășului Vescan:

Üszegyi Jütttem az egész anyagot, amit az ODA északerdélyi Végrehajtóbizottsága kiadott és rögtön bemutatam a FND központi bizottságának. Luka elvtárs mindent átnézett és átvizsgált. Hogy meg tudjuk érteni a kapott kritikát, ismertetnem kell a politikai helyzetet. In ultima vreme FND a început o acțiune putemică pentru a ajunge la putere. S'a publicat programul de guvernare al FND încă înainte de conferința de la Yalta. Prin acest program s'a dovedit că FND vrea să colaboreze cu toate factorii, cu toate forțele democratice. Era foarte important ca acest program să apară încă înainte de conferința de la Yalta și s'a dovedit că FND nu lucrează împotriva intereselor de reconstrucție a țării, ci a venit cu un program de infaptuiri imediate, care poate fi primit și de către cercurile capitaliste liberale sau național țărăniști. S'a dat posibilitate tuturor forțelor democratice să adere la FND, eliminând punctele din platforma FND care se referea la naționalizarea industriilor de bază și a băncilor mari. Programul de guvernare al FND a stârnit un ecou formidabil, mai ales în ce privește reforma agrară. O parte a reacționarilor a vrut să se amâne reforma agrară până la terminarea războiului. Conferința de la Yalta a hotărât necesitatea guvernului de concentrare democratică în fiecare țară. Cercurile reacționare folosindu-se de această decizie au spus că un guvern al FND nu ar însemna un guvern de concentrare. Din manifestarea catorva elemente izolate se vede că acești reacționari au primit ceva încurajare

Facsimil 2. Procesul verbal a Comitetului Executiv al Frontului Național Democrat din Transilvania de Nord din data de 28 februarie 1945, redactat în limba română, și cu pasaje în limba maghiară.

Comitetul Național Democrat din Ardealul de Nord organizează în ziua de 31. Octombrie 1944. Marți și la 2 Noembrie, Joi, la orele 16 p. m.

un festival pentru serbarea eliberării orașului Cluj,

în sala Teatrului Național cu
concursul artiștilor români și
maghiari.

Program.

I.

1. Imnul rusesc.
Deșteaptă-te Române.
Marșul Rădăci.
2. Cuvânt de deschidere.
3. Dansuri românești.
4. Arie. Executată de D-na I. Erdőssy.
5. Declamație. Dl. Borza Găvrilă din partea Apărării Patriei.
6. Cântec românesc. Executat de Dl. A. Bretan.
7. F. Vecsey: Valse triste. Dansat de Dna L. Topan.
8. Declamație. Dl. M. Fekete.

II.

9. Dvorák: Dans slav. Executat de orchestra.
10. Caragiale: Scenă din „O scrisoare pierdută.”
Diana Dr. I. Bretan.
11. Rachmaninoff: Prelude. Dansat de Dl. Cserebinszky.
12. Gretschaninoff: Cântec. Executat de D-l A. Jakobi.
13. Versuri din Ady, József A., Petőfi. D-na A. Jánosó.
14. Cântec românesc executat de Dl. C. Ivan.
15. Divertisment de balet comic. Executat de ansamblul de balet.
16. Marșul rusesc: executat de orchestra.

Venitul e destinat înfrînării răniilor sovietici și români.

Director de scenă: A. Szabados.

Dizjor: A. Rónai.

Maestru de balet: R. Morawsky.

La pian: A. Pongrácz.

Prețul biletelor dela 0.80 P. până la 9.— P.

Helyárak 0.80 P.-től 9.— P.-ig.

Orele de casă: 9-1 o. m.
3-5 p. m.

(556)

Az Északerdélyi Egyesült Nemzeti-Demokrata Pártok vezetősége 1944. október 31-én, kedden és nov. 2-án, csütörtökön délután 4 órai kezdettel

ünnepi diszelőadást rendez Kolozsvar vá- ros felszabadítása alkalmából

a Nemzeti Színházban román
és magyar színészek közre-
működésével

Műsor.

I.

1. Ország himnusz.
Deșteaptă-te Române.
Rădăci imnului.
2. Megnyitó beszéd.
3. Román táncok.
4. Áriák: Erdőssy Ilona.
5. Szavalt. Előadja Borza G. a Néprádalmi Egyesület részéről.
6. Dalkák: Bretan A.
7. Vecsey F.: Valse triste. Táncozja: Topán Lulu.
8. Szavalt. Fekete Mihály.

II.

9. Dvorák: Sláv-lánc. Előadja a zenekar.
10. Caragiale: Jelenet az „Kivádatott levél”-ből.
Előadja dr. Bretan J.
11. Rachmaninoff: Prelude. Táncozja Cserebinszky Kurt.
12. Gretschaninoff: Dalkák. Zenélt. Jakobi Antal.
13. Ady, József A., Petőfi versek. Előadja Jánosó Adrienne.
14. Román dalkák. Ivan C.
15. Humoros táncgyűjtemény. Előadja a baletkar.
16. Marșul rus. Játssza a zenekar.

A bevétel az orosz és román sebesültek javára fordítjuk.

Rendező: Szabados Árpád.

Zeneiari vezényli: Rónai Antal.

A táncokat beállította: Morawsky Róman.

Zongorola kísért. Pongrácz Ádám.

Pénztári órák: de. 9-1.
du. 3-5.

Facsimil 3. Afișul bilingv al Festivalului pentru serbarea eliberării orașului Cluj din ziua de 31 octombrie 1944.